

Міністерство освіти і науки України
Львівський національний університет імені Івана Франка

М. І. БІЛЕЦЬКИЙ, І. В. ВАНДА, Л. І. КОТИК

СОЦІАЛЬНА ГЕОГРАФІЯ

Словник-довідник

Львів
ЛНУ імені Івана Франка
2014

УДК 911.3:30(075.8)

ББК 60.55.03я73

В 611

Рецензенти:

д-р геогр. наук, професор *О. В. Заставецька*
(Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка)

д-р екон. наук, професор *Я. Б. Олійник*
(Київський національний університет імені Тараса Шевченка)

д-р екон. наук, професор *У. Я. Садова*
(Інститут регіональних досліджень НАН України (м. Львів))

д-р екон. наук, професор *А. Т. Шевчук*
(Тернопільський інститут соціальних та інформаційних технологій)

Науковий редактор д-р геогр. наук, професор *О. І. Шаблій*
(Львівський національний університет імені Івана Франка)

Рекомендовано до друку
Вченою радою географічного факультету Львівського національного
університету імені Івана Франка
(Протокол № 4 від 14 травня 2014 р.)

Білецький М. І.

В 611 Соціальна географія : словник-довідник / М. І. Білецький, І. В. Ванда,
Л. І. Котик. – Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2014. – 164 с.
ISBN 978-617-10-0133-6.

Словник-довідник містить трактування головних термінів і понять соціальної географії загалом та окремих її галузевих і просторових дисциплін зокрема. Наведено підходи провідних учених-географів до визначення структури соціальної географії, районування території України. Подано соціально-географічну характеристику України та держав світу.

Для студентів, аспірантів, викладачів географічних факультетів вищих навчальних закладів, учителів географії, усіх, хто цікавиться соціально-географічною проблематикою.

УДК 911.3:30(075.8)

ББК 60.55.03я73

© Білецький М. І., Ванда І. В., Котик Л. І.,
2014

ISBN 978-617-10-0133-6

© Львівський національний університет
імені Івана Франка, 2014

ЗМІСТ

Передмова	5
СЛОВНИК ТЕРМІНІВ	7
Об'єкт, предмет, зміст та функції соціальної географії.....	8
Методи соціально-географічних досліджень	21
Рівень та якість життя населення.	
Медична й рекреаційна географія	24
Географія культури та сакральна географія. Географія повсякденного життя	36
Географія соціально-побутового комплексу.....	60
Географія культурно-освітнього комплексу.....	66
Соціально-географічні контрасти між макрорегіонами сучасного світу	76
Соціальна географія Європи: проблеми культурно- цивілізаційної ідентичності	91
Суспільно-географічна регіоналізація. Проблеми реалізації соціальної політики. Географія соціальних негараздів.....	94
МІСЦЕ СОЦІАЛЬНОЇ ГЕОГРАФІЇ У СИСТЕМІ СУСПІЛЬНО- ГЕОГРАФІЧНИХ ДИСЦИПЛІН	103
Класифікація суспільної географії (С. Я. Ниммик, 1984)	104
Класифікація суспільної географії (С. Б. Лавров).....	105
Структура суспільної географії (J. Fellmann, A. Getis, J. Getis, 1997).....	106
Класифікація суспільно-географічних дисциплін (О. І. Шаблій, 1997).....	107
Структура географічної науки (Л. Т. Шевчук, 1997)	108
Система географічних наук (Г. де Блій, П. Муллер, 2002).....	109
Головні субдисципліни фізичної та суспільної географії (М. Pidwirny, 2006).....	110

ПІДХОДИ ДО РАЙОНУВАННЯ ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ	111
Суспільно-географічне районування України (О. І. Шаблій, 1993)	112
Медико-географічне районування України (О. І. Шаблій, А. Т. Шевчук, 1997)	112
Етнографічне районування України	113
Релігійне районування України (О. І. Шаблій, А. Т. Шевчук, 1999)	114
Рекреаційне районування України (О. О. Бейдик, 2001)	114
СОЦІАЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА УКРАЇНИ	115
Соціально-економічний розвиток регіонів України, 2012.....	116
Розвиток медичної сфери України, 2011	117
Захворюваність на ВІЛ/СНІД, активний туберкульоз, 2012.....	119
Релігійна мережа в Україні: регіональний огляд, 2013.....	120
Сфера послуг України, 2012.....	122
Роздрібна торгівля, 2012	123
Освітня інфраструктура України, 2012	124
Культурна інфраструктура України, 2012	125
Безробіття населення (за методологією МОП) у віці 15–70 років.....	126
СОЦІАЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДЕРЖАВ СВІТУ ..	127
Країни світу за географічними світами	128
Індекс людського розвитку держав світу, 2012	139
Література	145
Показчик	153

*Словник-довідник
присвячуємо
70-й річниці рідної кафедри
економічної і соціальної географії*

ПЕРЕДМОВА

Дослідження проблем соціальної географії можна простежити ще в античні часи. Їхня спрямованість, методи, концепції змінювалися впродовж розвитку людства та кардинально різнилися у період раннього Середньовіччя, доби Відродження, Нового часу тощо. Водночас вони сприяли формуванню поняттєво-термінологічного апарату науки, збагаченню її теоретичної й фактологічної баз. Це стало основою для формування соціально-географічних наукових шкіл (французької, німецької) кінця XIX ст. та появи університетської дисципліни “Соціальна географія” на початку XX ст.

Тепер соціальна географія самостійна, сформована наука (одна з чотирьох основних складових суспільної географії¹), яка активно розвивається, досліджує актуальні соціальні проблеми людства на глобальному, регіональному та локальному рівнях.

Пропонований словник-довідник містить короткі й лаконічні означення термінів і понять, що стосуються об’єкта, предмету, структури, змісту соціальної географії; методів соціально-географічних досліджень; проблем рівня та якості життя населення; медичної, рекреаційної, культурної, сакральної географії та географії повсякденного життя й географії соціальних негараздів; географії соціально-побутового та культурно-освітнього комплексів; соціальної географії макрорегіонів світу, загалом, та Європи, зокрема; соціально-географічної регіоналізації; соціальної політики тощо. Більшість понять і термінів містять взаємні посилан-

¹ Див.: Шаблій О. І. Основи загальної суспільної географії : підручник / О. І. Шаблій. – Львів : Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2003. – С. 25–29.

ня на інші поняття і терміни, що дає змогу читачам самостійно простежити формування поняттєво-термінологічних систем. Ці взаємні посилання дозволяють розширити і поглибити розуміння соціальної географії, усвідомити багатоманіття та складність її досліджень, зацікавитися наукою та розпочати або продовжити власні наукові пошуки.

У доповненні до поняттєво-термінологічної частини словника-довідника подаємо найбільш поширені концептуальні схеми структурування суспільної географії та визначення місця соціальної географії в ній; усталені схеми районування (суспільно-географічного, медико-географічного, етнографічного, релігійного, рекреаційного) території України; коротку соціально-географічну характеристику України та інших держав світу.

Ми щиро вдячні колегам, які сприяли підготовці та виданню цього словника-довідника. Зокрема, науковому редактору видання професорові, завідувачу кафедри економічної і соціальної географії Олегу Шаблію; рецензентам – доктору географічних наук, професорові, завідувачу кафедри географії України і туризму Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка Ользі Заставецькій; доктору економічних наук, професорові, декану географічного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка Ярославу Олійнику; доктору економічних наук, професорові, завідувачу відділу соціально-гуманітарного розвитку регіону Інституту регіональних досліджень НАН України (м. Львів) Уляні Садовій; доктору економічних наук, професору, проєктору з наукової роботи і міжнародних зв'язків Тернопільського інституту соціальних та інформаційних технологій Любові Шевчук.

Наша подяка працівникам Видавничого центру Львівського національного університету імені Івана Франка за технічну підготовку словника-довідника до друку, зокрема літературному редактору – п. Мирославі Мартиняк-Жовтанецькій; технічному редактору – п. Світлані Сенік; п. Любові Семенович.

Будемо вдячні за висловлені зауваження, пропозиції, побажання щодо поліпшення структури, інформаційного наповнення словника-довідника.

*С*ЛОВНИК ТЕРМІНІВ

ОБ'ЄКТ, ПРЕДМЕТ, ЗМІСТ ТА ФУНКЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ ГЕОГРАФІЇ

Адміністративно-територіальний устрій – поділ території країни на окремі частини (адміністративно-територіальні одиниці: краї, області, провінції, штати, департаменти, райони тощо), на основі якого створені і діють органи державної влади й управління на місцях. Згідно зі ст. 133 Конституції України, систему адміністративно-територіального устрою України формують: АР Крим, області, райони, міста, райони в містах, селища і села. Ці територіальні одиниці розрізняють: а) за географічними ознаками – регіони (АР Крим, області, райони, міста-регіони Київ і Севастополь) і населені пункти (міста, селища, села); б) за статусом – адміністративно-територіальні одиниці (області, райони), самоврядні територіальні одиниці (міста, селища, села). АР Крим має особливий статус територіальної автономії; райони в містах мають ознаки як адміністративно-територіальних, так і самоврядних одиниць; в) за місцем у системі адміністративно-територіального устрою України – територіальні одиниці первинного рівня (міста без районного поділу, райони у містах, селища, села), середнього рівня (райони, міста з районним поділом), вищого рівня (АР Крим, області, міста Київ і Севастополь).

Аномія – стан, за якого нема загальнозначущих норм поведінки і взаємодії або їх ігнорують (С. О. Макеєв, 2005).

Ареал – частина геопростору, у межах якого простежуються явища, яких нема на суміжних ділянках.

Базові потреби (вітальні потреби) – потреби, задоволення яких необхідне для фізичного відтворення життя.

Географія гендерна (гендерна географія) – галузева дисципліна соціальної географії; виникла в 60-х роках ХХ ст. в американській соціальній географії; вивчає регіональні відмінності системи соціостатевих відносин, моделей поведінки, очікувань від індивідів відповідно до створених суспільством уявлень про “чоловіче” і “жіноче”; аналізує регіональні прояви патріархальних рис існуючої культури, її цінностей і норм.

Географія розвитку – галузева дисципліна соціальної географії; вивчає просторову організацію економічної відсталості, процес формування просторової структури господарства та

розселення країн, що розвиваються та країн із перехідною економікою.

Географія споживання – галузева дисципліна соціальної географії, вивчає закономірності й особливості геопросторової організації процесу споживання товарів та послуг; сформувалася в американському науковому просторі у 80-х роках XX ст. у результаті досліджень регіональних відмінностей у споживанні їжі; у 90-х роках XX ст. суттєво розширився набір об'єктів вивчення географії споживання (медичні засоби, ліки, побутова техніка, побутова хімія, одяг, наркотичні засоби, побутові послуги, рекламні послуги тощо) – Н. Грегсон “І тепер це все споживання” (N. Gregson, “And now it's all consumption”, 1995), Д. Міллер, П. Джексон, Н. Тріфт, Б. Холдрук, М. Ровлендс “Відвідування магазинів, місце розташування, ідентичність” (D. Miller, P. Jackson, N. Thrift, B. Holdrook, M. Rowlands “Shopping, place and identity”, 1998); на початку XXI ст. об'єкт вивчення географії споживання охопив утилізацію надлишків споживання. На сьогодні дослідження науки охоплюють вивчення товарних ланцюгів, дослідження соціального та просторового життя товарів та послуг, вивчення впливу ідентичності (вік; сімейні відносини; рівень достатку; особисті соціо-культурні переконання; національна, статевая, расова приналежність; сексуальна орієнтація, конституція тіла; мобільність; місце проживання, народження, праці, повсякденного часопроедення) на процес споживання.

Географія спорту – галузева дисципліна соціальної географії; вивчає регіональні відмінності у розвитку видів спорту, спортивних рекордах, першість тих чи інших регіонів світу з певного виду спорту, появу і поширення видів спорту у часі й просторі, взаємодію різних видів спорту на одній території, мережу спортивних споруд та їхню ієрархію, особливості просторової організації професійного та аматорського спорту тощо.

Географія сприйняття – галузева дисципліна соціальної географії; вивчає просторові образи (уявлення) та механізми їхнього впливу на просторову поведінку людини в різних середовищах, ситуаціях, просторово-часових координатах. Географія спорту (Я. Олійник, А. Степаненко, 2000) охоплює три групи досліджень: 1) вивчення структури образів

середовища та їхньої участі у сприйнятті місця і простору (увага зосереджена на суб'єктивності сприйняття віддалей і топології середовища та впливу стереотипу сприйняття на оцінку положення в просторі); 2) аналіз процесу сприйняття середовища (увага зосереджена на вивченні процесу і результату сприйняття середовища і простору різними соціальними групами та в різних культурних середовищах, аналіз факторів, що впливають на якість середовища, аналіз сприйняття екстремальних ситуацій); 3) вивчення смислу і цінності місця (символіка місця впливає на поведінку людей, почуття території має вплив на прийняття рішення про міграцію, вибір місця для праці, відпочинку, проживання).

Географія феміністична (феміністична географія) – галузева дисципліна соціальної географії; вивчає соціальні й психологічні особливості поведінки в просторі й сприйняття місць і середовища жінок; соціальну роль та місце жінок у різних видах територіальних соціумів (місто / село), різних видах діяльності; територіальні відмінності проблем жінок; особливості просторової поведінки жінок при виборі місця праці, проживання, відпочинку, прийнятті рішень про міграцію.

Географія часова (часова географія, часо-просторова географія, хроногеографія) – галузева дисципліна соціальної географії; вивчає переплетіння розподілу станів і подій у зв'язаному блоці “простір—час” (за Т. Гегерстрандом (Т. Hägerstrand), 1916—2004); досліджує закономірності в ритмах життєдіяльності людини, циклічності суспільних процесів (за Н. Тріфтом (N. Thrift), нар. 1949). Засновник науки – Т. Гегерстранд. Головні поняття науки: траєкторія, вузол діяльності, часовий ландшафт, діорама. *Траєкторія* – діяльність людини у системі “простір—час”. *Вузол діяльності* – пересікання кількох траєкторій. *Часовий ландшафт* – сукупність траєкторій та вузлів, що включає в себе людей з їхньою пам'яттю, почуттями, думками, намірами. *Діорама* – часова система, яка складається з ряду часових ландшафтів.

Геопросторова організація – складне наукове поняття суспільної географії, що об'єднує воедино чотири складові: 1) взаєморозташування (взаєморозміщення) об'єктів у двовимірному просторі земної поверхні; 2) наявність просторових зв'язків між розташованими у межах земної поверхні

об'єктами; 3) існування територіальних суспільних утворень (формувань, поєднань, систем, структур); 4) функціонування територіальних утворень (О. І. Шаблій, 2003). Геопросторова організація соціальної сфери – предмет дослідження соціальної географії.

Громада – низова адміністративно-територіальна одиниця, згідно з проектом Закону України про “Про територіальний устрій України”, яка утворюється з одного або декількох поселень за умови, якщо в її межах проживає не менше 5 тис. жителів з урахуванням доступності адміністративного центру громади. До території громади можуть входити території поселень, поселенські утворення, міжпоселенські землі.

Держава – політична форма організації суспільства, що усталається внаслідок виникнення і діяльності *публічної влади* – системи, яка керує основними сферами суспільного життя. Головні ознаки держави: наявність системи органів і установ, які утворюють механізм держави; наявність обов'язкових правил поведінки, запроваджених або санкціонованих державою (державного права); наявність певної території, у межах якої діє ця державна влада. Держава виконує зовнішні і внутрішні функції. Зовнішня функція полягає в захисті кордонів, цілісності території, суверенітету, у сприянні розвитку співробітництва і взаємодії з іншими державами.

Державна територія – частина Земної кулі, яка перебуває під суверенітетом певної країни. До її складу входить: суша з її надрами, внутрішні й територіальні води, а також повітряний простір над нею.

Державний лад – спосіб виконання легітимними управлінськими структурами владних повноважень у межах їхніх країн. Державний лад визначений формою державного правління та формою державного устрою.

Життєдіяльність – сукупність процесів, які відбуваються в живому організмі, слугують підтримці в ньому життя та є проявами життя.

Життєдіяльність людини – взаємозв'язок, взаємопроникнення та взаємовплив відтворювальної, споживчої, екістичної, трудової, соціоприродної діяльності особи. У життєдіяльності людини російський соціолог П. Смірнов (П. Смирнов, нар. 1942 р.) виокремив три види (1997): *егодіяльність* (*діяльність для*

себе; мета – забезпечити існування діяча, задовольнити його потреби, принести певну вигоду); діяльність службова (служіння, альтердіяльність, діяльність для іншого); мета – забезпечення діячем потреб когось іншого); ігрова діяльність (гра, діяльність для себе самого; мета – діяльність, яку здійснює діяч заради самого процесу діяльності).

Зміст науки – сукупність наукових проблем, ідей та гіпотез, понять і категорій, принципів, законів і закономірностей, теорій і концепцій науки, які адекватно відображають об’єкт і предмет дослідження (О. І. Шаблій, 2003).

Зміст соціальної географії – сукупність наукових проблем, ідей та гіпотез, понять і категорій, принципів, законів і закономірностей, теорій і концепцій соціальної географії, які адекватно відображають її об’єкт і предмет дослідження.

Ідентичність – сукупність установок, уявлень щодо власного самоусвідомлення індивіда та самоасоціювання його в цілому суспільстві; одними з найважливіших знаків ідентичності особистості є ім’я, соціальної ідентичності – назва групи, протиставлення “себе” та “своєї” групи “іншим”.

Індивід – окрема людина як представник людського роду з усіма її психологічними, морально-етичними та психічними характеристиками; один з багатьох, знеособлений.

Інформаційне суспільство – суспільство, для якого характерна висока інтенсивність інформаційного обміну в повсякденному житті більшості громадян і роботі організацій; використання загальних чи сумісних технологій в особистих, соціальних, освітніх, ділових та інших цілях, а також можливість швидко передавання, одержання й обміну цифрових даних незалежно від відстані.

Інформаційний потенціал – наявні та такі, що можуть бути мобілізовані, обсяги інформаційних ресурсів, інформаційної техніки й технологій для створення власних і збирання, накопичення, опрацювання й використання різноманітних форм інформації для задоволення відповідних потреб суспільства.

Конкретні об’єкти дослідження соціальної географії – соціальні підсистеми форм геопросторової організації суспільства загалом або його складових частин, тобто соціальна сфера та її елементи (соціальні об’єкти, соціальні явища, соціальні процеси) в умовах співвідношення конкретного соціально-часового

виміру з геопросторово-часовими координатами (Л. Т. Шевчук, 2007).

Концепція – певний спосіб розуміння, трактування предмета; головна ідея для його систематичного висвітлення (О. І. Шаблій, 2003).

Країна – територіально визначене політичне, національне, соціальне і культурне співтовариство з акцентом на його географічному (просторовому) положенні у світі. Часто країна є синонімом поняття держава, проте має більше культурно-історичний або соціально-економічний, ніж політичний зміст.

Людство – сукупність індивідумів, які належать до біологічного виду людини розумної (*Homo Sapiens*).

Людські риси – знання, вміння, навички, які одні люди можуть надати та надають іншим людям для поліпшення та збагачення їхнього життя.

Місто – порівняно велике поселення, що має різноманітні соціально-економічні функції, з високою часткою населення, зайнятого в неаграрних сферах виробничої діяльності. В Україні містом називають поселення, кількість жителів якого перевищує 10 тис. осіб, з-поміж яких не менше ніж дві третини зайняті у несільськогосподарських сферах економіки. Винятком є поселення, які колись були велелюдними й відігравали вагомому соціально-економічну роль у розвитку навколишньої території, наприклад, м. Угнів Сокальського району Львівської області (1007 осіб станом на 01.01.2013 р.) За кількістю населення міста поділяють на: малі (до 20 тис. осіб); середні (20—100); великі (100—500); найбільші (500 тис. – 1 млн осіб); міста-мільйонери (понад 1 млн осіб).

Місце проживання – житловий будинок, квартира, інше приміщення, придатне для проживання в ньому (гуртожиток, готель тощо), у відповідному населеному пункті, у якому особа проживає постійно, переважно або тимчасово (Цивільний кодекс України, 16.01.2003 р.); населений пункт у якому особа проживає постійно або впродовж тривалого часу.

Місцева громада – група людей, які живуть у межах невеликої території, мають спільні соціальні проблеми та організуються для вирішення цих проблем.

Міське поселення – населений пункт, який виконує переважно промислові, наукові, транспортні, курортні, торговельні,

культурні, адміністративно-політичні та інші несільсько-господарські функції й вирізняється концентрацією цих видів діяльності, підвищеною щільністю населення і компактністю забудови.

Мотив – матеріальний або ідеологічний предмет, спонука і підстава діяльності, вчинку.

Мотивація – система мотивів, яка визначає конкретні форми діяльності або поведінки людини.

Науковий закон – відображення за допомогою понять і категорій суттєвих і необхідних зв'язків, що існують у навколишній дійсності й мисленні (О. І. Шаблій, 2003).

Нація – політична спільнота громадян певної держави – *політична нація*; етнічна спільнота (етнос) з єдиною мовою і самосвідомістю (як особистим відчуттям “національної ідентичності”, так і колективним усвідомленням своєї єдності і відмінності від інших).

Норми – правила поведінки, очікування та стандарти, що регулюють взаємодії людей (С. О. Макєєв, 2005).

Особистість – соціально-типова характеристика людини як сукупності соціальних ролей, що визначені соціальним статусом (С. О. Макєєв, 2005).

Поведінка – сукупність дій і вчинків особи, групи осіб, натовпу.

Поняття – форма мислення, у якій відображаються загальні суттєві властивості чи відношення предметів, явищ і процесів реальності, взаємозв'язки між ними у вигляді цілісної сукупності ознак (О. І. Шаблій, 2003).

Поселення – компактно заселене місце проживання людей, що склаалося внаслідок історичних традицій, господарської та іншої діяльності, має сталий склад населення, власну назву, відокремлене від інших межею забудови території. За кількістю населення й соціально-економічними характеристиками поселення розподіляють на села, містечка, міста.

Потреба – необхідність у чомусь, яку треба задовольнити. Потреби умовно поділяють на три групи: вітальні (фізіологічні), соціальні (спілкування, соціальна оцінка), духовні (пошук сенсу життя, ідеали, цінності).

Район – частина геопростору, насичена елементами, що суттєво відрізняють її від інших територіальних утворень; для нього

характерна єдність, взаємопов'язаність складових елементів та цілісність, що є об'єктивною умовою, закономірним результатом розвитку власне цієї частини геопростору.

Районоутворення – об'єктивний, незалежний від волі і свідомості людини процес формування інтегральних виробничо-територіальних систем, господарські елементи яких перебувають у тісних взаємозв'язках, мають свої просторові й виробничі особливості та вирізняються стійкістю щодо зовнішніх і внутрішніх змін.

Районування – процес поділу території на порівняно цілісні частини – райони, сітка яких є результатом цього процесу.

Регіон – велика територіальна одиниця (природна, економічна, соціальна, політична тощо), дещо відмінна від наявного політичного та адміністративного поділу. Під регіоном також розуміють певну територію, що відрізняється від інших територій за низкою ознак і має деяку цінність, взаємопов'язаність складових елементів.

Самоврядування – надане законом і державною владою право місцевих органів самостійно вирішувати коло питань, що входять до їхньої компетенції; діяльність щодо реалізації цього права.

Селище міського типу (сmt, містечко) – міське поселення в Україні, що виконує промислові, транспортні, адміністративні, курортні, наукові та інші функції, проте недостатньо розвинене, щоб отримати статус міста, запроваджений у державі.

Село – поселення, населення якого зайняте переважно в сільському господарстві; історичний тип великих сільських поселень, що відігравали роль місцевого центру для хуторів та дрібних поселень. За кількістю населення села в Україні поділяють на малі (до 500 осіб); середні (500—1 000); великі (понад 1 000 осіб).

Середовище життєдіяльності людини – сукупність об'єктів, явищ і чинників навколишнього середовища, що безпосередньо оточують людину і визначають умови її проживання, харчування, праці, відпочинку, навчання, виховання тощо.

Сільська місцевість – уся обжита територія країн і районів, що перебуває поза міськими поселеннями, з її ландшафтами (природними і перетвореними людиною), населенням і поселеннями, які належать до категорії сільських.

Соціалізація — процес засвоєння індивідом певної системи знань, норм і цінностей, процес становлення його як особистості (С. О. Макеєв, 2005); процес перетворення людської істоти на суспільного індивіда, утвердження її як особистості, включення у суспільне життя.

Соціальна географія — напрям суспільної географії, що вивчає просторові процеси та форми геопросторової організації життя і діяльності людей з погляду умов їх праці, побуту, відпочинку, розвитку особистості. Соціальна географія — одна з основних дисциплін суспільної географії поряд з географією населення, економічною і політичною географією.

Соціальна інформація — сукупність знань, даних і повідомлень, які формуються в суспільстві й які використовують індивіди, групи, соціальні інститути для регулювання соціальної взаємодії, суспільних відносин.

Соціальна мобільність — рух осіб або груп з однієї соціальної позиції до іншої. *Вертикальна соціальна мобільність* означає зміщення догори / вниз в ієрархії стратифікаційної системи. *Горизонтальна соціальна мобільність* — перехід з однієї соціальної групи в іншу, які стоять на одному й тому ж рівні стратифікації.

Соціальна поведінка — система взаємопов'язаних зовнішніх дій, які чинять люди в соціальній сфері під впливом власних або групових інтересів для задоволення певних потреб.

Соціальна роль — суспільна функція особистості, що визначена статусом, позицією, яку займає особистість у суспільстві, станом міжособистісних відносин тощо.

Соціальна стратифікація — диференціація суспільства на соціальні спільноти (класи, верстви) у ієрархічному ранзі, що виражена в нерівному обсязі влади, матеріальних багатств, прав та обов'язків, привілеїв і престижу.

Соціальна структура — функціонально та ієрархічно організована множина соціальних спільнот (С. О. Макеєв, 2005).

Соціальна структура суспільства — сукупність взаємопов'язаних і таких що взаємодіють, соціальних елементів (індивідів, груп, інституцій) і відносин (зв'язків) між ними. У соціальній структурі суспільства виділяють два компоненти: *соціальний склад* — набір елементів, які становлять це суспільство, і набір

зв'язків цих елементів — розмаїття *соціальних зв'язків* усіх складових соціальної системи.

Соціальна сфера – усі види діяльності людини, які забезпечують її побутові та духовні потреби.

Соціальне – 1) сукупність суспільних відносин з акцентом на надприродні та надіндивідуальні якості, здатність до життєдіяльності у спільноті; 2) сукупність характеристик індивідів, що взаємодіють, як членів різних груп; 3) інтерсуб'єктивна реальність повсякденного світу, що формується внаслідок взаємодії з іншими (Л. Т. Шевчук, 2007). Якість, внутрішньо притаманна особистості й спільноті, яка формується внаслідок процесів соціалізації. Соціальне відображає зміст і характер відносин між суб'єктами (індивідами, групами, спільнотами) як результат виконання людиною певних соціальних функцій, які вона бере на себе, стаючи членом спільноти.

Соціальне самовизначення – усвідомлення індивідом свого місця в соціальній структурі суспільства у конкретних просторово-часових координатах, зумовлене різними соціальними спільнотами, які визначають характеристики соціального стану людей; усвідомлення індивідом своїх соціальних позицій (Л. Т. Шевчук, 2007).

Соціальний – суспільний, громадський, той, що стосується суспільства.

Соціальний досвід – сукупність набутих соціальними суб'єктами (індивідами, групами, народами, націями) знань, умінь, навичок, звичок, звичаїв, норм, традицій тощо, які є підґрунтям їхнього практичного життя в суспільстві.

Соціальний простір – умова існування і розвитку суспільства; ойкумена, соціально освоєна частина природного простору як середовища проживання людей; “*життєвий простір*” – місце взаємодії територіальних соціальних спільнот; простір індивідуального буття.

Соціальний розвиток – процес переходу суспільства, конкретних територіальних соціальних спільнот на якісно нові рівні функціонування. Мета соціального розвитку – подолання певних соціальних негараздів і проблем (безробіття, низький рівень освіти, наркоманія тощо). У соціальній географії поширений термін *регіональний соціальний розвиток* – щодо окремих регіонів світу чи частин країни.

- Соціальний рух населення* — сукупність процесів переходу населення від одних соціальних станів до інших (шлюб — розлучення, працівник — пенсіонер, школяр — студент — особа з вищою освітою).
- Соціальний статус* — ієрархічна позиція індивіда на шкалі певної об'єктивної або суб'єктивної ознаки; ранг, що приписують індивідам, організаціям, групам (С. О. Макєєв, 2005).
- Соціальний час* — специфічна характеристика часу, у якому існує і розвивається суспільство, соціальні спільності, індивіди (Я. Б. Олійник, А. В. Степаненко, 2000).
- Соціальні відношення* — сукупність взаємозалежностей і взаємодій між різними соціальними властивостями та процесами. Виділяють два види соціальних відношень: соціальні взаємодії та соціальні зв'язки.
- Соціальні властивості* — ознаки та характеристики, притаманні людині та територіальним соціальним спільнотам, суспільству загалом (наприклад, свідомість, цілеспрямованість).
- Соціальні закономірності* — наявні у соціальних спільнотах стійкі причинно-наслідкові зв'язки, що мають властивість бути тенденцією, тобто постійно виявлятися у тих чи інших соціальних явищах.
- Соціальні індикатори (соціальні показники)* — статистичні показники, що характеризують стандарти умов і рівня життя.
- Соціальні проблеми* — наявність невирішених суперечностей між соціальними і бажаними явищами, станами та процесами; негативні аспекти в житті суспільства, які розглядають як такі, що потребують втручання з боку держави, міжнародних організацій. Соціальні проблеми бувають глобальні, національні, регіональні, локальні. Їх вирішують реалізацією соціальної політики і долають у процесі розвитку.
- Соціальні процеси* — послідовні зміни станів, стадій розвитку чи функціонування суспільства, окремих територіальних соціальних спільнот.
- Соціальні явища* — зовнішній прояв у конкретному соціальному місці соціального простору тих чи інших соціальних властивостей, законів, закономірностей. Самі закономірності, зазвичай, є прихованими. Приклад — революція, бідність.

Соціально-культурна страта – соціальна група людей, об'єднана певними майновими, професійними інтересами, захопленнями тощо.

Соціологія – наука про соціальні спільності, соціальні відношення, закономірності та механізми їхнього становлення, функціонування і розвитку.

Соціум – велика стійка соціальна спільнота, для якої характерна єдність умов життєдіяльності людей і спільність культури; територіальна спільність людей, об'єднаних проживанням на території в межах одного чи кількох поселень; відносини між членами соціуму визначені соціальними відносинами в суспільстві загалом; імовірність “випадкової” зустрічі і контактів у представників одного соціуму є значно вищою, ніж у представників різних соціумів; чим більший соціум за кількістю (масштабом), тим ліпші можливості для розвитку контактів.

Столиця – основне місто держави, адміністративно-політичний центр країни. Вона звичайно є місцем перебування вищих органів державної влади і державного управління, вищих судових, військових та інших установ.

Суспільство – група людей, що живуть на одній території, у єдиному політичному та соціальному укладі й усвідомлюють свою ідентичність, відмінність від інших таких груп, що існують поряд (Е. Гідденс, 1999).

Теорія – форма наукового знання, що є сукупністю достовірних, логічно несуперечливих положень про певну галузь реального світу (О. І. Шаблій, 2003).

Територіальна громада – жителі, об'єднані постійним проживанням у межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями, або добровільне об'єднання жителів кількох сіл, що мають єдиний адміністративний центр.

Територіальна соціальна спільнота – поєднання соціальних груп і соціальних процесів, для якого характерні стійкі і впорядковані взаємозв'язки, що надають системі стійкості, цілісності й автономності; сукупність індивідів, що взаємодіють між собою на систематичних засадах, об'єднані спільною територією й усвідомлюють свою ідентичність (наприклад, львів'яни, кияни, гуцули). Зазвичай, в основі кожної територіальної спільноти є територіальна соціальна система.

Термін – слово чи словосполучення, яке точно позначає спеціальне поняття і його співвідношення з іншими поняттями певної галузі.

Толерантність – терпимість щодо інших людей, їхніх переконань, цінностей та поведінки.

Урбанізація – процес зростання міст і підвищення їхньої ролі в економічному і культурному житті суспільства, поширення міського способу життя у сільській місцевості.

Функції соціальної географії – роль соціальної географії у житті суспільства. Головні функції соціальної географії – теоретична (розробка теоретичних положень науки; висунення наукою нових ідей, гіпотез, концепцій; обґрунтування наукою власних законів та закономірностей), конструктивна (пошук практичного застосування теоретичних положень науки, участь науки у розв’язанні нагальних локальних, регіональних, глобальних проблем), прогностична (розробка наукою коротко-, середньо-, довготермінових прогнозів змін соціально-географічної ситуації; обґрунтування та виокремлення перспектив та загроз розвитку), інформаційна (збирання, систематизація, узагальнення, зберігання та використання соціально-географічної інформації), просвітницька (вивчення елементів соціальної географії в початковій, середній та вищій школі), виховна (формування почуття патріотизму (україноцентризму), відкритості й чуйності до різноманіття, толерантності, терпимості, милосердя, поваги до інших людей та їхніх поглядів, бережливого ставлення до природи), популяризаційна (поширення результатів дослідження соціальної географії через засоби масової інформації, Інтернет, книговидавництва, рекламну та атракційну діяльність). Неголовні (доповнюючі) функції соціальної географії – світоглядна (розширення кругозору, показ багатоманіття та мозаїчності (культурної, релігійної, повсякденно-життєвої, поведінкової) світу), інтегративна (об’єднання людей за допомогою поширення соціально-географічних знань через усвідомлення власної єдності (культурної, релігійної, історичної) у межах певної території), комунікативна (налагодження спілкування та взаємодії між особами / групами осіб на локальному, регіональному, глобальному рівні), регулятивна (формування наперед визначених стандартів поведінки з врахуванням територіальних соціально-культурних особливостей (звичаї, нор-

ми, традиції, заборони, вимоги)), адаптивна (пристосування до постійних змін соціально-географічного середовища, до його територіальних відмін, вироблення особистої соціально-культурної гнучкості), захисна (збереження соціально-географічної ідентичності, унікальності у час глобалізації, активних соціально-культурних інноваційних змін) (Л. І. Котик, 2014).

Цінності — переконання, що їх поділяє колектив щодо цілей, до яких люди повинні прагнути, та основних засобів їхнього досягнення (С. О. Макєєв, 2005).

Чинник – рушійна сила, першопричина будь-яких процесів.

МЕТОДИ СОЦІАЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Анаморфовані карти — карти, на яких розміри та форми контурів, ліній залежать від величин, які для читача карти є важливішими, ніж метричні відстані. Найпоширеніші анаморфовані карти: довжина доріг пропорційна не відстані в кілометрах, а часу на проїзд; площа країн пропорційна кількості населення; центральна частина карти має більший масштаб та збільшену детальність (ефект випуклого дзеркала). Усі елементи карти трансформують відповідно, наприклад, розташування об'єктів, межі — відповідно до доріг. Масштаб трансформації розраховують за математичними формулами (Б. Б. Родоман, 1993).

Біхевіористське довкілля — середовище, яким його сприймає та інтерпретує конкретний індивід.

Географічне положення — розташування об'єкта відносно поверхні Землі, а також щодо інших об'єктів, з якими він взаємодіє (Б. Б. Родоман, 1993).

Географічний (екологічний, природний) детермінізм — концепція, згідно з якою головну роль у формуванні, розвитку, функціонуванні суспільства, окремих територіальних соціальних спільнот, формуванні соціальних відносин відіграє природа, навколишнє середовище.

Екологічний нігілізм (волюнтаризм) — концепція, яка заперечує вплив природи на функціонування суспільства та соціальної сфери; винятковим чинником соціального є культура та саме суспільство.

Екологічний посибілізм — концепція, згідно з якою природа, яка змінюється від місця до місця, дає певні можливості для різноманітної діяльності, які людина, як активний актор з певними здобутками культури, може або не може реалізувати (О. І. Шаблій, 2003).

Екологічний пробабілізм — концепція, згідно з якою довкілля має ймовірний, однак не обов'язковий вплив на людську життєдіяльність; середовище створює альтернативи для діяльності, рішення людини ймовірно підпорядковані певним культурним нормам (О. І. Шаблій, 2003).

Економічний детермінізм — концепція, згідно з якою буття суспільства, його соціальної сфери, окремих територіальних соціальних спільнот визначене економічними чинниками, законами економіки; роль усіх інших чинників ігнорують чи суттєво применшують.

Картоїди — карти, вільні від правил картографії, не пов'язані математичними правилами і метричними характеристиками. На картоїдах форми та розміри спотворюють, щоб висловити ідею спеціаліста; є дві ознаки традиційних карт — наочність та використання способів зображення. Приклади картоїда: схема природних зон на ідеальному континенті; кільця Тюне-на (Б. Б. Родоман, 1993).

Кількісне дослідження — дослідження, яке вивчає явища, що можуть бути кількісно виражені й статистично проаналізовані.

Лонгітюдне дослідження — тривале (упродовж кількох років) дослідження одних і тих самих осіб, груп осіб, об'єктів.

Ментальна (когнітивна) карта — образ простору в уявленні однієї людини чи групи людей, який є важливим компонентом у разі прийняття рішень щодо поведінки.

Мета-аналіз — науковий метод, який полягає в систематичному порівнянні та узагальненні даних різних досліджень на одну й ту саму тему.

Метод — спосіб або засіб досягнення мети, вирішення конкретного завдання.

Метод “мозкового штурму” — метод колективної генерації ідей, який полягає в актуалізації творчого потенціалу спеціалістів, коли спочатку відбувається введення учасників у сутність проблемної ситуації, висунання ідей без їхньої критики, а зго-

дом – систематизація і критичне обговорення цих ідей, оцінка списку ідей, які можуть бути використані.

Метод Дельфі – метод експертних оцінок, коли експерти в кілька етапів анонімно відповідають на запропоновані запитання письмово (спочатку щодо засобів вирішення проблеми, а потім щодо запропонованих колегами способів її вивчення).

Метод умовного покоління – метод, який застосовує припущення, ніби в сукупності осіб, яка є в конкретний момент часу, всі події наставатимуть з тією інтенсивністю, що притаманна кожній віковій групі в інтервалі часу, за який їх аналізують.

Методика – сукупність спеціально підібраних методів з метою пізнання дійсності.

Моніторинг – процес постійного накопичення інформації з усіх аспектів діяльності для визначення процесу виконання та закінчення запланованих змін, а також їх сприяння досягненню поставлених цілей.

Позиційна редуція – пояснення фізичних і функціональних особливостей об'єкта просторовим (географічним) положенням (Б. Б. Родоман, 1993).

Позиційний принцип – залежність суттєвих властивостей об'єкта від його положення у просторі (Б. Б. Родоман, 1993).

Позиційний тиск – дія сили тиску місця, якщо об'єкт розташований не в оптимальній точці. Об'єкт або переміщується під дією позиційного тиску; або змінює свої властивості – фізичні та функціонування; або сам формує нове просторове положення та середовище; або деградує (зникає) (Б. Б. Родоман, 1993).

Реальне (феноменальне) довкілля – сукупність властивостей, відношень, явищ та процесів на земній поверхні.

Респондент – особа або сукупність осіб, які підлягають статистичному спостереженню (Закон України “Про державну статистику”, 17.09.1992 р.).

Соціальне тяжіння – надання людьми переваги в разі вибору району та місця проживання, роботи, центрів обслуговування; перевага у виборі соціуму (Е. Б. Алаєв, 1983).

Способи картографічного зображення – система правил, спрямованих на передавання розміщення кількісних і якісних ознак суспільно-географічних об'єктів і явищ. Під способами картографічного зображення розуміють принципи викори-

стання на карті тих чи інших фігур, штрихувань, зафарбувань, а під засобами – форми і розміри фігур, рисунок штрихування і колір (М. М. Книш, 2009).

Територіальний оптимум – точка розташування об'єкта на території, де він би найліпше функціонував (Б. Б. Родоман, 1993).

Фокус-група – метод збирання даних, у якому від 6 до 12 респондентів зібрано разом для обговорення і повідомлення даних стосовно певного питання.

РІВЕНЬ ТА ЯКІСТЬ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ. МЕДИЧНА Й РЕКРЕАЦІЙНА ГЕОГРАФІЯ

Абсолютна бідність (крайня форма бідності) – нездатність задовольнити первинні людські потреби, відсутність фізіологічного і соціального мінімуму засобів існування; бідність, яка порівняно зі стандартами цивілізації асоціюється з межею виживання (Наказ Міністерства праці та соціальної політики України “Про затвердження Методики комплексної оцінки бідності”, 05.04.2002 р.).

Алергічні хвороби – хвороби, спричинені підвищеною чутливістю організму до впливів окремих чинників довкілля.

Бальнеологія – розділ медицини, що вивчає лікувальні мінеральні води, а саме: їхні властивості, класифікацію та критерії оцінки терапевтичного впливу на організм у разі різних захворювань.

Бідність – неможливість унаслідок нестачі коштів підтримувати спосіб життя, притаманний конкретному суспільству в конкретний період. Розрізняють абсолютну та відносну бідність; об'єктивну і суб'єктивну (психологічну) бідність.

Біопатогенна зона – локальна ділянка земної поверхні, над якою окремі види рослин, тварин і людина відчувають стресовий вплив довкілля, що приводить до виникнення різних функціональних розладів, зниження опору до захворювань (за В. Г. Прохоровим).

Валовий національний дохід на душу населення (англ. *Gross national income (GNI) per capita*) – сукупний дохід економіки,

отриманий у процесі виробництва та володіння засобами виробництва, мінус оплата за користування засобами виробництва, що належать іншим державам світу, який конвертований у міжнародні долари з використанням коефіцієнта паритету купівельної спроможності та розподілений на кількість населення держави станом на середину року спостереження (“Human Development Reports”, 2013).

Відносна бідність – становище особи, за якого вона відчуває нерівність у стандартах життя та соціальному захисті порівняно з іншими членами суспільства.

Відпочинок (дозвілля) – проведення часу для відновлення нормального фізіологічного, психоемоційного стану організму. Розрізняють активний (будь-яка діяльність, відмінна від тої, що спричинила втому), пасивний (відносний спокій, без активної рухової діяльності) та змішаний (чергування станів відносного спокою та помірної рухової діяльності) відпочинок.

Вільний час – час упродовж доби, тижня, місяця, року чи більшого періоду життя людини, який не пов’язаний з виконанням професійних обов’язків.

Всесвітня організація охорони здоров’я ((ВООЗ), англ. *World Health Organization (WHO)*) – спеціальна установа Організації Об’єднаних Націй з питань охорони здоров’я, створена 1945 р. на конференції в м. Сан-Франциско (США). День набуття чинності Статуту ВООЗ (7 квітня 1948 р.) вважають днем заснування організації і щорічно відзначають як *Світовий день здоров’я*. Головна мета ВООЗ – сприяти забезпеченню охорони здоров’я населення всіх країн світу. Штаб-квартира у м. Женева (Швейцарія). До складу організації входять 194 держави світу (01.11.2013 р.). Україна член ВООЗ з 1948 р.

Гірська хвороба – патологічний стан організму, зумовлений перебуванням у розрідженому повітрі високих гірських місцевостей.

Депресія – поширений психічний розлад, для якого характерні зневіра, втрата інтересу та радості, почуття вини, низька самооцінка, порушення сну / апетиту, млявість, погана концентрація уваги. Симптоми бувають хронічними або такими, що виникають періодично. Іноді людина втрачає здатність долати проблеми повсякденного життя. У найважчій формі може призвести до самогубства.

Довкілля — сукупність чинників живої, неживої природи, суспільного буття, які впливають на здоров'я людини.

Духовне здоров'я — стан духовного благополуччя, який залежить від духовного світу особистості, складових духовної культури людства (релігії, освіти, мистецтва, моралі, етики).

Заклади охорони здоров'я — підприємства, установи, організації, завданням яких є забезпечення різноманітних потреб населення в галузі охорони здоров'я наданням медико-санітарної допомоги, ужиттям профілактичних і лікувальних заходів, послуг медичного характеру, виконання інших функцій на засадах професійної діяльності медичних працівників.

Захворюваність — показник поширення хвороб, зареєстрованих упродовж року серед населення загалом, або в окремих групах (вікових, статевих, територіальних, професійних тощо). Обчислюють кількістю захворювань на 100, 1 000, 10 000, 100 000 осіб. Це один з найважливіших показників стану здоров'я населення.

Здоровий спосіб життя — людська діяльність, спрямована на збереження та зміцнення здоров'я. Складові елементи здорового способу життя: харчування (споживання якісної питної води, необхідної кількості вітамінів, мікроелементів, білків, жирів тощо, споживання екологічно чистих продуктів харчування), побут (якість житла, умови для пасивного та активного відпочинку, рівень психічної та фізичної безпеки на території повсякденної життєдіяльності), умови праці (безпека у фізичному та психологічному аспектах, наявність стимулів та умов професійного розвитку), рухова активність (фізична культура та спорт, використання систем оздоровлення організму).

Здоров'я — стан повного фізичного, психічного та соціального благополуччя; без хвороб та фізичних вад. Здоров'я доцільно розглядати як здатність організму активно та повноцінно пристосовуватись до змін довкілля, активно та повноцінно функціонувати в цих умовах. Розрізняють здоров'я: фізичне, психічне, соціальне, духовне; індивідуальне та суспільне.

Здоров'я нації — сукупність характеристик і ознак стану буття нації. За А. Т. Шевчук здоров'я нації характеризується показниками: фізична і духовна краса, кількість геніальних осіб у поколіннях, рівень суспільного розуму та інтелекту тощо.

Індекс людського розвитку ((ІЛР), *індекс розвитку людського потенціалу* (ІРАП), англ. *Human Development Index (HDI)*) – узагальнений показник для порівняння оцінки бідності, грамотності, освіти, середньої тривалості життя й інших показників країни. Розроблено 1990 р. пакистанським економістом М. ель Хаком (М. ul Haq, 1934–1998), з 1993 р. використовують в ООН у щорічному звіті про розвиток людського потенціалу. Під час обчислення індексу враховують три показники: середня тривалість майбутнього життя при народженні; грамотність дорослого населення та охоплення населення трьома ступенями освіти (початковим, середнім, вищим); реальний ВВП на душу населення.

Індекс маси тіла ((ІМТ), англ. *Body Mass Index (BMI)*) – величина, що дає змогу оцінити ступінь відповідності маси людини та її зросту, й так непрямо з'ясувати, чи є маса недостатньою, нормальною, надмірною (ожиріння). Показник розроблено 1869 р. бельгійським соціологом і статистиком А. Кетеле (А. Quetelet, 1976–1874). Вимірюють у кілограмах на метр квадратний.

Індивідуальне здоров'я – здоров'я конкретної людини.

Інтегральний індекс регіонального людського розвитку (ІРАР) – узагальнений показник для оцінки людського розвитку в окремих регіонах України. Розраховують на підставі аналізу 33 показників, об'єднаних у шість блоків відповідно до основних аспектів людського розвитку: відтворення населення, соціальне становище, комфортне життя, добробут, гідна праця, освіта. Методику розробили 2000 р. й опублікували 2012 р. фахівці Інституту демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи Національної академії наук України за участю фахівців Державної служби статистики України.

Інфекційні хвороби – хвороби, спричинені вірусами, бактеріями, найпростішими, мікроскопічними грибками тощо. Характерна ознака: поширення від організму до організму через збудника. Приклади інфекційних хвороб: малярія, чума, проказа, грип, скарлатина тощо.

Кліматотерапія – використання впливу метеорологічних умов і особливостей клімату для лікування та профілактики захворювань організму людини.

Курорт — освоєна природна територія на землях оздоровчого призначення, що має природні лікувальні ресурси, необхідні для їхньої експлуатації будівлі, споруди з об'єктами інфраструктури; використовують для лікування, медичної реабілітації, профілактики захворювань, рекреації і підлягає особливій охороні. Розрізняють курорти державного і місцевого значення.

Курорт державного значення — природна територія, що має особливо цінні та унікальні природні лікувальні ресурси і яку використовують з метою лікування, медичної реабілітації, профілактики захворювань.

Курорт місцевого значення — природна територія, що має загальнопоширені природні лікувальні ресурси і яку використовують з метою лікування, медичної реабілітації, профілактики захворювань.

Лікар — фахівець із повною медичною освітою, який в передбаченому законом порядку постійно займається підтримкою або відновленням людського здоров'я через запобігання (профілактику), розпізнання (діагностику) та лікування захворювань і травм. Це можливо завдяки ґрунтовним знанням з анатомії, фізіології, хвороб і лікування, науки медицини, його досвіду та практики — *мистецтва медицини*.

Лікувальні грязі — мулисті осади водоймищ, торфові відклади боліт, глинисті породи грязьових сопок, що використовують у нагрітому стані для лікування.

Лікувально-оздоровча місцевість — природна територія, що має мінеральні й термальні води, лікувальні грязі, озокерит, рогу лиманів та озер, кліматичні й інші природні умови, сприятливі для лікування, медичної реабілітації та профілактики захворювань.

Лікування (терапія) — процес, бажаною метою якого є полегшення, зняття чи усунення симптомів і проявів того чи іншого захворювання, патологічного стану чи іншого порушення життєдіяльності, нормалізація порушених процесів життєдіяльності й одужання, відновлення здоров'я.

Людський розвиток — право людей на довге, здорове і творче життя; на досягнення інших цілей, які, на їхню думку, мають значення; на активну участь у забезпеченні справедливого та

сталого розвитку на планеті (ПРО ООН, Доповідь про людський розвиток “Справжнє багатство народів: шляхи до людського розвитку”, 2010).

Медико-географічна оцінка довкілля — комплексна оцінка компонентів довкілля з метою виявлення ступеня ризику для здоров'я людини чи суспільства в конкретних геопросторово-часових координатах.

Медико-географічне картографування — створення медико-географічних карт (Л. Т. Шевчук, 1997).

Медико-географічне прогнозування — наукове передбачення медико-географічної ситуації (Л. Т. Шевчук, 1997).

Медико-географічне районування — поділ території на медико-географічні райони. Медико-географічне районування України розроблене О. І. Шаблієм та Л. Т. Шевчук (1997), виділено вісім медико-географічних районів: Львівський, Чернівецький, Вінницький, Київський, Чернігівський, Харківський, Донецький, Одеський.

Медико-географічний район — частина території країни, у межах якої простежується порівняно однорідна медико-географічна ситуація, є подібні показники народжуваності, смертності, дитячої смертності, природного приросту населення, приблизно однакові показники забезпеченості населення медичними установами (Л. Т. Шевчук, 1997).

Медико-географічні класифікації погоди — різновид прикладних класифікацій погоди, які виконують для медичної оцінки самопочуття людини, зумовленого геліометеотропними реакціями, зокрема, пов'язаними з несприятливими погодними умовами чи їхньою раптовою зміною.

Медицина — галузь наукової і практичної діяльності, основним завданням якої є пізнання процесів, що відбуваються в організмі здорової і хворої людини, для збереження і зміцнення її здоров'я, а також розробка методів розпізнання, попередження і лікування хвороб.

Медична географія — галузева дисципліна соціальної географії, яка вивчає геопросторову організацію медичної сфери суспільства. Сформувалася на межі медицини та соціальної географії.

Медична допомога (лікарська допомога) — комплекс діагностичних і лікувальних заходів, спрямованих на визначення діагнозу, усунення чи зменшення симптомів і проявів захворювання

чи патологічного стану, з приводу якого звернувся пацієнт, на нормалізацію його життєдіяльності, поліпшення чи відновлення здоров'я.

Медична сестра — особа з середньою медичною освітою, яка працює під керівництвом лікаря або фельдшера та виконує зроблені ним медичні призначення. Вона не займається повним медичним обстеженням хворого, діагностикою хворого, призначенням ліків, за винятком невідкладних станів.

Медичне країнознавство — дослідження медико-географічних особливостей території, стану здоров'я населення та організації його охорони у країнах чи окремих регіонах (А. Т. Шевчук, 1997).

Медичне ландшафтознавство — медико-географічне вивчення природних комплексів та їхнього впливу на здоров'я населення (А. Т. Шевчук, 1997).

Мінеральні води — підземні (іноді поверхневі) води з підвищеним вмістом деяких хімічних елементів і сполук, а також газів, зі специфічними фізико-хімічними властивостями (температура, радіоактивність та ін.), що чинять цілющий вплив на організм людини. Межею прісних і мінеральних вод вважають солоність 1 г/л.

Нозогеографія — географія хвороб.

Очікувана тривалість життя при народженні (англ. *Life expectancy at birth*) — кількість років, які може прожити новонароджений малюк, якщо наявні на момент його народження переважні тенденції в сфері показників смертності для конкретних вікових груп не змінюються впродовж його життя ("Human Development Reports", 2013).

Очікувана тривалість навчання (англ. *Expected years of schooling*) — кількість років навчання, які, як очікують може навчатись дитина, яка досягнула офіційно визначеного віку вступу до школи, якщо впродовж її життя збережуться переважні тенденції в сфері вікового показника охоплення населення освітою ("Human Development Reports", 2013).

Пацієнт — особа, яка отримує медичну допомогу, лікування чи медичне спостереження.

Показники бідності — чинники, які свідчать про наявність бідності.

Природне вогнище хвороби — ділянка простору, у межах якої без зв'язків з людиною чи свійськими тваринами, паразитуючи в організмах диких тварин-господарів, існують окремі інфекційні хвороби (*природно-вогнищеві хвороби*: чума, туляремія, кліщовий енцефаліт, лептоспіроз, сказ, кліщовий сипний тиф та ін.).

Прожитковий мінімум — вартісне вираження достатнього для забезпечення нормального функціонування організму людини, збереження його здоров'я набору продуктів харчування, а також мінімального набору непродовольчих товарів та мінімального набору послуг, необхідних для задоволення основних соціальних і культурних потреб особи (Закон України “Про прожитковий мінімум”, редакція 09.12.2012 р.).

Психічне здоров'я — стан психічного благополуччя, для якого характерні індивідуальні особливості психічних процесів і властивостей людини (збудженість, емоційність, чутливість). Воно тісно пов'язане з особливостями мислення, типом характеру особи, здібностями, особливостями реакції на життєві ситуації, стреси.

Психічні розлади — розлади психічної діяльності, визнані такими згідно з чинною в Україні Міжнародною статистичною класифікацією хвороб, травм і причин смерті (Закон України “Про психіатричну допомогу”, 22.02.2000 р.).

Рекреаційна географія — галузева дисципліна соціальної географії, яка вивчає геопросторову організацію рекреаційної сфери.

Рекреаційна діяльність — один із комплексних видів життєдіяльності людини, спрямований на оздоровлення і задоволення духовних потреб у вільний від роботи час. Види рекреаційної діяльності (за П. О. Масляком): лікувально-курортна, оздоровчо-спортивна, пізнавальна, розважальна.

Рекреаційна місткість — здатність певної території забезпечувати комфортну рекреаційну діяльність без деградації природного та історико-культурного середовища (П. О. Масляк, 2008).

Рекреаційна територія — ділянка Землі у визначених межах, яку використовують для відпочинку й оздоровлення людей, організації екскурсій і туризму.

Рекреаційне навантаження — рівень сукупного антропогенного впливу на природний комплекс певної території в процесі

рекреаційної діяльності (витоптування, нищення рослинного покриву тощо).

Рекреаційне районування — виокремлення рекреаційних районів у межах території дослідження. Автор усталеного рекреаційного районування України проф. О. О. Бейдик виокремив п'ять ресурсно-рекреаційних районів: Причорноморський, Карпатсько-Подільський, Полісько-Столичний, Харківський, Придніпровсько-Донецький.

Рекреаційний об'єкт — локальний об'єкт, який використовують для відпочинку.

Рекреаційний потенціал — сукупність наявних природних, соціально-економічних, культурно-історичних передумов певної території в організації рекреаційно-туристичної діяльності (П. О. Масляк, 2008).

Рекреаційний район — цілісне територіальне утворення, для якого характерне своєрідне та неповторне поєднання рекреаційних ресурсів, сформована спеціалізація рекреаційного господарства та розроблена довготермінова стратегія розвитку рекреаційної сфери.

Рекреаційні ресурси — об'єкти, процеси та явища природного й антропогенного походження, які використовують або можуть використати для розвитку рекреації та туризму. Характерна ознака рекреаційних ресурсів — здатність відновлювати і розвивати духовні та фізичні сили людини. Рекреаційні ресурси поділяють на дві групи: *природні* (кліматичні, ландшафтні, орографічні, бальнеологічні, біотичні, грязьові, водні, тощо) й *історико-культурні* (рекреаційно-привабливі пам'ятки історії, архітектури, археології, місця, пов'язані з життям і діяльністю видатних історичних осіб, території, де збереглися яскраво виражені етнографічні особливості, культові споруди, музеї тощо).

Рекреація — відпочинок, відновлення фізіологічних, духовних, психічних сил людини, витрачених у процесі повсякденної життєдіяльності.

Рівень життя населення — показник об'єктивного і суб'єктивного стану матеріального забезпечення населення. Для аналізу й оцінки рівня життя населення використовують такі показники: обсяг валового внутрішнього продукту, національного і реального доходу на душу населення, обсяг послуг на душу

населення, середній рівень заробітної плати, забезпеченість житлом тощо.

Рівень захворюваності – частка населення, про яку відомо, що вона має певні захворювання чи розлади впродовж визначеного часу.

Санаторно-курортні заклади – розташовані на території курортів заклади охорони здоров'я, які забезпечують надання громадянам лікувальних, профілактичних, реабілітаційних послуг із використанням природних лікувальних ресурсів.

Середня тривалість навчання (англ. *Mean years of schooling*) – середня кількість років навчання, упродовж яких навчалася особи віком 25 років і старші, перераховані з показника освітнього рівня населення з урахуванням офіційної тривалості кожного рівня навчання (“Human Development Reports”, 2013).

Сімейний лікар – лікар загальної практики, який лікує дорослих та дітей удома; надає невідкладну медичну допомогу; організовує консультації з іншими спеціалістами; супроводжує пацієнта в лікувальні заклади як “довірена особа” тощо.

Соціальне відторгнення – процес, за якого окремі групи населення або окремі люди не мають змоги повною мірою брати участь у суспільному житті внаслідок бідності, відсутності базових знань і можливостей або ж дискримінації. Це відділяє їх від працевлаштування, отримання доходів і можливості навчання, а також від суспільних та соціальних інститутів і заходів. Вони мають обмежений доступ до влади та ухвалення рішень органами влади і, отже, часто не можуть взяти участь у процесах розроблення та прийняття рішень, що впливають на їхнє повсякденне життя.

Соціальне залучення – процес, який забезпечує для тих, хто має ризик бідності та соціального відторгнення, можливості й ресурси, необхідні для того, щоб повною мірою брати участь в економічному, соціальному та культурному житті, досягти рівня життя та добробуту, що відповідають нормальним стандартам у суспільстві, у якому вони живуть.

Соціальне здоров'я – стан соціального благополуччя, пов'язаний з економічними чинниками (рівень матеріального забезпечення, платоспроможність, економічні стереотипи) та соціальною активністю індивіда (стосунки в сім'ї, робота, друзі,

відпочинок тощо). Ці чинники і складові формують відчуття соціальної захищеності / незахищеності та суттєво впливають на формування здоров'я.

Спелеотерапія — метод немедикаментозної реабілітації та лікування захворювань органів дихання, в основі якого є використання мікроклімату підземних об'єктів (соляних шахт, карстових печер).

Споживчий кошик — асортимент товарів, який характеризує типовий рівень і структуру місячного (річного) споживання людини або сім'ї. Такий набір використовують для розрахунку мінімального *споживчого бюджету* на підставі вартості споживчого кошика у чинних цінах. Споживчий кошик формує Кабінет Міністрів України. На засадах порівняння вартості споживчого кошика та розміру споживчого бюджету розраховують показники: розмір мінімальної зарплати, розмір мінімальної пенсії.

Стратифікація суспільства (соціальна стратифікація) — розподіл суспільства на соціальні класи та верстви населення. Ознаки стратифікації — нерівність у доходах, володінні власністю, рівні освіти, обсягу влади, професійному престижі, стилі життя.

Суспільне здоров'я — здоров'я цілого суспільства чи його окремих частин. За Д. Венедиктовим, суспільне здоров'я — характеристика індивідуальних рівнів здоров'я членів суспільства, яка відображає ймовірність досягнення кожним максимального здоров'я і творчого довголіття та дає інформацію про життєдіяльність усього суспільства як соціального організму, що прагне до гармонійного розвитку і підтримки екологічної та іншої рівноваги з природою і соціальним середовищем.

Термальні води — підземні води, температура яких сягає 20 °С та вище. За температурою термальні води поділяють на теплі (20—37 °С), гарячі (37—50 °С), дуже гарячі (50—100 °С).

Туризм — тимчасовий виїзд особи з місця постійного проживання в оздоровчих, пізнавальних, професійно-ділових чи інших цілях без ведення оплачуваної діяльності в місці перебування (Закону України “Про туризм”, редакція 2004 р.).

Турист — особа, яка подорожує по Україні або по іншій країні з не забороненою законом країни перебування метою на термін

від 24 год до одного року без будь-якої оплачуваної діяльності та з зобов'язанням залишити країну або місце перебування в зазначений термін (Закону України “Про туризм”, редакція 2004 р.).

Туристичний продукт – попередньо розроблений комплекс туристичних послуг, який поєднує не менше двох таких послуг, які реалізують або пропонують для реалізації за визначеною ціною, до складу якого входять послуги перевезення, розміщення та інші туристичні послуги, не пов'язані з перевезенням і розміщенням (послуги з організації відвідувань об'єктів культури, відпочинку та розваг, реалізації сувенірної продукції тощо) (Закон України “Про туризм”, редакція 2004 р.).

Фельдшер – особа, яка належить до середнього медичного персоналу, є помічником лікаря або іноді надає медичну допомогу самостійно на базі фельдшерсько-акушерських пунктів.

Фемінізація бідності – явище, коли жінки, особливо ті, хто виховує дітей без чоловіків чи допомоги інших, є вразливішими щодо бідності.

Фемінізм – загальна назва різних жіночих рухів проти дискримінації жінок в економічній, соціальній, політичній сферах життєдіяльності, за їхні рівні права з чоловіками в суспільстві.

Фізичне здоров'я – стан фізичного благополуччя, визначений такими чинниками: індивідуальні особливості анатомічної будови тіла, перебіг фізіологічних процесів організму в умовах руху / спокою, генетична спадщина, рівень фізичного розвитку органів та систем органів.

Фітотерапія – система специфічних методів лікування й профілактики захворювань з використанням *фітопрепаратів* (будь-які витяжки або діючі речовини, одержані з лікарської рослинної сировини); належить до натуропатичних методів лікування захворювань; застосовують у національних системах охорони здоров'я переважної більшості країн ЄС, які розглядають фітотерапію як складову частину не тільки народної, а й традиційної медицини. Термін уведено французьким лікарем Анрі Леклерком. За даними ВООЗ (2003), розвиток фітотерапії є пріоритетним напрямом в оздоровленні населення, запобіганні гострим та хронічним захворюванням та поліпшенні якості життя.

Хвороба (захворювання) – відхилення стану людини від оптимуму, порушення рівноваги у її внутрішньому світі.

Хобі – узагальнена назва улюблених занять / розваг, які не є професійною діяльністю та якими займаються у вільний час.

Цикл бідності – стан бідності, що існує в межах однієї сім'ї з покоління в покоління.

Якість життя населення – категорія, що характеризує умови життєдіяльності та стану населення у конкретному середовищі з погляду його здатності забезпечувати відновлення і збалансований розвиток суспільства (І. В. Гукалова, 2009). ВООЗ визначає якість життя як сприйняття людьми свого становища в житті залежно від культурних особливостей і системи цінностей та в зв'язку з їхніми цілями, очікуваннями, стандартами, турботами; пропонує оцінювати якість життя за такими параметрами: фізичними (енергійність, втомля, фізичний дискомфорт, потреба в сні та відпочинку), психологічними (самооцінка, концентрація, позитивні / негативні емоції / переживання / мислення), ступінь незалежності (повсякденна активність, працездатність, залежність від ліків та лікування), життя в суспільстві (соціальні / дружні зв'язки, суспільна значущість, професіоналізм), довкілля (житло та побут, безпека, екологічна ситуація), духовність та особисті переконання.

ГЕОГРАФІЯ КУЛЬТУРИ ТА САКРАЛЬНА ГЕОГРАФІЯ. ГЕОГРАФІЯ ПОВСЯКДЕННОГО ЖИТТЯ

Авраамітичні релігії (авраамічні віровчення) – релігії, які розвинулися на засадах віровчення праотця Авраама (їудаїзм, християнство, іслам).

Акультурація – процес засвоєння окремою особою (групою осіб, етносом), вихованих в одній культурі, елементів іншої культури. В процесі акультурації нову культуру можуть частково приймати / не приймати.

Анімізм – віра в те, що все живе має душу; віра в існування духів, одухотворення сил природи, тварин, рослин і предметів, приписування їм розуму, дієздатності і могутності. Одна з форм первісних вірувань.

Антропологічна географія культури – неголовна галузь географії культури (за І. І. Ровенчаком, 2008), яка формується на перетині географії культури й антропології.

Асиміляція – тип етнічних процесів, за яких сформовані етноси або групи, що відділилися від них, опинившись у середовищі іншого народу, переймають його мову і культуру, зливаються з ним, асоціюють себе з цим народом.

Атеїзм (безвірництво) – світогляд, для якого характерна відсутність віри в існування будь-яких богів, духів, вищих сил тощо. Протилежний термін – теїзм.

Афон (Афонська гора, Автономна Чернеча Держава Святої Гори Афон) – монастирська держава на східному виступі Халкідонського півострова Афон-Орос в Егейському морі. Відомий як держава монахів з VII ст. Доступ на Афон жінкам заборонено.

Бікультурна особистість – особа, яка вільно орієнтується в двох культурах, для якої друга культура стала такою ж, як рідна.

Білінгв – особа, яка володіє двома мовами і почергово (залежно від сформованої мовної ситуації) використовує їх у процесі спілкування.

Білінгвізм (двомовність) – володіння двома мовами.

Буддизм – дхармічне віровчення, найдавніша світова релігія (VI ст. до н.е.); зародилася в Давній Індії; сформувалася на ґрунті місцевих національних релігій; відкинула авторитет індійських Вед; передбачає дотримання морального закону як способу визволення душі й досягнення *нірвани* (стан переходу в абсолютний спокій). Поширений у Східній та Південно-Східній Азії.

Варна – назва великого соціального стану в традиційному індійському суспільстві. Історично сформовані чотири варни: священнослужителі – брахмани, воїни – кшатрії, торговці, фермери – вайшії, слуги, робітники – шудри. Зрідка виділяють п'яту варну – недоторкані. За традицією, більшість сучасних каст в Індії виводять походження від однієї з давніх варн.

Вживання мови – стійкість мови, її вітальність, задіяність у процесах міжособистісного і міжкультурного спілкування. Проблема вживання мови особливо актуальна в період агресії з боку іншої мови (Ф. С. Бацевич, 2007).

Витіснення мови – поступова заміна рідної мови етносу чужою мовою.

Вірність мові – постійне вживання рідної мови у випадках бі- або полілінгвального спілкування.

Вітальність мови – життєздатність, стійкість, виживання мови у несприятливих соціальних умовах або постійних некомфортних умовах спілкування її носіїв. Залежить від давності писемних традицій, кількості мовців, підтримки держави, конкретної соціополітичної ситуації тощо (Ф. С. Бацевич, 2007).

Всеукраїнська Рада Церков і релігійних організацій (ВРЦіРО) – представницький міжконфесійний консультативно-дорадчий орган на території України, утворений 1996 р. Мета: об'єднання зусиль церков і релігійних організацій з духовного відродження України, координації міжцерковного діалогу як в Україні, так і за її межами, участі в розробці проектів нормативних актів з питань державно-конфесійних відносин, уживання комплексних заходів добродійного характеру. Рада функціонує на засадах рівності та рівноправ'я, поваги до внутрішніх настанов і традицій усіх чинних у рамках Конституції України релігійних організацій, є незалежною від органів державної влади України, політичних партій, інших громадських формувань та їхніх керівних органів.

Географія культури (геокультура) – одна з самостійних ділянок (галузей) суспільної географії, що досліджує геопросторову (територіальну) організацію сфери культури загалом або її окремих найважливіших форм прояву (підсистем): етнологічних, релігійних та історико-політичних (І. І. Ровенчак, 2008).

Географія культурних інновацій (географія інкультурацій, інкультураційна географія) – неголовна галузь географії культури (за І. І. Ровенчаком, 2008), яка формується в структурі географії культури під впливом нововведень науково-технічного прогресу (інновацій).

Географія повсякденного життя – галузевий напрям соціальної географії, який досліджує географію щоденної життєдіяльності особи, групи осіб, етнографічної групи, етносу та вивчає, як повсякденні дії впливають на їхню життєдіяльність, на світ навколо них.

Географія релігії (сакральна географія) – галузева дисципліна соціальної географії, яка вивчає геопросторову організацію релігійної сфери суспільства. Термін сакральна географія запропонований 1991 р. О. І. Шаблієм.

Головні (традиційні, сформовані) галузі географії культури – етногеографія культури (етнокультурна географія), географія релігії (сакральна географія), історична географія культури (історико-культурна географія) (І. І. Ровенчак, 2008).

Державна мова – закріплена законодавством мова, уживання якої обов'язкове в органах державного управління, діловодстві, громадських органах та організаціях, на підприємствах, у державних закладах освіти, науки, культури, медицини тощо. Статус державної мови у багатонаціональних державах закріплюють законодавчо, зазвичай, за мовою більшості населення (Франція, Німеччина, Латвія). У деяких країнах статус державних надано двом і більше мовам незалежно від кількості членів мовних меншин (Швейцарія, Бельгія, Фінляндія, Афганістан, Індія). Згідно з рекомендаціями ЮНЕСКО (1953), державна мова – мова, що виконує інтеграційну функцію в рамках конкретної держави в політичній, соціальній та культурній сферах та відіграє роль символу цієї держави. Часто як синоніми до поняття “державна мова” вживають “офіційна мова”. ЮНЕСКО рекомендує (1953) розмежовувати ці поняття й під офіційною мовою розуміти мову державного управління, законодавства, судочинства.

Діалог культур – взаємодія культур, які контактують між собою у процесах міжкультурної комунікації, що забезпечує взаєморозуміння та духовне взаємозбагачення представників різних національних (етнічних) культурних спільнот.

Домінантна культура – набір цінностей, вірувань, традицій, звичаїв, правил поведінки, яких дотримуються всі члени спільноти (етносу, нації) та якими керуються в повсякденному житті.

Духовна культура – складова культури, яка охоплює мистецтво і філософію; створює особливий світ цінностей, формує і задовольняє наші інтелектуальні й емоційні потреби. Елементи духовної культури: звичаї, норми, цінності, знання, інформація.

Духовне життя етносу – сфера життєдіяльності етносу, яка охоплює особливості світобачення, мислення, свідомості, культури (звичаї, традиції, ціннісні орієнтації, стереотипи).

Духовний код культури – система умовних знаків, соціально-культурних особливостей, у яких відображені моральні цінності й еталони, пов'язані з базовими позиціями культури: добро–зло, погане–добре.

Дхарма – сукупність норм і правил, дотримання яких необхідне для збереження і підтримання загального порядку.

Дхармічні релігії (дхармічні віровчення) – релігії (індуїзм, джайнізм, буддизм, сикхізм), що вкорінені в індійській релігійно-філософській традиції та приймають як базову концепцію *кармічної низки перероджень (сансара)* – плинність усього живого, процес переходу однієї тілесної оболонки в іншу, ланцюг страждань у земному житті, кругообіг народження і смерті, трансміграція душі).

Етнічна група – територіальна частина певного етносу, якій притаманні особливості культури, побуту, мови (діалект, говір), особлива самосвідомість, самоназва.

Етнічна самоназва – ім'я, яким традиційно називає себе певний етнос (нація, народність).

Етнічна територія (етнічна земля) – територія переважного розміщення певного етносу; зазвичай охоплює ареал його історичного формування і компактного розселення, а також змішування з іншими етносами.

Етнічний автостереотип – порівняно стійкі уявлення, судження й оцінки представників певної спільноти (етнографічної групи, етносу, нації) щодо самої себе: переважно це позитивні уявлення, судження з окремими негативними й критичними нотами, які сприймають з гумором (повільність, педантичність, скупість тощо) (Ф. С. Бацевич, 2007).

Етнічні стереотипи – культурно-побутові стандарти, штампи, навички поведінки, які, передаючись зв'язками між поколіннями в процесі етногенезу та адаптації до довкілля, сформували неповторне обличчя етносів.

Етногенез – процес утворення етнічної спільноти. Складовими етногенезу є антропогенез, культурогенез, утім числі лінгвогенез, психогенез.

Етногеографія – наукова дисципліна, яка вивчає географію народів (сучасні ареали розселення, їхня кількість, міграції тощо). Розвиваючись на стику географії та етнології, акцентує увагу на вивченні культури та побуту територіальних груп населення (М. Р. Влах, 2005).

Етногеографія культури (етнокультурна географія) – головна галузь географії культури (за І. І. Ровенчаком, 2008), яка найтісніше пов'язана з географією населення та охоплює два блоки етнокультурних досліджень: геокультурне вивчення етносів, геокультурне дослідження етнографічних груп етносів (субетносів).

Етнографічна група – складова частина народу, нащадки колишніх племен, які, утворивши один етнос, зберегли особливості свого традиційного побуту, матеріальної та духовної культури (гуцули, бойки, лемки та ін.).

Етнографічна зона – історико-культурна, лінгвістична, адміністративно-географічна частина етнічних територій, населення якої виявляє земельну (земляцьку) солідарність, має певні господарсько-культурні особливості (М. Р. Влах, 2005).

Етнографічне районування – поділ території за локальними культурно-побутовими ознаками населення, що зумовлені особливостями його історичного розвитку й заселення, етнокультурними зв'язками з іншими народами.

Етнографічний район – локальна етнографічна територія у складі етнографічної зони, населення якої має місцеві культурно-побутові особливості.

Етнокультурна конвергенція – процес зближення етнічних спільнот як наслідок активних процесів міжкультурного спілкування представників різних етнічних (національних) спільнот, а також впливу соціально-політичних, економічних та інших процесів у суспільстві.

Етнологія – вчення про етногенез, тобто виникнення, розвиток, зникнення народів (етносів), характеристики специфіки світобачення, поведінки в різних народів (етносів). У науковий обіг термін уведений швейцарським ученим А. Шаванном (A. Chavannes “Anthropology and Science General de l’homme”, 1788), поширення набув у першій половині XIX ст. завдяки працям В. Едвардса і Ж.-Ж. Ампера.

Етнофобія – упереджене вороже ставлення до представників певного етносу.

Етноцид – знищення культури народу; різновид етнонаціональної політики (політичної поведінки), спрямованої на знищення конкретного народу (етносу). На відміну від *геноциду*, який досягає тієї самої мети фізичним винищенням людей, належних до етносу, його можуть провадити комплексом заходів, що руйнують системні зв'язки всередині народу, підштовхуючи представників до переходу в іншу етнічну якість. Головна лінія в політиці етноциду – знищення основних ознак етносу (етнічної території, мови, культури, історичної пам'яті, самосвідомості). Найбільше зусиль у політиці етноциду докладають для знищення національних мов (*лінгвоцид*). Світове співтовариство, міжнародне право й гуманістична мораль рішуче засуджують будь-які прояви етноциду й розглядають його як злочин проти людства.

Європейська хартія регіональних мов або мов меншин – хартія, метою якої є захист і розвиток історичних регіональних мов і мов національних меншин у Європі. Схвалена у м. Страсбург (Франція) 5 листопада 1992 р. Україна ратифікувала хартію 2003 р. Згідно з положеннями хартії, мовами національних меншин на території України визнано білоруську, болгарську, гагаузьку, грецьку, єврейську, кримськотатарську, молдавську, німецьку, польську, російську, румунську, словацьку, угорську.

Заполичення – процес переміщення різних елементів однієї культури в іншу в наслідок культурних контактів.

Йога – одна зі шкіл філософії індуїзму, згідно з якою, людина може з'єднати свою душу з Богом, досягти найвищого ступеня самопізнання, самозаглиблення, цілковито звільнити власну свідомість від впливу довкілля.

Індекс брендів міст (англ. *Anholt-GfK Roper City Brands Index*) – показник, розроблений С. Анхольтом (S. Anholt) сумісно з партнерами GfK Roper Public Affairs & Media для оцінки сприйняття людьми міст високорозвинутих країн світу та країн, які відіграють важливу роль у світовому бізнесі, культурі, туризмі. У ході обчислення індексу до уваги беруть шість критеріїв: наявність (*presence*) – глобальний внесок міста в науку, культуру, управління, міжнародний статус і становище міста, відомість міста в світі; місце (*place*) –

оцінка фізичного сприйняття людьми міста: приємність клімату, чистота довкілля, привабливість будівель і парків; передумови (pre-requisite) – сприйняття людьми головних якостей міста (доступність, розміщення), оцінка стандартів громадської та соціальної інфраструктури (школи, лікарні, транспорт, спортивні споруди); люди (people) – оцінка мешканців міста (привітні, радісні, відкриті) з метою визначення легкості / важкості входження в співтовариство, що відмінне мовно й культурно, оцінка власної безпеки; пульс (pulse) – визначення наявності в місті цікавих речей (дійств, атракцій), за допомогою яких можна безкоштовно провести час, а також як місто цікаво реагує на такі речі (дійства, атракції); потенціал (potential) – заходи освітньої та економічної можливості в площині міста: легкість у пошуку роботи, місце для започаткування бізнесу, для продовження вищої освіти. Індекс розраховують для 50 міст світу: Бостон, Чикаго, Денвер, Лос-Анджелес, Монреаль, Нью-Йорк, Філадельфія, Сіетл, Торонто (Північна Америка); Амстердам, Барселона, Базель, Берлін, Брюссель, Відень, Копенгаген, Дублін, Единбург, Женева, Лондон, Мадрид, Мілан, Париж, Рим, Стокгольм (Західна Європа); Стамбул, Москва, Прага, Варшава (Центральна / Східна Європа); Окленд, Бангкок, Пекін, Гонконг, Мельбурн, Мумбаї, Сеул, Шанхай, Сінгапур, Сідней, Токіо (Азійсько-Тихоокеанський регіон); Буенос-Айрес, Мехіко, Ріо-де-Жанейро (Латинська Америка); Каїр, Кейптаун, Доха, Дубаї, Дурбан, Джидда, Йоганнесбург (Близький Схід / Африка).

Індекс національних брендів (англ. *Anholt-GfK Roper Nation Brands Index*) – показник, розроблений С. Анхольтом (S. Anholt) сумісно з партнерами GfK Roper Public Affairs & Media для оцінки іміджу та репутації країни у світі (національного брендингу). Оцінює національний бренд країни за шістьма параметрами (субіндекси): експорт, управління, культура і спадщина; люди, туризм; інвестиції та імміграція. Індекс розраховують для 50 провідних за соціально-економічним розвитком країн світу: Канада, США (Північна Америка); Австрія, Бельгія, Данія, Фінляндія, Франція, Німеччина, Ісландія, Ірландія, Італія, Нідерланди, Норвегія, Шотландія, Іспанія, Швеція, Швейцарія, Велика Британія (Західна Європа); Чехія, Естонія, Угорщина, Литва, Польща, Румунія, Росія, Туреччина (Центральна / Східна Європа); Австралія,

Китай, Індія, Індонезія, Японія, Малайзія, Нова Зеландія, Сінгапур, Південна Корея, Тайвань, Таїланд (Азійсько-Тихоокеанський регіон); Аргентина, Бразилія, Чілі, Куба, Еквадор, Мексика, Перу (Латинська Америка); Єгипет, Іран, Нігерія, Саудівська Аравія, Південна Африка, Об'єднані Арабські Емірати (Близький Схід / Африка).

Індекс обмеження релігійної свободи (англ. *Religious Restriction Index*) – показник, який характеризує утиски релігійної свободи в державах світу. Методика розрахунку укладена 2007 р. науково-дослідним центром Pew Research Center (м. Вашингтон, США). Оцінює обмеження за двома критеріями: державні обмеження (*Government Restrictions Index (GRI)*); соціальні, військові дії (соціальна нетерпимість, соціальне несприйняття) (*Social Hostilities Index (SHI)*). Чим вищі показники за цими критеріями, тим вищий показник релігійних утисків у державі, і навпаки.

Індекс сили національного бренда (англ. *FutureBrand Country Brand Index*) – показник сили дії національного бренда: відображає знання про країну, переваги країни, бажання відвідати і співпрацювати з країною та її мешканцями. Розроблений 2010 р. рекламною компанією Future Brand; до уваги взято п'ять ключових параметрів: система цінностей, якість життя, умови для бізнесу, спадщина, культура й туризм. Дослідження у 2013 р. охопило 118 держав світу.

Індуїзм (санатана-дхарма) – дхармічне віровчення, стародавня національна релігія корені якої ведуть до ведичної цивілізації (II тисячоліття – VI—V ст. до н.е.), її називають найдавнішою релігією. Поєднує в собі різні вірування і традиції, не має єдиного засновника, ґрунтується на положеннях і вченнях про карму, дхарму, сансару, мокшу, йогу. Індуїзм сповідують понад 1 млрд осіб, переважна більшість прихильників проживає на території Індії та Непалу.

Інкультурація – сприйняття автентичною культурою певних культурних інновацій, які надалі стають органічною та невід'ємною складовою цієї культури (І. І. Ровенчак, 2008); входження етносу, групи осіб, окремої особи, вихованої в одній культурі, в іншу культуру; засвоєння традицій, звичаїв, цінностей, світогляду, комунікативної поведінки, притаманних чужій культурі.

Інститут релігійної свободи (ІРС) – правозахисна громадська організація, основна мета якої – сприяння реалізації права на свободу совісті, віросповідання, переконань та інших суміжних прав людини, захисту моральності у суспільстві, а також збирання, аналізування та поширення інформації про стан законодавства і релігійного життя в Україні та світі. Заснована 2001 р. у м. Києві (Україна). Має статус неприбуткової організації, функціонує за кошти добровільних пожертв. Співпрацює з Всеукраїнською Радою Церков і релігійних організацій. Електронна адреса: <http://www.irs.in.ua>.

Інтернаціоналізація мови – поширення мови за етнічні (національні) межі, і як наслідок – ця мова стає спільною для низки етносів (народів), її можуть використовувати як засіб міжкультурної комунікації (Ф. С. Бацевич, 2007).

Іслам – наймолодша світова релігія. Виникла в VII ст. Засновником ісламу вважають Мухаммеда (570–632). Релігія визнає Аллаха єдиним Богом, проголошує віру в страшний суд і кару й нагороду після смерті. Засади ісламу викладені в *Корані*. Головні течії ісламу: *сунізм*, *шиїзм*. Поширений на Близькому Сході, у Північній Африці, Південно-Східній Азії.

Історико-географічні регіони – історичні культурно-територіальні єдності, які сьогодні не мають офіційного адміністративно-територіального статусу, але їхня локалізація і територіальні масштаби відомі переважній більшості населення, одиниці недавно минулого адміністративно-територіального устрою (Галичина, Поділля, Буковина) (І. І. Ровенчак, 2008).

Історико-культурні (культурно-історичні) регіони – території, які з геокультурного погляду поділяють на два типи – історичні регіони та історико-географічні регіони (І. І. Ровенчак, 2008).

Історична географія культури (історико-культурна географія) – головна галузь географії культури (за І. І. Ровенчаком, 2008), яка найтісніше пов'язана з історією та досліджує *культурно-територіальні єдності*, які сформувалися в процесі історичного розвитку під впливом політичних обставин. Цими єдностями є історико-культурні (культурно-історичні) регіони.

Історичні регіони – культурно-територіальні єдності, які існували в минулому і нині відомі переважно спеціалістам (Переяславщина, Єдисан, Феодоро) (І. І. Ровенчак, 2008).

Іудаїзм (юдаїзм) – національна релігія представників єврейської нації, які проживали й проживають на території сучасної держави Ізраїль та за її межами. Ґрунтується на концепції всюдисущого вічного Творця, чия воля та особливе ставлення до єврейського народу відображені в *Торі* (п'ять книг у складі християнського Святого Письма – *П'ятикнижжя*). Іудаїзм заснований відповідно до ТаНаХу (Старого Заповіту) на заповідях Бога праотця Авраама близько 1750 р. до н.е. та доповнений заповідями Мойсея близько 1300 р. до н.е. Авраамітична релігія.

Карма – всесвітній причино-наслідковий закон, згідно з яким праведні або гріховні дії людини визначають її долю.

Картина світу – сукупність знань, думок, уявлень групи осіб, етносу, нації стосовно реальної або уявної дійсності.

Каста – замкнута група людей, у якій склалися специфічні традиції, норми поведінки, спілкування, стиль життя. Найбільшого розвитку кастова організація суспільства набула в Індії (соціальна система, важливий елемент національної релігії індуїзму), де на її позначення використовують термін *джаті*.

Компліментарність – взаємна симпатія / антипатія окремих осіб, груп осіб, етносів, націй, яка визначає поділ на “своїх” і “чужих” у міжкультурній комунікації.

Комунікативні бар'єри – перепони, непорозуміння, конфлікти, що виникають у міжособистісному та міжгруповому спілкуванні й визначені соціальними, релігійними, психологічними, лінгвістичними причинами.

Конфуціанство – національна релігія, в основі якої є етично-філософська школа, основа китайського способу життя, засновник якої – Конфуцій (551–479 р. до н.е.). Проповідує ідеальні стосунки між людьми, у сім'ї та державі (гуманність, почуття обов'язку, повага до старших, любов до людей, скромність, справедливість, стриманість). Конфуцій виступив за чіткий ієрархічний розподіл обов'язків між членами суспільства. Конфуціанство має риси первісних релігій: культ предків, ритуали, жертвоприношення.

Корінний етнос – етнос (народність), який здавна проживає на певній території. Протилежний термін – некорінний етнос.

Ксенофобія – нав'язливий страх стосовно чужинців (іммігрантів, біженців, трудових мігрантів, євреїв, ромів тощо) чи чогось невідомого, чужоземного (культури, мови, релігії, поведінки, манер спілкування, традицій) або ненависть до них. Уперше термін ужито у “Вебстерському словнику” (США, 1841).

Культ предків – одна з ранніх форм релігії (первісне вірування), що полягає в поклонінні душам померлих предків, яким приписують здатність впливати на життя пращурів.

Культура – сукупність матеріальних і духовних цінностей, створених людством упродовж історії свого розвитку; певний рівень розвитку суспільства; інтегральне поняття, що об'єднує в собі науку, освіту, мистецтво, мораль, уклад життя, світогляд. Розрізняють: матеріальну і духовну культуру; домінуючу культуру; рідну та нерідну культуру; світову та національну культуру. Закон України “Про культуру” (редакція 12.12.2012 р.) трактує культуру як сукупність матеріального і духовного надбання певної людської спільноти (етносу, нації), нагромадженого, закріпленого і збагаченого протягом тривалого періоду, що передається від покоління до покоління й охоплює всі види мистецтва, культурну спадщину, культурні цінності, науку, освіту та відображає рівень розвитку цієї спільноти.

Культура інфантилізму (культура інфантильності) – явище, яке простежується в суспільствах високорозвинутих держав світу: полягає у наявності в поведінці та діях дорослих людей фізичних або психічних рис дитячого віку; пояснюють небажанням дорослих людей брати на себе відповідальність. Приклад культури інфантилізму: розширення вікових рамок підліткового віку до 25 років у Великій Британії (2013); зростання частки людей, які не прагнуть позбавлятися соціальної та матеріальної залежності від батьків у США, Західній Європі.

Культурна (мовно-етнічна, лінгвокультурна) адаптація – пристосування представників некорінного етносу до соціального, культурного, мовного, комунікативного середовища території нового проживання.

Культурна антропологія – порівняльне дослідження культурних спільнот або суспільств; вивчення впливу географічних, історичних, соціальних і психологічних чинників на розвиток культури, її характерні риси та специфіку її змін (Ф. С. Бацевич, 2007).

Культурна дистанція – міра близькості / віддаленості культур.

Культурна дифузія – взаємне проникнення культурних рис і контекстів культури з однієї національної лінгвокультурної спільноти в іншу у випадку їхніх взаємозв'язків, зокрема, комунікативних контактів (Ф. С. Бацевич, 2007).

Культурна пам'ять – особлива символічно формалізована і ритуалізована норма фіксації, актуалізації і передачі культурних смислів, яку зберігають у традиціях, втілюють у знаках різної природи – пам'ятниках, пам'ятних датах, церемоніях (Ф. С. Бацевич, 2007).

Культурна спадщина – наслідок культурного спадкування; набуття в процесі життєдіяльності представниками окремих етносів (націй) культурних цінностей, інформації, значущої для цих етносів (націй).

Культурне різноманіття – загальне культурне надбання людства. Згідно з рішеннями ЮНЕСКО ("Загальна декларація ЮНЕСКО про культурну різноманітність", 2001), культурне різноманіття світу повинно бути визнане і закріплене в інтересах нинішнього і майбутніх поколінь, оскільки, будучи джерелом обмінів, новаторства і творчості, воно так само необхідне для людства, як біорізноманіття для живої природи. З метою популяризації ідеї культурного різноманіття 2003 р. ООН оголосила щорічне святкування 21 травня *Всесвітнього дня культурного різноманіття* в ім'я діалогу та розвитку й запропонувала всім державам-членам, міжурядовим органам, організаціям системи ООН і відповідним неурядовим організаціям інформувати громадськість про цінність і важливість розмаїття культур і, зокрема, сприяти за допомогою освіти та засобів масової інформації усвідомленню позитивної ролі культурного різноманіття.

Культурне середовище – аспекти життя особи (групи осіб, етносу, нації), які впливають на їхню етнічну, культурну ідентифікацію, спосіб життя, мову тощо; сукупність властивих конкретному суспільству культурних цінностей, звичаїв і звичок, які необхідно враховувати під час розробки проекту для того, щоб забезпечити його підтримку з боку населення і суспільної думки країни.

Культурне спадкування – передавання з покоління в покоління культурних цінностей, інформації, значущої для певної культури.

Культурний артефакт – втілення певної культури в конкретний матеріальний продукт, поведінковий чи мовний факт, соціальну структуру, оцінне судження тощо (Ф. С. Бацевич, 2007).

Культурний феномен – загальне поняття, яке стосується вияву всіх типів культурної специфіки життя певного етносу (нації).

Культурний шок – психологічно негативний стан (почуття безсилля, депресія, роздратування, відчай), який є наслідком нерозуміння та несприйняття окремих складових іншої культури або культури загалом.

Культурні ареали – зони територіального поширення певних локальних культурних типів і рис.

Культурні табу – заборона в деяких культурах на вживання окремих слів, зворотів, фразеологізмів (*мовні табу*), обговорення певних тем спілкування (*тематичні табу*), обмеження міжособистісних контактів, заборона деяких поведінкових ситуацій (*контактні табу*).

Культурні установки – історично сформовані й відкладені в соціальній пам'яті етносу ідеали, відповідно до яких конкретний процес чи певне явище кваліфікують як “важливе / неважливе”, “добре / погане” тощо.

Культурно-географічна топоніміка (геотопоніміка) – неголовна галузь географії культури (за І. І. Ровенчаком, 2008), яка формується на перетині географії культури й топоніміки. Вона (за Р. Туровським, 2001) передбачає вивчення походження (етимології) топоніма і його динаміки у разі перейменувань; порівняльний аналіз різноманітних топонімів, які використовують для позначення одного й того ж місця, особливо в межах різних культурних груп; визначенням топоніма в дослідницьких цілях.

Культурологія – наука, яка вивчає специфіку розвитку матеріальної та духовної культури цивілізацій, етносів, націй у конкретно-історичному періоді, їхні взаємозв'язки та взаємовпливи.

Лавра – найбільші й найвпливовіші чоловічі монастирі (переважно православні). Лаврою безпосередньо керують намісники в сані архімандрита. У світі налічують 11 лавр: в Україні: Києво-Печерська (статус з 1051 р., УПЦ МП), Почаївська (статус з 1833 р., УПЦ МП), Свято-Успенська Святогорська

(статус з 2004 р., УПЦ МП), Свято-Успенська Унівська студійського уставу (статус з 1898 р., УГКЦ); у Росії: Свято-Троїцька Александро-Невська (статус з 1797 р., РПЦ), Троїце-Сергієва (статус з 1744 р., РПЦ); у Грузія: Лавра Давид-Гареджі (заснована VI ст., ГПЦ); у Греція: Велика Лавра, Афон (заснована 963 р., ГПЦ); Ая-Лавра (заснована 961 р., ГПЦ); Палестинські Території: Мар Саба (Лавра Савви Освяченого, заснована 484 р., ЄПЦ); у Польщі: Супрасльський Благовіщенський монастир (заснований 1498 р., відроджено 1958 р., ППЦ).

Людська гідність – сукупність рис, що характеризують позитивні моральні якості, честь, повагу, гонор; усвідомлення людиною своєї громадянської ваги, громадянських обов'язків, самоповага.

Магія – сукупність прийомів і обрядів, які здійснюються з метою впливу надприродним на явища природи, тварин, рослин або людини. Одна з форм первісних вірувань.

Манкурт – особа зі стертою історичною пам'яттю (забула, відреклася від рідної культури, мови, батьківщини).

Маргіналізація – процес відриву особи (групи осіб) від рідного етносу, рідної культури; розрив взаємозв'язків зі своїм народом, його традиціями, культурою, мовою тощо.

Масовий білінгвізм – володіння представниками окремого етносу (нації) двома мовами, причому нерідну мову широко використовують у процесах міжкультурної комунікації (англійська мова на глобальному рівні спілкування; німецька – у межах ЄС).

Материнська мова – мова, яку засвоює дитина з моменту народження, спілкуючись у сім'ї.

Матеріальна культура – складова культури, яка охоплює сукупність усіх матеріальних цінностей (будівлі, споруди, шляхи сполучення, технології тощо), тобто штучно створений людиною предметний світ ("*друга природа*"). Вона створює і задає рівень життя суспільства; формує матеріальні запити людей; пропонує засоби їхнього задоволення.

Менталітет (етнічні цінності) – стиль життя суспільної групи, загальна орієнтація певної культури, прийнята в її межах ієрархія цінностей, принципів і постулатів спілкування; система переконань, уявлень і поглядів індивідууму або суспільної групи, відтворення сукупного досвіду попередніх поколінь.

Ментальність – спосіб мислення, загальна духовна налаштованість, установка особи (групи осіб, етносу) до навколишнього світу.

Міжкультурні бар'єри спілкування – комунікативні складнощі, зумовлені відсутністю навиків володіння культурними нормами, прийнятими в конкретній національній, етнічній, релігійній, культурній, мовній спільноті.

Міжкультурні контакти – різноманітні форми зв'язків між носіями різних культур. Наслідок міжкультурних зв'язків: взаємозбагачення культур, білінгвізм (полілінгвізм), формування полікультурної ситуації, культурна асиміляція.

Мікрокультура (субкультура) – сукупність складових матеріальної і духовної культури окремої групи осіб, об'єднаних спільними інтересами, професією, сферою діяльності.

Мовна агресія – насильницьке нав'язування етносу (нації) нерідної мови як засобу комунікації, освіти, науки тощо.

Мокша – звільнення від сансари: циклу народжень, страждань та обмежень цього світу.

Молитва – засіб спілкування вірного з Богом; звернення вірного до Бога, богів, інших надприродних істот, а також канонізований текст цього звернення. Наслідок молитви: відчуття Божої присутності, увага, простота, смирення, терпіння.

Монастир – релігійна громада монахів або монахинь, яка володіє належними їм землями, нерухомістю й утворює окрему самостійну релігійно-господарську одиницю. Релігійним осередком монастиря є монастирський храм. На території України монастирі засновували подвижники-монахи (Манявський скит, 1676), державні діячі (Михайлівський Золотоверхий монастир, 1108), нащадки багатих родів (Загорівський монастир, 1492). У монастирі проживають *монахи (монахині)* – члени релігійної спільноти, які, відповідно до обітниць (клятви), провадять аскетичний спосіб життя в межах монашої спільноти або відокремлено (*самітник, пустельник, відлюдник*); *послушники* – світські особи, що готуються стати монахами (монахинями); *паломники (прочани)* – мандрівники до святих місць.

Монотеїзм – віровчення про існування єдиного Бога, Творця всього суцього, видимого і невидимого, творіннями якого є всі фізичні та духовні істоти. Монотеїстичні релігії: три ав-

раамітичні релігії: юдаїзм, християнство, іслам; нові релігії, що з'явилися на їхньому ґрунті, – сикхізм, растафаріанство, бабізм, бахаїзм. Ідея єдиного Бога також є в зороастризмі та більшості різновидів індуїзму.

Мультикультуралізм (багатокультурність) – наявність у межах суспільства певної території (регіону, держави) єдності кількох культур; напрям соціальної політики спрямований на підтримку та рівність розвитку всіх етнічних (національних) культур, представники яких проживають у межах території здійснення соціальної політики.

Мультикультурна людина – особистість, яка оволоділа кількома культурами й легко пристосовується до різних культурних ситуацій.

Насильницький білінгвізм – примус представників окремого етносу (нації) до вивчення та використання в процесі спілкування чужої (нерідної) мови.

Національна гідність – моральна самооцінка етносу.

Національна гордість – складне соціально-психологічне явище, яке охоплює національну гідність, усвідомлення історичного внеску свого етносу, гордість національно-культурними цінностями (перш за все рідною мовою).

Національна психологія – традиційні особливості психічної діяльності представників певного етносу (нації), які передаються від покоління до покоління. Виявляються в духовній культурі, звичаях, традиціях, віруваннях, мові тощо.

Національна специфіка (етнічна специфіка) – особливості, характерні риси нації (етносу), які склалися внаслідок самотнього розвитку, творчості, комунікації тощо.

Національна традиція (етнічна традиція) – стандартизовані для певного етносу (нації) форми поведінки, які застосовують у всіх сферах життя.

Національний (етнічний) етикет – набір правил, який визначає поведінку людей, що належать до конкретної національної (етнічної) спільноти.

Національний брендинг – галузь знань і практичної діяльності, спрямована на дослідження, аналіз та коригування репутації країни; процес формування й просування на світовому ринку бренда країни. Британський політичний консультант

С. Анхольт (S. Anholt), першим звернув увагу на системне дослідження національного брендингу (1996); співавтор методики обчислення Індексу національних брендів та Індексу брендів міст.

Національний статус (етнічний статус) – місце етносу (нації) в системі міжетнічних (міжнаціональних) стосунків. Він визначений як об'єктивними чинниками (участь в управлінні державою, рівень доходів представників етносу (нації), рівень освіти тощо) так і суб'єктивними (самооцінка та оцінка іншими етносами (націями)).

Національний стереотип (етнічний стереотип) – порівняно стійкі, схематизовані уявлення, судження, емоційно забарвлені оцінки щодо моральних, розумових, фізичних тощо рис, характерних для представників різних етнічних (національних) спільнот.

Національний характер (характер етнічний) – цілісна структура, яка характеризує особливості психіки, що сформувалися історично і відрізняють один етнос (націю) від іншого.

Національні релігії – релігійні системи, сформовані консолідованими етносами, націями; їхніми послідовниками є представники конкретних етносів, націй. Характерні ознаки національних релігій: спільноти, що сповідують національні релігії, є більш високоорганізованими порівняно з прихильниками первісних вірувань; територія поширення достатньо велика і часто виходить за межі етнічної (національної) території проживання прихильників релігії; достатньо велика кількість прихильників; добре розвинута культова інфраструктура. Характерна ознака національних релігій: носієм релігії може бути винятково особа, яка народилася від представників конкретного етносу або нації (іудаїзм, синтоїзм), ознак представника національної релігії, переважно, не можна набути у процесі життєдіяльності. Національні релігії: іудаїзм, індуїзм, сикхізм, конфуціанство, даосизм, синтоїзм.

Національні упередження (етнічні упередження) – необґрунтоване негативне ставлення до інших етносів (націй), яке не змінюється навіть за наявності переконливих свідчень того, що це судження помилкове.

Неголовні (перспективні; такі, що формуються) галузі географії культури – культурно-географічна топоніміка (геотопонімі-

ка), антропологічна географія культури, географія культурних інновацій (географія інкультурацій, інкультураційна географія) (І. І. Ровенчак, 2008).

Некорінний етнос – етнос (народність), який проживає на певній території внаслідок міграції і для якого теперішня територія проживання не є споконвічною. Протилежний термін – корінний етнос.

Некрогеографія – географічні дослідження некрополів (поховань) (І. І. Ровенчак, 2008).

Нерідна культура (чужа культура) – культура, у межах якої не відбувається соціалізації особистості, якою особа чи група осіб не володіє або володіє недостатньо.

Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури ((ЮНЕСКО), англ. *United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO)*) – міжнародна організація, спеціалізована установа ООН, яка займається питаннями освіти, науки, культури, сприяє ліквідації неписьменності, розвитку національної культури, охороні пам'яток культури тощо.

Паломництво (проца) – мандрювання людей до святих місць (християн – до Києва, Рима, Єрусалима; мусульман – до Мекки, Медини, Єрусалима, іудеїв – до Єрусалима). Термін походить від звичаю прочан привозити з Єрусалима пальмову гілку.

Патріотизм – суспільний і моральний принцип, що характеризує ставлення осіб до своєї країни; любов до рідної землі, батьківщини, відданість своєму етносу (нації), любов до рідної мови, культури.

Первинний мікротопонімічний ареал (ПМТА) – територія, де топоніми мають порівняно стабільного творця – жителів певного населеного пункту, які постійно користуються мікротопонімами у виробничо-суспільній діяльності, побуті тощо. ПМТА окреслений межами землеволодінь одного або декількох близьких поселень (О. І. Шаблій, 1969).

Первісні вірування (проторелігійність, місцеві традиційні вірування і культу) – релігії, які поширені в межах первісного або родоплемінного устроїв людства. Характерні ознаки: низький соціально-економічний розвиток спільнот, у межах яких поширені первісні вірування; локальний, замкнений простір життєдіяльності спільнот поширення; невелика кількість

прихильників; давня історія зародження; слабка організація інфраструктури культу. Первісні вірування: тотемізм, культ предків, фетишизм, магія, анімізм, шаманізм.

Поліетнічність – наявність у межах однієї держави кількох етносів.

Політеїзм – віра в багатьох богів. Характерний для всіх первісних релігій (анімізм, фетишизм, тотемізм, культ предків).

Престиж культури – становище культури в межах цілісної ієрархії суспільства. Прямо не залежить від політичного, економічного стану етносу – *носія культури*. Рівень підтримки культури залежить від економічного і політичного стану держави.

Природний білінгвізм – засвоєння другої (чужої) мови у процесі безпосереднього (живого) спілкування з носіями цієї мови.

Регіональна мова (мовна меншина) – мова, яку традиційно використовують на визначеній території держави громадяни держави, що утворюють групу, меншу порівняно з рештою населення держави, та яка відмінна від офіційної мови держави, за винятком діалектів офіційної мови держави або мов мігрантів (“Європейська хартія регіональних мов або мов меншин”, 1992).

Релігійна громада – первинна організаційно-структурна одиниця в системі релігійних організацій, яка об’єднує вірних одного напрямку для організації їхнього сакрального життя; місцева релігійна організація вірних громадян одного й того ж культу, віросповідання, напрямку, які добровільно об’єдналися з метою спільного задоволення релігійних потреб (Закон України “Про свободу совісті та релігійні організації”, 12.12.2012 р.).

Релігійна організація – релігійна громада, центр, монастир, релігійне братство, місіонерське товариство (місія), духовний навчальний заклад, а також об’єднання, що складається з зазначених вище релігійних організацій; їх представляють центри (управління); діють на підставі статутів (Закон України “Про свободу совісті та релігійні організації”, 12.12.2012 р.).

Релігійна свідомість – сукупність образів, уявлень, почуттів та переживань, що мають предметом священне, вище та істинне буття та є такими, що спрямовані до означених предметів.

Релігійне районування – науково обґрунтований поділ території дослідження на релігійні райони. Релігійне районування України обґрунтовано та розроблено О. І. Шаблієм і А. Т. Шев-

чук (1999); виділено чотири релігійні райони: Західний, Центральний, Східний, Південний.

Релігійний культ – система релігійних дій, предметів і символів, апробованих у релігійній практиці впродовж певного часу та змінюваних за потребою. Релігійний культ пов'язаний з релігійними уявленнями вірних і спрямований на задоволення їхніх релігійних потреб.

Релігійний район – значна частина території, що об'єднує кілька адміністративних одиниць (областей, регіонів тощо), у межах яких простежується своєрідна територіальна організація релігії: подібна сакральна інтенсивність життя, близькі за значенням показники кількості релігійних громад на певну кількість населення, кількість жителів на одну релігійну громаду, кількість конфесій на певну кількість населення, певний рівень забезпечення культовими об'єктами, наявність притаманної цій території духовної та адміністративної ієрархії тощо (Л. Т. Шевчук, 1999).

Релігійно-інформаційна служба України (РІСУ) – аналітичний проєкт Інституту релігії та суспільства Українського католицького університету (з 2001 р.). Виконує: моніторинг релігійної ситуації на території України, моніторинг релігійної свободи, міжрелігійної толерантності; організовує конференції, круглі столи з проблем релігії; досліджує та популяризує сакральну культуру, іконопис, сакральну музику тощо. Електронна адреса: <http://risu.org.ua>.

Релігія – сукупність духовних уявлень, що ґрунтуються на вірі в існування Бога або богів, у надприродні сили, а також відповідна поведінка та специфічні дії людини (*культ*). Релігія охоплює: сукупність звичаїв, обрядів, правил життя і поведінки людей. Релігії класифікують: 1) за відношенням до віри в Бога (монотеїстичні, політеїстичні, атеїстичні); 2) за походженням та світоглядними підвалинами (авраамітичні, дгармічні); 3) за інтегральним показником: час виникнення, територіальне поширення (первісні вірування, національні релігії, світові релігії, нові релігійні рухи).

Рідна культура – культура, якою володіє особа від моменту народження.

Рідна мова – мова нації, мова предків, що пов'язує особу з її етносом, попередніми поколіннями, їхнім духовним світом.

Сакральний – внутрішній, священний, святий, потаємний, духовний, особливий світ людини, групи людей, суспільства, у якому основним у житті є взаємозв'язок, спілкування з Богом, Вищим Розумом тощо.

Світова культура – безліч самобутніх культур, які перебувають у діалозі та взаємодії одна з одною, доповнюють одна одну.

Світова мова – мова, що має такі ознаки: глобальність поширення та використання; вживання як робочої мови в органах ООН; виконання важливих суспільних комунікативних функцій. Світові мови (2013): англійська, французька, іспанська, арабська, російська, китайська.

Світова спадщина ЮНЕСКО – видатні культурні та природні цінності, що становлять надбання усього людства. Ці цінності перелічені в списку ЮНЕСКО. Головна мета списку – зробити відомими і захистити об'єкти, які є унікальними. Станом на початок 2013 р. у списку було 962 об'єкти (745 культурних, 188 природних, 29 змішаних).

Світові релігії – релігії, які на початок ХХІ ст. мають найбільшу кількість вірних, значне територіальне охоплення, яке не залежить від національних чи етнічних меж, чітко сформовану релігійну інфраструктуру, а осередки релігійного життя є практично в усіх державах світу. Світові релігії: християнство, буддизм, іслам.

Секуляризація – процес, результатом якого є відмежування усіх секторів суспільства, культури від релігійного впливу. Сутність секуляризації: поділ людського буття на дві сфери – світську у релігійну, що не перетинаються одна з одною.

Сикхізм – дхармічне віровчення, національна релігія заснована на території північно-західної частини півострова Індостан Пенджабі духовним вчителем Нанаком (1469–1539). Поєднує ідеї індуїзму (концепція карми і переродження, відкидають кастову систему) та ісламу (Бог єдиний, духовного визволення можна досягнути угамуванням власного ego). Поширений на території Індії, Шрі-Ланки.

Синтоїзм – національна релігія мешканців Японії, за основу якої взято анімістичні, фетишистичні, тотемістичні вірування. Це гедоністична релігія, яка розглядає людську природу як апріорно добру. Головне кредо релігії: жити зараз, а не готувати себе до загробного життя.

Стійкість культури – властивість культури виживати у різних несприятливих умовах розвитку, функціонування, впливу інших культур, соціальної політики тощо.

Суспільний стан – великі угруповання людей, що умовно об'єднані економічним, соціальним, правовим становищем у соціальній ієрархії (соціальній структурі) суспільства.

Табу – 1) заборона, що-небудь заборонене; 2) релігійна заборона на використання певних предметів, дій, порушення якої передбачає покарання (надприродними силами, світськими засобами).

Теїзм – релігійне, філософське вчення, яке вважає Бога абсолютною нескінченною особистістю, яка створила світ, його підтримує, ним керує, стоїть над світом і людиною. Протилежний термін – атеїзм.

Тип культури – найзагальніша класифікація культури, за основу якої взято одну чи кілька теоретично сформульованих ознак.

Толерантність – терпимість, ставлення з розумінням до представників інших культур (*міжкультурна толерантність*), релігій (*релігійна толерантність*), етносів, націй (*національна толерантність*).

Топоніміка – наука, яка вивчає географічні назви, їхнє походження, смислове значення, розвиток, сучасний стан, написання, вимову. Розвинулася на перетині трьох наук: географії, історії, лінгвістики.

Тотемізм – віра у містичний зв'язок, “кровну” спорідненість певного роду, племені з певним видом тварин / рослин (*тотем* – предмет або істота, яку вважають засновником племені). Одна з форм первісних вірувань.

Трансформація особистості міжкультурна – суттєва зміна світогляду, рівнів мовної, культурної і комунікативної компетенції особистості під впливом глибокого ознайомлення з іншою культурою, участі в міжкультурній комунікації з використанням нового культурного та комунікативного досвіду (Ф. С. Бацевич, 2007).

Універсум культури – сукупність усіх феноменів (“предметів культури”, прецедентних текстів, прецедентних імен, прецедентних фактів тощо), характерних для певної культури.

Фетишизм – сліпе поклоніння чому-небудь, підроблення; одна з форм первісних вірувань, за основу якої взято поклоніння предметам неживої природи, які наділені, за уявою вірних, надприродними властивостями (*фетиши*).

Хадж – паломництво в ісламі, пов'язане з відвідуванням Мекки (Мечеть Аль-Харам, Каабс) та її околиць (гора Арафат, долина Міна) і Медини (гора Мухаммеда). Уважають, що хадж повинен здійснити кожний спроможний на це мусульманин хоча б один раз за життя.

Хасидизм – містичне відгалуження іудаїзму, що виникло на території України в першій половині XVIII ст. як опозиція до догматично-обрядового формалізму. На території м. Умань (Україна) є могила засновника братславського хасидизму – Раббі Нахмана (Ребе Нахман), до якої щороку на хасидський Новий рік (Рош Гашана) приїжджають паломники (Ізраїль, США) у кількості від 20 тис. осіб.

Християнство – найбільша світова релігія, яка виникла в I ст. на території сучасної Палестини. В основі релігії є віра в Ісуса Христа як втілення і прояв Бога заради спасіння всього людства. Священна книга християн – *Біблія*. У християнстві існують три основні напрями: *католицизм* (*Західна Християнська Церква*) та *православ'я* (*Східна Християнська Церква*) сформувалися внаслідок розколу Християнської Церкви 1054 р., *протестантизм* виокремився 1517 р. У XX ст. почався рух на зближення Християнських церков – *єкуменізм* (створення Всесвітньої ради церков (1948); взаємне скасування анафем (1965) Патріархом Константинопольським Афінагором I і Папою Римським Павлом VI, накладених 1054 р.). Християнство поширене в Європі, Африці на південь від Сахари, Америці, Австралії.

Церква – культова споруда в християн, у якій відбуваються релігійні богослужіння.

Шаманізм – віра в можливість окремих людей з винятковими здібностями спілкуватися з духами, отримувати від них необхідну інформацію, використовувати силу духів у конкретних цілях тощо. Поширений на території Сибіру, Центральної Азії, Північної Америки, Індонезії, Океанії. Одна з форм первісних вірувань.

Штучний білінгвізм – засвоєння другої (чужої) мови у процесі її вивчення дидактично (школа, вищий навчальний заклад, мовні курси).

Язичництво – будь-яка традиційна релігія певного народу, відмінна від сучасних глобальних релігій.

Pew Research Center – науково-дослідний, мозковий центр США (м. Вашингтон), який працює у сфері дослідження внутрішньодержавних (США) та світових проблем соціальної політики, громадської думки, демографічних тенденцій. Заснований 1990 р. Д. Келлерманом (D. Kellermann). Фінансований благодійним фондом The Pew Charitable Trusts та грантами фундації William and Flora Hewlett Foundation. Моніторить громадську думку в усьому світі з ключових проблем людства для формування загальної думки про ставлення в світі (окремих регіонах, державах) до цих ключових проблем. Реалізує сім проектів (2013): свобода релігії та суспільне життя; глобальні відношення; Інтернет і американське життя; латиноамериканські дослідження; дослідження для людей і преси; соціальні й демографічні тенденції; видатні досягнення в галузі журналістики. Під егідою організації 2007 р. укладено та розраховано індекс обмеження релігійної свободи. Електронна адреса: <http://www.pewresearch.org>.

ГЕОГРАФІЯ СОЦІАЛЬНО-ПОБУТОВОГО КОМПЛЕКСУ

Виробництво – економічна діяльність, результатом якої є продукція. Поняття використовують для позначення всіх видів економічної діяльності. Для позначення виробництва можна використовувати і точніші терміни: надання послуг, оброблення, перероблення тощо залежно від сфери діяльності. Обсяг виробництва вимірюють за допомогою різних методів у натуральному чи вартісному вираженні.

Виробнича сфера – усі види діяльності людини, у яких створюють матеріальні блага та забезпечують їхню доставку до споживача.

Галузь – сукупність якісно однорідних груп господарських одиниць, які виробляють продукцію, надають послуги та здійснюють інші види суспільної діяльності.

Географія сфери послуг – галузева дисципліна соціальної географії, що вивчає закономірності й особливості геопросторової організації третинного сектора економіки (сфери послуг).

Головна галузь – галузь, що виробляє продукцію, надає послуги у великому обсязі й зосереджує в собі велику кількість праці та капіталу.

Депресивна територія – регіон (чи його частина), рівень розвитку якого (якої) за показниками, визначеними Законом України “Про стимулювання розвитку регіонів”, є найнижчим серед територій відповідного типу.

Депресивний регіон – просторово-локальне утворення, у якому через економічні, політичні, соціальні, екологічні та інші причини перестають діяти стимули саморозвитку, а отже, немає підстав розраховувати на самостійний вихід із кризової ситуації.

Депресія – застій в економіці, для якого характерні відсутність підйому виробництва і ділової активності, низькі попити на товари і послуги, безробіття.

Диверсифікація – загальна ділова практика, спрямована на розширення номенклатури товарів і послуг і/чи географії збуту, для того щоб роззосередити ризик і знизити залежність від циклічності бізнесової діяльності.

Динамічна галузь – галузь, темпи зростання якої протягом аналізованого періоду перевищують середні темпи зростання господарства регіону.

Диференціювання – процес, під час якого ускладнюється територіальна структура географічного утворення, зростає його строкатість (диференціація).

Допоміжна галузь – галузь, що забезпечує напівфабрикатами, виробничими послугами, засобами, у тому числі будівництвом, головні галузі та галузі спеціалізації.

Економічна діяльність – процес виробництва продукції (товарів і послуг), який відбувається з використанням певних ресурсів: сировини, матеріалів, устаткування, робочої сили, технологічних процесів тощо. Економічну діяльність характеризують: витрати на виробництво, процес виробництва та випуск продукції чи надання послуг.

Інвестиція – грошові, майнові, інтелектуальні цінності, що їх вкладають у різні види діяльності у виробничій та невиробничій сферах. Розрізняють інноваційні, інтелектуальні, капітальні, портфельні, прямі інвестиції.

Інноваційна діяльність – вид діяльності, пов'язаний із трансформацією наукових досліджень і розробок, інших науково-технологічних досягнень у новий чи поліпшений продукт, уведений на ринок, у новий чи поліпшений технологічний процес, який використовують у практичній діяльності, чи новий підхід до соціальних послуг.

Інновація – нововведення у сфері науки, виробництва, сфері послуг і в діяльності органів управління регіонального та локального рівнів, які ведуть до зміни функціонування зазначених структур, а також до трансформації компонентної й територіальної будови регіональної суспільної системи й оновлення всіх сфер діяльності людини.

Комплексність – об'єктивні технологічні й економічні взаємозв'язки і пропорції між окремими виробництвами (підприємствами), які дають змогу максимально і раціонально з погляду територіального поділу праці використовувати природні, трудові й інші економічні ресурси, а також вигоди економіко-географічного положення й отримувати значний додатковий економічний ефект за інших однакових умов розміщення підприємств у вигляді певних територіальних поєднань (М. Паламарчук, 1968).

Концентрування – процес, під час якого щільність (інтенсивність) явища на одній території підвищується швидше, ніж на інших досліджуваних територіях.

Криза – різкий, крутий перелом у чомусь, тяжке перехідне становище.

Криза економічна – різке погіршення економічного стану країни, яке супроводжується значним спадом виробництва, порушенням виробничих зв'язків, зростанням безробіття, зниженням життєвого рівня населення.

Криза соціальна – найгостріша форма прояву соціальних суперечностей, пов'язана з порушенням соціальної стабільності.

Маркетинг – функції збуту, реклами, розподілу і планування номенклатури продукції та дослідження ринку.

Оборот ресторанного господарства – товарообіг підприємств (їдальні, кафе, ресторани, піцерії тощо), які ведуть діяльність з ресторанного господарства.

Оборот роздрібно́ї торгівлі – роздрібний товарообіг підприємств (крамниці, аптеки, кіоски, палатки, автозаправні станції), які ведуть діяльність з роздрібно́ї торгівлі.

Галузь обслуговування – забезпечує населення регіону, а також суспільне невиробниче споживання продуктами і послугами.

Оптимум Парето – варіанти розвитку економіки, які не можна поліпшити для одних регіонів, не погіршуючи стану інших.

Основний вид економічної діяльності – вид діяльності суб'єкта, на який припадає найбільший внесок у валову додану вартість (або інший визначений критерій).

Підприємництво – діяльність, метою якої є одержання прибутку.

Планомірність – форма розвитку господарства, за якої регулюванням забезпечують збалансований, пропорційний розвиток його галузей.

Побутова послуга – вид діяльності суб'єктів підприємницької діяльності, спрямований на задоволення конкретної побутової потреби особи (виконання різноманітних ремонтних робіт, послуги з ведення домашнього господарства, виготовлення речей особистого вжитку на індивідуальне замовлення тощо).

Поляризація – розвиток, під час якого явища, характерні для однієї території, функціонально пов'язані зі зворотними явищами, які фіксують на інших територіях.

Послуга – дія, результат якої отримують у процесі її надання. Результатом послуги є корисний ефект – задоволення потреби особи; діяльність виконавця з надання (передачі) споживачеві певного визначеного договором матеріального чи нематеріального блага, що відбувається за індивідуальним замовленням споживача для задоволення його особистих потреб (Закон України “Про захист прав споживачів”, редакція 02.12.2012 р.).

Потенціал – сукупність наявних засобів, можливостей, джерел.

Приватизація – форма прояву процесу роздержавлення, що полягає в передачі державного майна за кошти чи цінні па-

пери (ваучери, приватизаційні сертифікати) в колективну, акціонерну, приватну власність фізичним чи юридичним особам.

Продавець – суб'єкт господарювання, який, згідно з договором, реалізує споживачеві товари або пропонує їх до реалізації (Закон України “Про захист прав споживачів”, редакція 02.12.2012 р.).

Продукція – будь-які виріб (товар), робота чи послуга, яку виготовляють, виконують чи надають для задоволення суспільних потреб (Закон України “Про захист прав споживачів”, редакція 02.12.2012 р.).

Реалізація – діяльність суб'єктів господарювання з продажу товарів (робіт, послуг) (Закон України “Про захист прав споживачів”, редакція 02.12.2012 р.).

Ресторан – заклад громадського харчування, для якого характерні висока якість послуг, широке меню (переважають страви складного приготування, є фірмові страви, страви від шеф-кухара), надання послуг з розваг та відпочинку.

Ресторанне господарство – сукупність підприємств (закладів ресторанного господарства) різних організаційно-правових форм і приватних підприємців, які займаються виробництвом, реалізацією та організацією надання послуг для задоволення потреб споживачів у харчуванні з організацією дозвілля або без нього.

Реструктуризація – засіб забезпечення оптимального функціонування суб'єктів економіки у безперервно мінливому ринковому середовищі згідно зі стратегією їхнього розвитку вжиттям системи заходів організаційно-економічного, техніко-технологічного і фінансового характеру, спрямованих на зростання ефективності виробництва, підвищення конкурентоспроможності та зміцнення фінансової стійкості.

Робота – діяльність виконавця, результатом якої є виготовлення товару або зміна його властивостей за індивідуальним замовленням споживача для задоволення його особистих потреб (Закон України “Про захист прав споживачів”, редакція 02.12.2012 р.).

Розвиток економіки – загальне поняття, яке означає абсолютну і відносну зміну макроекономічних показників, що характеризують стан економіки країни протягом тривалого періоду (кварталу, року, декількох років тощо).

Соціальна ефективність – оцінка відповідності результатів господарської діяльності основним потребам і цілям суспільства.

Соціально-економічна привабливість регіону – рівень задоволення фінансових, виробничих, соціальних, організаційних та інших вимог чи інтересів зацікавленої особи або групи осіб (громади, інвестора, підприємця, держави тощо) щодо конкретного регіону; становище регіону в конкретний момент, тенденції його розвитку, які відображені в господарській діяльності, рівні та якості життя населення, розвитку соціальної інфраструктури; відповідність регіону основним цілям зацікавленої особи чи групи осіб, які полягають у прибутковості, комфортності ведення бізнесової діяльності, безризиковості, соціальній стабільності тощо.

Спеціалізація – економічна орієнтація території на виготовлення продукції і надання послуг для внутрішнього та, особливо, зовнішнього щодо певної території споживання (О. І. Шаблій, 2003).

Споживач – фізична особа, яка купує, замовляє, використовує або має намір придбати чи замовити продукцію для особистих потреб, безпосередньо не пов'язаних з підприємницькою діяльністю або виконанням обов'язків найманого працівника (Закон України “Про захист прав споживачів”, редакція 02.12.2012 р.).

Споживчий кредит – кошти, які надає кредитор (банк або інша фінансова установа) споживачеві на придбання продукції (Закон України “Про захист прав споживачів”, редакція 02.12.2012 р.).

Стабілізація економіки – попередження, сповільнення економічного спаду, утримання, закріплення показників функціонування економіки на певному рівні, оздоровлення господарства.

Структура господарства – склад і співвідношення основних складових господарства: сфер, секторів, підрозділів, галузей, видів виробництва, видів господарської діяльності.

Стягування – процес концентрування, спричинений переміщенням об'єктів від периферії до ядра концентрату (фокуса).

Суспільний поділ праці – історична форма організації суспільної праці, за якої окремі групи виробництв закріплюються на тривалий період за певними видами виробничої діяльності.

Сфера послуг – сукупність видів діяльності, функціональне призначення яких полягає в задоволенні потреб населення (житлово-комунальне господарство, побутове обслуговування, охорона здоров'я, роздрібна торгівля, освіта тощо).

Торгівля – вид підприємницької діяльності, пов'язаний з купівлею – продажем товарів.

Торговельне приміщення – майновий комплекс, який займає окрему споруду (офісне приміщення) або який розміщено у спеціально призначеній та обладнаній для торгівлі споруді, де суб'єкт господарювання провадить діяльність з реалізації товару (Закон України “Про захист прав споживачів”, редакція 02.12.2012 р.).

Якість соціальних послуг – суттєві ознаки послуг, які задовольняють вимоги стандарту. До критеріїв якості соціальних послуг належать: географічна доступність, соціальна доступність, рівність у розподілі послуг, відповідність потребам населення, ефективність, економічність.

ГЕОГРАФІЯ КУЛЬТУРНО-ОСВІТНЬОГО КОМПЛЕКСУ

Академія – вищий навчальний заклад четвертого рівня акредитації, який провадить освітню діяльність, пов'язану зі здобуттям вищої освіти та кваліфікації у певній галузі науки, виробництва, освіти, культури і мистецтва, проводить фундаментальні та прикладні наукові дослідження, є провідним науково-методичним центром у сфері своєї діяльності і має відповідний рівень кадрового та матеріально-технічного забезпечення (Закон України “Про вищу освіту”, редакція 19.01.2010 р.).

Акредитований вищий навчальний заклад – вищий навчальний заклад, що визнаний спроможним провадити освітню діяльність, пов'язану зі здобуттям вищої освіти та кваліфікації за напрямками і спеціальностями відповідних освітньо-кваліфікаційних рівнів, не менше двох третин із яких є акредитованими (Закон України “Про вищу освіту”, редакція 19.01.2010 р.).

Асистент-стажист – особа, яка має повну вищу освіту й освітньо-кваліфікаційний рівень магістра або спеціаліста, навчається в

асистентурі-стажуванні вищих навчальних закладів мистецького профілю з метою удосконалення творчої майстерності (Закон України “Про вищу освіту”, редакція 19.01.2010 р.).

Аспірант (ад’юнкт) – особа, яка має повну вищу освіту і освітньо-кваліфікаційний рівень магістра або спеціаліста, навчається в аспірантурі (ад’юнктурі) вищого навчального закладу або наукової установи для підготовки дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата наук (Закон України “Про вищу освіту”, редакція 19.01.2010 р.).

Базова мережа закладів культури – комплекс підприємств, установ, організацій і закладів культури державної і комунальної форм власності, діяльність яких спрямована на створення умов для забезпечення розвитку творчості людини, збирання, збереження, використання і поширення інформації про матеріальні та духовні культурні цінності, наукові розробки, а також на забезпечення цілісності культурного простору України, доступності національного культурного надбання, дотримання прав громадян у сфері культури (Закон України “Про культуру”, редакція 12.12.2012 р.).

Безперервна освіта – концепція, за якою освіту розглядають як процес, що охоплює все життя людини. У безперервній освіті особливу вагу приділяють освіті дорослих – підвищенню професійної кваліфікації, перепідготовці у процесі зміни професії, освіті під час адаптації до соціальних умов, дозвілєвій освіті тощо.

Вечірня (змінна) школа II–III ступенів – навчальний заклад для громадян, які не мають змоги навчатися у школах з денною формою навчання (Закон України “Про загальну середню освіту”, редакція 16.10.2012 р.).

Вища освіта – рівень освіти, який особа здобуває у вищому навчальному закладі внаслідок послідовного, системного та цілеспрямованого процесу засвоєння змісту навчання, що ґрунтується на повній загальній середній освіті й завершується здобуттям певної кваліфікації за підсумками державної атестації (Закон України “Про вищу освіту”, редакція 19.01.2010 р.).

Вищий навчальний заклад – освітній, освітньо-науковий заклад, який заснований і діє відповідно до законодавства про освіту, реалізує відповідно до наданої ліцензії освітньо-

професійні програми вищої освіти за певними освітніми та освітньо-кваліфікаційними рівнями, забезпечує навчання, виховання та професійну підготовку осіб відповідно до їхнього покликання, інтересів, здібностей та нормативних вимог у галузі вищої освіти, а також провадить наукову та науково-технічну діяльність (Закон України “Про вищу освіту”, редакція 19.01.2010 р.).

Вищий навчальний заклад I—II рівнів акредитації – навчальний заклад для задоволення потреб громадян за освітньо-кваліфікаційними рівнями молодшого спеціаліста і бакалавра з одночасним завершенням здобуття повної загальної середньої освіти (Закон України “Про загальну середню освіту”, редакція 16.10.2012 р.).

“Відтік інтелекту” (“відтік розуму”) – еміграція з країни учених, висококваліфікованих спеціалістів (переважно технічних та прикладних спеціальностей) з політичних, економічних, соціальних та інших причин.

Гімназія (гімназія-інтернат) – навчальний заклад II—III ступенів з поглибленим вивченням окремих предметів відповідно до профілю (Закон України “Про загальну середню освіту”, редакція 16.10.2012 р.).

Грант – фінансові ресурси, що їх надають на безповоротній основі суб’єкту, який провадить діяльність у сфері культури, освіти для реалізації культурно-мистецького, освітнього проекту (Закон України “Про культуру”, редакція 12.12.2012 р.).

Діяльність у сфері культури (культурна діяльність) – творча, господарська, наукова, бібліотечна, інформаційна, музейна, освітня, культурно-дозвілєва та розважальна діяльність, спрямована на створення, тиражування, розповсюдження, демонстрування, популяризацію, збереження і використання культурних благ та культурних цінностей для задоволення культурних потреб громадян (Закон України “Про культуру”, редакція 12.12.2012 р.).

Докторант – особа, яка має науковий ступінь кандидата наук і зарахована до докторантури для підготовки дисертації на здобуття наукового ступеня доктора наук (Закон України “Про вищу освіту”, редакція 19.01.2010 р.).

Дошкільний навчальний заклад – навчальний заклад, що забезпечує реалізацію права дитини на здобуття дошкільної освіти, її

фізичний, розумовий і духовний розвиток, соціальну адаптацію та готовність продовжувати освіту (Закон України “Про дошкільну освіту”, редакція 01.01.2009 р.).

Екстерн – особа, яка у визначеному порядку зарахована до вищого навчального закладу, має відповідний освітній, освітньо-кваліфікаційний рівень і навчається за екстернатною формою навчання з метою здобуття певних освітнього та освітньо-кваліфікаційного рівнів (Закон України “Про вищу освіту”, редакція 19.01.2010 р.).

Загальна середня освіта – цілеспрямований процес оволодіння систематизованими знаннями про природу, людину, суспільство, культуру та виробництво засобами пізнавальної і практичної діяльності, результат якого – інтелектуальний, соціальний і фізичний розвиток особистості, що є основою для подальшої освіти і трудової діяльності (Закон України “Про загальну середню освіту”, редакція 16.10.2012 р.).

Загальноосвітній навчальний заклад – навчальний заклад, що забезпечує реалізацію права громадян на загальну середню освіту (Закон України “Про загальну середню освіту”, редакція 16.10.2012 р.).

Заклад культури – юридична особа, основною діяльністю якої є діяльність у сфері культури, або структурний підрозділ юридичної особи, функції якого полягають у провадженні діяльності у сфері культури (Закон України “Про культуру”, редакція 12.12.2012 р.).

Здобувач – особа, яка прикріплена до аспірантури або докторантури вищого навчального закладу чи наукової установи і готує дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата наук без навчання в аспірантурі, або особа, яка має науковий ступінь кандидата наук і готує дисертацію на здобуття наукового ступеня доктора наук без перебування в докторантурі (Закон України “Про вищу освіту”, редакція 19.01.2010 р.).

Зміст навчання – структура, зміст і обсяг навчальної інформації, засвоєння якої забезпечує особі можливість здобуття вищої освіти і певної кваліфікації (Закон України “Про вищу освіту”, редакція 19.01.2010 р.).

Інститут – вищий навчальний заклад III або IV рівня акредитації або структурний підрозділ університету, академії, який провадить освітню діяльність, пов'язану зі здобуттям певної

вищої освіти та кваліфікації у певній галузі науки, виробництва, освіти, культури і мистецтва, проводить наукову, науково-методичну та науково-виробничу діяльність і має відповідний рівень кадрового та матеріально-технічного забезпечення (Закон України “Про вищу освіту”, редакція 19.01.2010 р.).

Інтелектуальний капітал – знання, навички, виробничий досвід окремих осіб та нематеріальні активи (патенти, бази даних, програмне забезпечення, торгові знаки), які доцільно використовувати для суттєвого збільшення прибутку, реалізації бізнес-проектів, проектів соціально-економічного розвитку окремого підприємства та цілого регіону тощо.

Інтелектуальні інвестиції – інвестування підготовки фахівців, наукових розробок тощо.

Інтерн – особа, яка має повну вищу освіту і освітньо-кваліфікаційний рівень спеціаліста медичного або фармацевтичного спрямування, навчається з метою отримання кваліфікації лікаря або провізора певної спеціальності відповідно до переліку лікарських або провізорських посад.

Інфраструктура – поєднання споруд, будинків, інженерних комунікаційних мереж і систем, які прямо не належать до виробництва, але необхідні для виробництва матеріальних благ і забезпечення повсякденної життєдіяльності населення.

Колегіум (колегіум-інтернат) – навчальний заклад II—III ступенів філологічно-філософського та (або) культурно-естетичного профілю (Закон України “Про загальну середню освіту”, редакція 16.10.2012 р.).

Коледж – вищий навчальний заклад II рівня акредитації або структурний підрозділ вищого навчального закладу III або IV рівня акредитації, який провадить освітню діяльність, пов'язану зі здобуттям певної вищої освіти та кваліфікації у споріднених напрямках підготовки (якщо є структурним підрозділом вищого навчального закладу III або IV рівня акредитації або входить до навчального чи навчально-науково-виробничого комплексу) або за кількома спорідненими спеціальностями і має відповідний рівень кадрового та матеріально-технічного забезпечення (Закон України “Про вищу освіту”, редакція 19.01.2010 р.).

Конкуренентоспроможність – відповідність вимогам ринку.

Консерваторія (музична академія) – вищий навчальний заклад III або IV рівня акредитації, який провадить освітню діяльність, пов'язану зі здобуттям певної вищої освіти та кваліфікації у галузі культури і мистецтва – музичних виконавців, композиторів, музикознавців, викладачів музичних дисциплін, проводить наукові дослідження, є провідним центром у сфері своєї діяльності і має відповідний рівень кадрового та матеріально-технічного забезпечення (Закон України “Про вищу освіту”, редакція 19.01.2010 р.).

Культурний простір України – сфера, в якій відповідно до законодавства провадять культурну діяльність і задовольняють культурні, інформаційні та дозвілєві потреби громадян, що охоплює, зокрема, радіо і телебачення, періодичні друковані видання та книговидавничу продукцію, ринок культурних благ, а також культурно-мистецьке середовище (Закон України “Про культуру”, редакція 12.12.2012 р.).

Культурні блага – товари та послуги, які виробляють у процесі провадження діяльності у сфері культури для задоволення культурних потреб громадян (книги, художні альбоми, аудіо-візуальні твори та їхнє демонстрування, аудіопродукція (музичні звукозаписи), твори та документи на новітніх носіях інформації, вироби художніх промислів, театральні та циркові вистави, концерти, культурно-освітні послуги тощо) (Закон України “Про культуру”, редакція 12.12.2012 р.).

Курсант – особа, яка у визначеному порядку зарахована до військового вищого навчального закладу і навчається з метою здобуття певних освітнього та освітньо-кваліфікаційного рівнів (Закон України “Про вищу освіту”, редакція 19.01.2010 р.).

Ліцей (ліцей-інтернат) – навчальний заклад III ступеня з профільним навчанням та допрофесійною підготовкою (може надавати освітні послуги II ступеня, починаючи з 8-го класу) (Закон України “Про загальну середню освіту”, редакція 16.10.2012 р.).

Ліцензування – процедура визнання спроможності вищого навчального закладу певного типу розпочати освітню діяльність, пов'язану зі здобуттям вищої освіти та кваліфікації, відповідно до вимог стандартів вищої освіти, а також до державних вимог щодо кадрового, науково-методичного та матеріально-технічного забезпечення (Закон України “Про вищу освіту”, редакція 19.01.2010 р.).

Мистецтво – творча художня діяльність у сферах літератури, архітектури, скульптури, живопису, графіки, декоративно-житкового мистецтва, музики, танцю, театру, кіно та інші види діяльності людини, що відображають дійсність у художніх образах (Закон України “Про культуру”, редакція 12.12.2012 р.).

Музей – культурно-освітній та науково-дослідницький заклад, призначений для вивчення, збереження та популяризації пам’яток природи, матеріальної і духовної культури. З 1977 р. відзначають щорічний *Міжнародний день музеїв* (18 травня).

Навчально-реабілітаційний центр – навчальний заклад для дітей з особливими освітніми потребами, що зумовлені складними вадами розвитку (Закон України “Про загальну середню освіту”, редакція 16.10.2012 р.).

Науковий парк – організація, керована фахівцями з метою підвищення ефективності діяльності своїх партнерів запровадженням культури інновацій та підвищенням конкурентоспроможності супутніх підприємств і установ, заснованих на знаннях. Для досягнення цілей науковий парк керує потоком знань і технологій між університетами, науково-дослідними інститутами, компаніями і ринками; сприяє створенню і зростанню компаній, заснованих на інноваціях, переміщенням їх в інкубатори і передачею їм частини активів; надає високоякісне приміщення, устаткування й інші додаткові послуги.

Науковий потенціал – сукупна можливість національної економічної системи генерувати необхідні знання, що втілюється в кількісних і якісних характеристиках винаходів та нововведень і визначена кількістю та професійністю вчених, які працюють у різних сферах науки.

Науково-педагогічні працівники – особи, які за основним місцем роботи у вищих навчальних закладах III і IV рівнів акредитації професійно займаються педагогічною діяльністю в поєднанні з науковою та науково-технічною діяльністю (Закон України “Про вищу освіту”, редакція 19.01.2010 р.).

Національна безпека – захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечено сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам.

Національний культурний продукт – культурні блага і культурні цінності, створені (надані) вітчизняним виробником (Закон України “Про культуру”, редакція 12.12.2012 р.).

Ніч музеїв – акція, яка дає змогу оглянути музейні експозиції вночі, звичайно приурочена до Міжнародного дня музеїв. Головна мета акції: показати можливості й потенціал сучасних музеїв, залучити до відвідування музеїв молодь. Уперше проведена 1997 р. у м. Берлін (Німеччина). Українські музеї долучилися до акції 2008 р.

Об’єкти культурного призначення – цілісні майнові комплекси клубних закладів (клубів, будинків культури, палаців культури тощо), парків культури та відпочинку, бібліотек, музеїв, архівів історико-культурних заповідників, театральновидовищних закладів (театрів, філармоній, концертних організацій, музичних колективів, ансамблів тощо), кінотеатрів, інших закладів культури; пам’ятки культурної спадщини, предмети колекцій, зібрання, фонди, будівлі, споруди культурного призначення та інші культурні цінності (Закон України “Про культуру”, редакція 12.12.2012 р.).

Освіта – процес і результат засвоєння систематичних знань, умінь та навичок. Є основою інтелектуального, культурного, духовного, соціального, економічного розвитку суспільства й держави.

Освітні рівні – характеристика освіти за ознаками ступеня сформованості інтелектуальних якостей особи, достатніх для здобуття знань та умінь. В Україні визначено такі освітні рівні: початкова загальна освіта, базова загальна середня освіта, повна загальна середня освіта, професійно-технічна освіта, неповна вища освіта, базова вища освіта, повна вища освіта (Закон України “Про освіту”, редакція 19.01.2010 р.).

Освітня діяльність – діяльність, пов’язана з наданням послуг для здобуття вищої освіти, з видачею відповідного документа (Закон України “Про вищу освіту”, редакція 19.01.2010 р.).

Педагогічні працівники – особи, які за основним місцем роботи у вищих навчальних закладах професійно займаються педагогічною діяльністю (Закон України “Про вищу освіту”, редакція 19.01.2010 р.).

Позашкільний навчально-виховний заклад – навчальний заклад для виховання дітей та задоволення їхніх потреб у додатко-

вій освіти за інтересами (науковими, технічними, художньо-естетичними, спортивними тощо) (Закон України “Про загальну середню освіту”, редакція 16.10.2012 р.).

Працівник культури (працівник у сфері культури) – професійний творчий працівник або працівник закладу культури чи інша фізична особа, яка провадить діяльність у сфері культури (Закон України “Про культуру”, редакція 12.12.2012 р.).

Професійно-технічний навчальний заклад – навчальний заклад для забезпечення потреб громадян у професійно-технічній і повній загальній середній освіті (Закон України “Про загальну середню освіту”, редакція 16.10.2012 р.).

Санаторна школа (школа-інтернат) I–III ступенів – навчальний заклад з відповідним профілем для дітей, які потребують тривалого лікування (Закон України “Про загальну середню освіту”, редакція 16.10.2012 р.).

Соціальна інфраструктура – комплекс галузей, які безпосередньо пов’язані з забезпеченням нормальної життєдіяльності людей, відтворенням працересурсного потенціалу. Соціальна інфраструктура охоплює освіту, охорону здоров’я, культуру, житлово-комунальне господарство, пасажирський транспорт і зв’язок, побутове обслуговування.

Спеціальна школа (школа-інтернат) I–III ступенів – навчальний заклад для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку (Закон України “Про загальну середню освіту”, редакція 16.10.2012 р.).

Студент (слухач) – особа, яка у визначеному порядку зарахована до вищого навчального закладу і навчається за денною (очною), вечірньою або заочною, дистанційною формами навчання з метою здобуття певних освітнього та освітньо-кваліфікаційного рівнів (Закон України “Про вищу освіту”, редакція 19.01.2010 р.).

Театр – заклад культури або колектив, діяльність якого спрямована на створення, публічне виконання та публічний показ творів театрального мистецтва.

Технікум (училище) – вищий навчальний заклад I рівня акредитації або структурний підрозділ вищого навчального закладу III або IV рівня акредитації, який провадить освітню діяльність, пов’язану зі здобуттям певної вищої освіти та кваліфікації за кількома спорідненими спеціальностями, і має відповідний

рівень кадрового та матеріально-технічного забезпечення (Закон України “Про вищу освіту”, редакція 19.01.2010 р.).

Університет – багатопрофільний вищий навчальний заклад IV рівня акредитації, який провадить освітню діяльність, пов’язану зі здобуттям певної вищої освіти та кваліфікації широкого спектра природничих, гуманітарних, технічних, економічних та інших напрямів науки, техніки, культури і мистецтв, проводить фундаментальні та прикладні наукові дослідження, є провідним науково-методичним центром, має розвинуту інфраструктуру навчальних, наукових і науково-виробничих підрозділів, відповідний рівень кадрового і матеріально-технічного забезпечення, сприяє поширенню наукових знань та веде культурно-просвітницьку діяльність (Закон України “Про вищу освіту”, редакція 19.01.2010 р.).

Учень (вихованець) – особа, яка навчається і виховується в одному з загальноосвітніх навчальних закладів. Зарахування учнів до загальноосвітніх навчальних закладів відбувається, зазвичай, з 6 років (Закон України “Про загальну середню освіту”, редакція 16.10.2012 р.).

Школа-інтернат I—III ступенів – навчальний заклад з частковим або повним утриманням за кошт держави дітей, які потребують соціальної допомоги (Закон України “Про загальну середню освіту”, редакція 16.10.2012 р.).

Якість вищої освіти – сукупність якостей особи з вищою освітою, що відображає її професійну компетентність, ціннісну орієнтацію, соціальну спрямованість і зумовлює здатність задовольняти як особисті духовні і матеріальні потреби, так і потреби суспільства (Закон України “Про вищу освіту”, редакція 19.01.2010 р.).

Якість освітньої діяльності – сукупність характеристик системи вищої освіти та її складових, яка визначає її здатність задовольняти визначені й передбачені потреби окремої особи або (та) суспільства (Закон України “Про вищу освіту”, редакція 19.01.2010 р.).

СОЦІАЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНІ КОНТРАСТИ МІЖ МАКРОРЕГІОНАМИ СУЧАСНОГО СВІТУ

Американізація (вестернізація) – вплив США на поп-культуру, бізнес-моделі, мову і політику інших країн. Термін, введений 1907 р., спочатку вживали для характеристики зростання популярності американського способу життя в Канаді. Власне у США термін застосовують до процесу асиміляції іммігрантів, тоді як за межами США використовують найчастіше в негативному контексті, порівнюючи з втратою традиційної культури та звичаїв.

Апартеїд – крайня форма расової *дискримінації* (розрізнення) і *сегрегації* (політика відділення “кольорового” населення від білого) щодо окремих національних і расових груп населення.

Безробітні – працездатні громадяни працездатного віку, які через відсутність роботи не мають заробітку або інших передбачених законодавством доходів і зареєстровані у державній службі зайнятості як такі, що шукають роботу, готові та здатні приступити до роботи (Закон України “Про зайнятість”, 01.03.1991 р.).

Безробіття – вимушене й тривале припинення роботи через неможливість знайти робоче місце. Різновиди безробіття: природне, вимушене, часткове, сезонне, структурне, циклічне, приховане, тривале. Характеризують такими показниками: норма природного безробіття, усталений рівень безробіття, критичний рівень безробіття.

Біженець – жертва переслідувань за ознакою раси, етнічного походження, релігійного вірування, громадянства, належності до певної соціальної групи або політичної орієнтації, яка перебуває за межами країни постійного проживання, громадянином якої вона є.

Вимушене безробіття – безробіття, яке виникає внаслідок ліквідації підприємства або робочого місця (вивільнення працівників) чи звільнення працівника з ініціативи адміністрації.

Відсталість – одна з головних ознак країн, що розвиваються, яка характеризує стан економіки і соціальної сфери та виявляється через багатокладну структуру господарства, неоднорідну соціальну структуру, сировинний характер економіки і традиційну структуру виробництва, низький рівень промис-

ловості і гіпертрофований розвиток сфери послуг, просторовий дуалізм, низький рівень життя населення, нерівноправне положення в міжнародному географічному поділі праці (М. М. Книш, 2006).

Війна – міжнародний або внутрішній конфлікт, у якому кількість загиблих перевищує 1 000 осіб. Розрізняють війни справедливі і несправедливі; визвольні і загарбницькі; світові і локальні; симетричні й асиметричні. Нові типи війн (*новітні війни*) початку ХХІ ст.: інформаційна, мережева, комп'ютерна (кібервійна), гібридна.

Військовий стан – особливий режим у країні або окремій її частині, який уводять за рішенням вищих органів державної влади у виняткових обставинах (війна, стихійне лихо, загроза державного перевороту тощо). У разі введення військового стану усі функції органів державної влади з питань виробництва, оборони, забезпечення громадського порядку, державної безпеки переходять до військових органів.

ВІА-інфекція – захворювання викликане вірусом імунодефіциту людини, яке належить до інфекцій з повільним перебігом та тривалим латентним періодом. Вірус відкрито 1983 р. На останніх стадіях трансформується в захворювання СНІД.

ВІА-інфіковані – особи, в організмі яких виявлено вірус імунодефіциту людини. До категорії ВІА-інфікованих належать як особи без клінічних проявів хвороби (*носії ВІА*), так і хворі на СНІД.

Гендер – соціальне розуміння статевих відмінностей, очікування (психологічні, соціальні, економічні, поведінкові) представників різної статі один від одного.

Гендерна культура – сукупність статево-рольових цінностей у суспільних сферах буття та відповідних до них потреб, інтересів і форм діяльності, зумовлених суспільним устроєм та інституціями, що пов'язані з ними (Т. В. Семигіна, 2005).

Гендерна рівноправність – однакове оцінювання суспільством подібностей і відмінностей між жінкою і чоловіком та розрізнення функцій, які вони виконують.

Гендерний індекс людського розвитку (англ. *Gender-related Development Index (GDI)*) – індекс, розроблений ООН; характеризує становище в країні чоловіків і жінок за базовими критеріями людського розвитку: можливість вести здоровий спосіб

життя, тривалість життя, доступність до якісної освіти, рівень матеріального добробуту. Замінений у “Доповіді про людський розвиток, 2010” ООН на індекс гендерної нерівності.

Гендерний розвиток – процес зменшення гендерної нерівності й подолання гендерної дискримінації в суспільстві.

Генетично модифікована їжа – продукти харчування, отримані з ГМО, рослин, тварин і мікроорганізмів.

Геноцид – цілеспрямовані дії з метою знищення повністю або частково окремих груп населення чи цілих народів за національними, етнічними, расовими або релігійними мотивами. Є крайньою формою дискримінації.

Географічний світ – базова просторова одиниця у схемі світової регіоналізації (за Г. де Блієм, П. Муллером (H. de Vlij, P. Muller)). Кожний світ визначають як синтез його загальної суспільної географії – поєднання провідних культурних, економічних, історичних, політичних, екологічних тощо рис. Американські суспільно-географи Г. де Блій та П. Муллер виділили 12 географічних світів: Європа, Російський світ, Північна Америка, Середня Америка, Південна Америка, Північна Африка / Південно-Західна Азія, Африканська Субсахара, Південна Азія, Східна Азія, Південно-Східна Азія, Австралійський світ, Тихоокеанський світ.

Глобалізація – перетворення певного явища на світове, планетарне, те, яке стосується всієї Землі, земної кулі; це процес всесвітньої економічної, соціальної, політичної, інформаційної та культурної інтеграції та уніфікації. Основними наслідками є міжнародний поділ праці, міграція в масштабах усєї планети капіталу, людських та виробничих ресурсів, стандартизація законодавства, економічних і технічних процесів, а також зближення культур різних країн (М. М. Книш, А. І. Котик, 2014).

Глобальне місто (світове місто, місто світу, центр світу, альфа-місто) – місто, яке вважають полюсом зростання для своєї країни та регіону; є важливим елементом світової економічної системи, що значно впливає на великі регіони планети. Поняття введено у праці “Глобальне місто: Нью-Йорк, Лондон, Токіо” (“The Global City: New York, London, Tokyo”, 1991) С. Сасен (S. Sassen). “Чиказька рада з міжнародних відносин” (“The Chicago Council on Global Affairs”) сумісно з

А. Т. Kearney 2008 р. розробили методику розрахунку індексу глобальних міст.

Глобальний індекс кваліфікованих спеціалістів (англ. *The Haas Global Skills Index*) – індекс розроблено 2012 р. однією з найбільших у світі організацій у сфері підбору кваліфікованих кадрів Haas сумісно з аналітичним підрозділом Оксфордського університету Oxford Economics. Для оцінки ринку праці досліджуваних держав (30 держав, 2013 р.) використано такі показники: стійкість економіки, якість та гнучкість системи освіти, стан ринку праці, рівень та динаміка заробітної плати, співвідношення попиту та пропозиції робочої сили (зокрема, у висококваліфікованих сферах та професіях), співвідношення потреб бізнесу та кваліфікації працівників, гнучкість законодавства про працю. Індекс розраховано в діапазоні 0–10 балів: оцінка, близька до 0 балів, свідчить про наявність гострої конкуренції за ключові вакансії; оцінка, близька до 10 балів, означає суттєві проблеми в пошуку необхідних спеціалістів для заповнення ключових вакансій; оцінка, близька 5 балів, свідчить про збалансовану ситуацію на ринку праці.

Глобальні проблеми (глобальні проблеми людства, глобальні проблеми світу, глобальні проблеми сучасності) – комплекс проблем і ситуацій, які торкаються життєвих інтересів усіх народів світу та потребують для вирішення колективних зусиль світової громадськості (економічні проблеми, гонка озброєнь, хвороби тощо). Глобальні проблеми людства стосуються як поверхні землі, так і Світового океану, атмосфери планети, навколосемного космічного простору. Проблематика глобальних проблем широко висвітлена в доповідях Римського клубу (The Club of Rome) (М. М. Книш, А. І. Котик, 2014).

ГМО (генетично модифікований організм) – організм, генотип якого змінено за допомогою методів генної інженерії.

Грамотність – уміння читати й писати або вміння використовувати мову, щоб читати, писати, розмовляти; здатність писати згідно з чинними вимогами граматики й правопису. За рекомендацією ЮНЕСКО з 1966 р. щорічно 8 вересня відзначають як *Міжнародний день грамотності*.

Громадянська війна – збройний конфлікт усередині держави, де уряд є одним із активних учасників і в якому обидві сторони продовжують боротьбу незалежно від втрат.

Гуманітарна катастрофа – явище, що виникає унаслідок воєнних дій, природних катаклізмів, економічної блокади чи політичних рішень і спричиняє людські жертви переважно серед мирного населення.

Деколонізація – ліквідація колоніального панування метрополії, відновлення суверенності народів колоніальних та залежних країн як повноважних суб'єктів міжнародного права і міжнародних відносин.

Демократія – форма організації та функціонування політичної системи, що ґрунтується на визнанні народу джерелом влади, його права брати участь у вирішенні державних справ у поєднанні з широким колом громадянських прав і свобод.

Джихад – боротьба за те, що є для мусульманина найблагороднішою і найвищою метою. Зазвичай, джихад асоціюється зі збройною боротьбою мусульман, однак це розуміння не зовсім точне. Кожен мусульманин зобов'язаний докладати зусиль для утвердження і захисту ісламу, витратити для цього свої матеріальні ресурси, розумові здібності і всі сили. У випадку крайньої необхідності мусульмани зобов'язані підніматися на збройну боротьбу проти ворогів своєї релігії. Джихадом є також боротьба з власними духовними чи суспільними соціальними вадами. Отже, джихад – це боротьба зі своїми пристрастями, усунення соціальної нерівності, постійне зусилля у справі поширення ісламу, і, нарешті, ведення війни з агресором в ім'я Аллаха. В ісламській доктрині вирізняють такі види джихаду: чистий джихад, джихад майном, захисний джихад, джихад-наступ. Іноді ще теологи говорять про великий та малий джихад.

Дитяча експлуатація – жорстоке ставлення до дитини або необґрунтоване використання дітей для комерційних і виробничих цілей: сексуальна експлуатація, використання для роботи в нічний час, для виконання важкої фізичної роботи, торгівля дітьми тощо.

Евтаназія – задоволення прохання хворої людини про прискорення її смерті будь-якими засобами або дією, зокрема, припинення штучного підтримування життя. В Україні евтаназія заборонена.

Екологічна криза – невідповідність соціально-економічного розвитку суспільства еколого-ресурсним можливостям навколишнього середовища, що руйнує традиційну систему життєзабезпечення.

Експансія – розширення сфери впливу великих держав, яку здійснюють економічними, військовими і дипломатичними методами.

Ефект глобальної гнучкості – присутність представника окремої національної спільноти в тому регіоні (країні) світу, де його знання та досвід мають реалізацію.

Жіночі притулки – заклади, створені для надання соціальної підтримки жінкам, які потрапили в гостру кризову ситуацію, зазнають різних форм насильства, не мають житла, засобів до існування.

Жорстоке поводження з дітьми – усі форми насильства, вчинення побоев та образ, неухважне, недбале ставлення, експлуатація дітей.

Залежна територія – країна, яка не має незалежності, проте володіє усіма характеристиками країни: територія, кордони, населення тощо.

Збройний конфлікт – військове зіткнення, яке не досягає масштабів війни; форма вирішення суперечностей між країнами або всередині країни.

Злочин – передбачене кримінальним законодавством суспільно небезпечне діяння, що посягає на суспільний лад держави, її політичну, економічну систему; приватну власність; життя, здоров'я, майно окремих осіб чи груп осіб.

Імперія – первісно у Римі форма управління державою, яка нагадує військову владу (єдиний керівник – імператор, накази якого всі повинні виконувати без заперечень). Згодом цим терміном стали позначати велику державу, створену включенням до складу територій інших держав, колоніальних володінь тощо.

Індекс багатомірної бідності ((ІББ), *багатомірний індекс бідності* (БІБ), англ. *Multidimensional Poverty Index (MPI)*) – запропонований ООН 2010 р. у “Доповіді про людський розвиток”; визначає багатомірні депривації в одних і тих самих домогосподарствах у галузях освіти, здоров'я та рівня життя. Виміри освіти та здоров'я побудовані на

двох показників кожний, а вимір рівня життя – на шести показниках. Усі показники, потрібні в разі побудови БІБ для домогосподарства, беруть з одного й того самого обстеження домогосподарств. Ці показники зважують і для кожного обстеженого домогосподарства обчислюють оцінки депривацій. Для розрізнення між бідними та небідними застосовують межу 33,3 %, що еквівалентне третині зважених показників. Якщо оцінка депривацій домогосподарства – 33,3 % або більше, то це домогосподарство (і кожен його член) є багатовимірно бідним. Домогосподарства з оцінкою депривацій 20 % або більше, однак менше 33,3 % є вразливими щодо перетворення на багатовимірно бідні або ризикують перетворитися на такі.

Індекс благодійності (світовий рейтинг благодійності, англ. World Giving Index (WGI)) – ранжування держав світу за результатами доброчинності їхнього населення. Індекс розраховано 2010 р. Фондом благодійної допомоги (Charities Aid Foundation, Велика Британія) на засадах використання статистичної і соціологічної інформації аналітичної організації Gallup's WorldView World Poll. Респонденти 153 держав світу відповідали на запитання: у яких благодійних акціях упродовж року вони брали участь: а) пожертвували гроші на доброчинну організацію (donating money)? б) виконували волонтерську роботу (пожертвували власний час, volunteering time)? в) допомагали незнайомій сторонній особі, яка потребувала допомоги (helping a stranger ganking)? Результати ранжування засвідчили, що показник щастя нації більше визначає рівень благодійності, а ніж багатство нації. Перша п'ятірка держав світу за індексом благодійності (2012): Австралія (60 %), Ірландія (60 %), Канада (58 %), Нова Зеландія (57 %), США (57 %). Україна на 111 місці з показником індексу благодійності 21 %. Найнижчий індекс благодійності (2012): Албанія, Греція, Чорногорія (13 %).

Індекс гендерного розриву (англ. The Global Gender Gap Index) – розроблений 2006 р. Секретаріатом Всесвітнього економічного форуму (The World Economic Forum, м. Женева, Швейцарія); вимірює рівень гендерного розриву, що існує в державах світу в різних сферах суспільного життя (економічна участь і можливості, освіта, здоров'я та виживання, політичні права та можливості). Дослідження охопило 136 держав світу (2013).

Індекс гендерної нерівності ((ІГН), англ. *The Gender Inequality Index (GII)*) – розроблений 2010 р. Секретаріатом Всесвітнього економічного форуму (The World Economic Forum, м. Женева, Швейцарія); використовують у щорічних аналітичних звітах ООН “Доповідь про людський розвиток”; відображає гендерну нерівність у трьох вимірах – репродуктивне здоров’я, розширення можливостей та економічна активність. Репродуктивне здоров’я вимірюють рівнями материнської смертності та народжуваності серед дорослих; розширення можливостей вимірюють частками місць у парламенті, що займають жінки й чоловіки, рівнем середньої і вищої освіти жінок і чоловіків; економічну активність вимірюють частками участі жінок і чоловіків на ринку праці. ІГН замінив попередні Індекс розвитку з урахуванням гендерного фактора та Показник розширення можливостей жінок. ІГН відображає втрату в людському розвитку через нерівність між досягненнями жінок і чоловіків у трьох вимірах ІГН.

Індекс гендерної рівності ((ІГР), англ. *The Gender Equity Index (GEI)*) – розроблений 2007 р. міжнародною неприбутковою організацією SocialWatch. Вимірює розрив між чоловіками та жінками в сфері освіти (кількість осіб, що навчаються на всіх рівнях), економіки (дохід, зайнятість), політичних прав (членство в парламенті, обіймання вищих керівних посад). У кожній зі сфер оцінюють розрив у межах від 0 (наприклад, жодна жінка не була освічена взагалі) до 100 (повна рівність між статями). ІГР є простим середнім із трьох вимірів.

Індекс глобальних міст (англ. *Global Cities Index*) – індекс, яким вимірюють економічний, культурний, політичний вплив глобальних міст на навколишню територію. Методику розрахунку укладено 2008 р. на базі дослідного центру “Чиказька рада з міжнародних відносин” (“The Chicago Council on Global Affairs”) і міжнародної консалтингової компанії А. Т. Kearney.

Індекс Джині (індекс концентрації доходів, індекс нерівності доходів, англ. *Index of concentration of incomes, Income concentration index, Gini coefficient*) – показник, що вимірює дисперсію багатства в суспільстві і засвідчує ступінь розшарування суспільства. Чим більше значення цього індексу, тим більший розрив між багатими і бідними в країні.

Індекс сприйняття корупції (англ. *Corruption Perceptions Index*) – розроблений 1996 р. міжнародною неурядовою організацією

Transparency International; оцінює поширення корупції у державному секторі за шкалою від 0 до 100. Нуль (0) означає, що країну сприймають як висококорумповану, сто (100) – як країну, де корупції нема. Дослідження охопило 175 держав світу (2013).

Індекс сталого розвитку ((ІСЛ), *індекс сталого розвитку людського потенціалу* (ІСРЛП), англ. *Human Sustainable Development Index (HSDI)*) – індикатор розвитку країн світу; запропонований 2008 р. Ч. Тогтох (Ch. Togtokh), який узяв за основу методику розрахунку індексу людського розвитку й доповнив її показником викидів CO₂ на душу населення.

Індекс якості життя та добробуту літніх людей (англ. *Global AgeWatch Index*) – розроблений 2012 р. міжнародною неурядовою організацією HelpAge International сумісно з Фондом народонаселення ООН (ФН ООН); вимірює якість життя та добробуту літніх людей (вік: 60 років і старше). Для обчислення індексу враховано 13 показників, які об'єднано в чотири групи (субіндекси): матеріальне забезпечення (income security); стан здоров'я (health status); зайнятість та освіта (employment and education); гарні умови проживання (enabling environment). Дослідження охопило 91 державу світу (2013).

Іноземець – особа, яка перебуває на території конкретної держави, проте є громадянином іншої держави.

Ісламизм – крайній воєнничий і мобілізуючий ідеологія та практична діяльність усередині ісламського світу, орієнтована на створення умов, за яких будь-які суперечності всередині суспільства і держави, де є мусульманське населення, а також міждержавні відносини вирішують на засадах норм шариату.

Китаїзація – одна з альтернативних форм глобалізації, яка виявляється в поширенні системи китайських цінностей на глобальний світ, що зумовлює стандартизацію розвитку окремих країн світу, які відчувають геополітичну та геокономічну залежність від Китаю.

Кіднепінг – викрадення людей з метою шантажу, отримання викупу.

Колонія – у минулі часи так називали поселення, створене на завойованих землях або представниками певного етносу на землях інших етносів. У політичному розумінні це країна,

політично й економічно залежна від метрополії. Колонії можуть мати різний статус: заморська територія, асоційована територія тощо.

Корупція – підкупність, продажність урядовців і громадських діячів; пряме використання посадовою особою свого службового становища з метою особистого збагачення.

Країни у складі Співдружності (Співдружність націй) – міждержавне об'єднання у складі Великої Британії і більшості її колишніх домініонів, колоній і залежних територій. Головою об'єднання вважають королеву Великої Британії, представлену в країнах генерал-губернаторами. Усі держави, які входять до Співдружності, мають повний суверенітет у своїх внутрішніх і зовнішніх справах.

Критичний рівень безробіття – рівень безробіття, який загрожує соціальною кризою в країні або окремому регіоні.

Культура бідності – спосіб життя бідних людей, пояснення існування бідності в межах культурних характеристик.

Мафія – таємна, здебільшого бандитська, організація, яка терором й залякуванням втручається в політичне життя країни.

Метрополія – у стародавній Греції так називали міста-держави. Згодом назву почали застосовувати для позначення країни, яка володіє колоніями.

Миротворчість – спосіб керування міжнародним конфліктом, коли треті сторони намагаються припинити його насильницьку фазу мирними засобами.

Міграція – переміщення осіб через кордон тих чи інших територій з метою зміни місця проживання назавжди або на певний період.

Міжнародний індекс щастя ((МІЩ), індекс щастя, англ. Happy Planet Index) – індекс, який відображає добробут людей та стан навколишнього середовища. Запропоновано 2006 р. New Economic Foundation (NEF). Головне завдання індексу – відобразити “реальний” добробут нації, оскільки кінцева мета більшості людей – не бути багатими, а бути щасливими та здоровими. Для розрахунку індексу використовують три показники: суб'єктивна задоволеність життям людини, очікувана тривалість життя, екологічний слід. Індекс обчислюють у межах від 0 до 100, де 100 – значення абсолютного щастя, 0 – абсолютного нещастя. Дослідження охопило 156 держав світу (2013).

Монархія – форма державного правління, за якої верховна влада цілковито або частково належить одній особі і, зазвичай, передається у спадок. Розрізняють конституційну, абсолютну та теократичну монархії.

Наркоманія (залежність від психоактивних речовин) – хворобливий психічний стан, зумовлений хронічною інтоксикацією внаслідок зловживання наркотичними засобами, що віднесені до таких конвенціями ООН чи Комітетом з контролю за наркотиками при Міністерстві охорони здоров'я України, і супроводжуються психічною або фізичною залежністю від них.

Наркотизація – процес поширення вживання наркотичних засобів. Характеризують кількісними (стан, рівень, динаміка, коефіцієнт) та якісними (зміст, характер, структура, механізми) показниками.

Наркотичні засоби і психотропні речовини – речовини природного чи синтетичного походження, препарати, природні матеріали, які здатні викликати стан залежності та чинити депресивний або стимулювальний вплив на центральну нервову систему або викликати порушення сприйняття, емоцій, мислення, поведінки і становлять небезпеку для здоров'я населення.

Наркаторгівля – торгівля забороненими законодавством держави наркотичними засобами. Це бізнес, контрольований криміногенними структурами.

Ноосфера – етап розвитку біосфери, на якому людина, свідомо використовуючи свої знання, сприятиме її розвитку. Засновником учення про ноосферу є В. Вернадський.

Об'єднана програма ООН з ВІЛ/СНІДу (англ. *Joint United Nations Programme on HIV/AIDS (UNAIDS)*) – програма, заснована резолюцією Економічної і соціальної ради ООН (1994) з метою пропагування та координації заходів, спрямованих на профілактику поширення ВІЛ/СНІДу, зниження уразливості окремих осіб та груп населення до ВІЛ, пом'якшення наслідків епідемії та недопущення переростання її в пандемію.

Організація Об'єднаних Націй ((ООН), англ. *United Nations (UN)*) – міжнародна організація, заснована 1945 р. на конференції в м. Сан-Франциско на підставі Хартії Об'єднаних Націй. Декларованою метою діяльності організації є підтримання та зміцнення миру і міжнародної безпеки й розвитку співробітництва між державами світу. Головні органи ООН:

Генеральна Асамблея (головний дорадчий орган організації; збирається на щорічні сесії за участю президентів чи керівників держав-членів ООН; під час голосування кожна країна має один голос; рішення приймають більшістю у дві третини); *Рада Безпеки* (відповідає за підтримання миру та безпеки у відносинах між країнами-членами ООН; її рішення (резольюції) є обов'язковими до виконання; налічує 15 членів, з яких п'ять є постійними (Китай, Франція, Росія, Велика Британія, США)); *Секретаріат* (забезпечує дослідження, збір інформації і коштів, які необхідні для функціонування ООН; проводить і організовує конференції); *Міжнародний суд* (метою організації є вирішення спорів між державами; суд розглядає справи, пов'язані з військовими злочинами, незаконним втручанням держав і етнічних чисток тощо; штаб-квартира у м. Гаага, Нідерланди); *Економічна і соціальна рада* (ЕКОСОП, сприяє міжнародному економічному і соціальному співробітництву і розвитку; налічує 54 члени ООН, яких обирають на трирічний термін); *Рада з опіки* (виконувала обов'язки спостерігача за підопічними територіями, що були колоніями. Оскільки 1994 р. остання з таких територій – Палау – отримала незалежність, то відтоді формально припинила існування). Штаб-квартира розташована в м. Нью-Йорк. Членами-засновниками організації є 51 держава світу (у тім числі Україна). Станом на 01.01. 2014 р. членами ООН є 193 держави світу (з визнаних держав тільки Ватикан і Косово не є членами ООН). Організацію фінансують за кошти членських внесків держав-учасниць. Офіційні мови організації: арабська, китайська, англійська, російська та іспанська. Офіційний сайт: <http://www.un.org>.

Органічні продукти – продукція сільського господарства та харчової промисловості, виготовлена відповідно до затверджених правил (стандартів), які передбачають мінімізацію використання пестицидів, синтетичних мінеральних добрив, регуляторів зростання, штучних харчових добавок, а також забороняють використання ГМО.

Перехідна зона – територія просторових змін, де межують периферії двох прилеглих світів або регіонів; для неї характерне поступове зміщення (а не раптове зникнення) властивостей, які відрізняють сусідні географічні одиниці одну від одної.

Периферія – місцевість, віддалена від центру, околиця.

Пояс дроблення – регіон, затиснутий між міцними зовнішніми культурно-політичними силами; він перебуває під постійним тиском і часто фрагментований агресивними противниками. Класичні приклади: Південно-Східна Азія, Східна Європа.

Права людини – соціальні можливості особистості в економіці, культурі, політиці та інших сферах, що їх зобов'язані гарантувати, перш за все з боку держави.

Програма розвитку ООН ((ПРООН), англ. *United Nations Development Programme (UNPD)*) – організація при ООН з надання допомоги країнам-учасникам у сфері розвитку. Діє з 1993 р. як наслідок злиття Спеціального фонду ООН (заснований 1958 р.) і Розширеної програми технічної допомоги (заснована 1949 р.). Мета організації: надання країнам-учасникам доступу до знань, досвіду та ресурсів задля допомоги людям в усьому світі будувати ліпше життя. Проводить діяльність у таких сферах: демократичне врядування, подолання бідності, запобігання кризам та їхнє подолання, енергетика та навколишнє природне середовище, ВІА/СНІД. Допомогає країнам, що розвиваються, отримувати та ефективно використовувати технічну допомогу. Декларує захист прав людини та створення рівних соціальних можливостей для жінок і чоловіків. Офіційний сайт: <http://www.undp.org>.

Ранжування держав світу за рівнем стресу та депресії населення (англ. *The Most Stressed-Out Countries*) – рейтинг укладено спеціалістами аналітичного агентства Bloomberg (США) на підставі даних ВООЗ, ООН, СБ та інших міжнародних інституцій. В основі рейтингу сім ключових показників: рівень убивств на 100 000 населення, ВВП на душу населення, індекс Джині (рівень нерівності доходів), індекс сприйняття корупції, рівень безробіття, рівень забруднення повітря в містах, очікувана тривалість життя. Дослідження охопило 74 держави світу (2013).

Расизм (расова дискримінація) – політична теорія та практика, що ґрунтується на концепціях про фізичну і психічну неповноцінність окремих рас та народів, вирішальний вплив расових відмінностей на історію та культуру людства.

Релігійний фундаменталізм – течії у протестантській ідеології, ісламі та інших релігіях, представники яких виступають

проти критичного перегляду застарілих релігійних понять; у широкому значенні – релігійні напрями, які проголошують незмінність догматики, збереження ортодоксії.

Рівень неграмотності дорослого населення – частка населення у віці від 15 років і старше, що не здатна написати короткий твір на вільну тему або простий виклад думок на тему повсякденного життя.

Рівень писемності (грамотності) дорослого населення – частка осіб у віці від 15 років і старше, які можуть читати, розуміючи, про що йдеться, та писати короткі прості речення, потрібні для щоденного життя; один з показників, на підставі якого розраховують індекс людського розвитку в країні.

Світовий поліцейський (світовий жандарм) – статус, який пов'язують із ролю США на світовій арені (участь у розв'язанні регіональних військових, етнічних конфліктів; боротьба з тероризмом, наркоторгівлею, нелегальною торгівлею зброєю на глобальному рівні).

СНІД (синдром набутого імунodefіциту людини) – кінцева стадія розвитку ВІЛ-інфекції.

Соціальна глобалізація – процес всесвітньої соціальної інтеграції та уніфікації.

Соціальна нерівність – значна диверсифікація доходів між найбагатшими і найбіднішими верствами населення.

Соціальна піраміда – графічне зображення соціальної структури у вигляді піраміди, в основі якої лежать нижчі верстви, а на вершині – вищі верстви.

Соціальна поляризація – розподіл суспільства на низку верств або групи, які конфліктують між собою і відрізняються матеріальним положенням та інтересами.

Сталий розвиток – такий розвиток суспільства, за якого задоволення потреб у природних ресурсах теперішніх поколінь не повинно ставити під загрозу можливості майбутніх поколінь задовольняти свої потреби.

Суспільно-географічна периферія – частина суспільного простору, в межах якого швидкість суспільно-географічних процесів мінімальна або їхній вектор не збігається з вектором розвитку ядер суспільного життя (І. О. Пилипенко, 2011).

Тероризм – суспільно небезпечна діяльність, яка полягає у свідомому, цілеспрямованому застосуванні насильства внаслідок захоплення заручників, підпалів, убивств, тортур, залякування населення та органів влади або вчинення інших посягань на життя чи здоров'я мирних людей або погрози вчинення злочинних дій з метою досягнення власних злочинних цілей (М. М. Книш, А. І. Котик, 2014).

Туберкульоз – інфекційна хвороба, яку спричиняють мікобактерії туберкульозу, супроводжується періодичними загостреннями, рецидивами та ремісіями, вражає переважно найбідніші, соціально дезадаптовані групи населення (біженці, мігранти, особи без постійного місця проживання, алкоголіки, наркомани тощо), призводить до високої тимчасової та стійкої втрати працездатності, потребує тривалого комплексного лікування та реабілітації хворих (Закон України “Про боротьбу із захворюванням на туберкульоз”, 05.07.2001 р.).

Фундаменталізм – загальна назва вкрай консервативних філософських, моральних і соціальних течій. Часто є реакцією на процеси глобалізації і секуляризації, які відбуваються в сучасному суспільстві.

Функціональна неграмотність – втрата навичок читання й писання та здатності до сприйняття короткого й нескладного тексту, який стосується повсякденного життя (ЮНЕСКО); нездатність особи адаптуватися до соціальних, економічних, технологічних, технічних, інформаційних, політичних змін у суспільстві. Термін з'явився у 90-х роках ХХ ст. Зазвичай функціонально неграмотними стають особи з сімей іммігрантів: у побуті розмовляють своєю мовою, а мовою країни перебування не володіють. З огляду на стрімкий науково-технічний прогрес кінця ХХ — початку ХХІ ст. зростає частка функціонально неграмотних осіб середніх та старших вікових страт: неволодіння навиками роботи на комп'ютері, упереджене ставлення до використання розробок ноу-хау тощо. Для подолання функціональної неграмотності в країнах світу започатковані програми підтримки читання (Японія, Велика Британія, США).

Цивілізація – людська спільнота, яка впродовж певного періоду (процес зародження, розвиток, загибель чи перетворення) має стійкі особливі риси соціально-політичної організації, економіки й культури (наука, технологія, мистецтво тощо),

спільні духовні цінності та ідеали, світогляд (ментальність). Виділяють глобальні, світові, локальні цивілізації.

Цілі розвитку тисячоліття (англ. *Millennium Development Goals*) – глобально визнані цілі, визначені світовою спільнотою для усунення найбільш кричущих нерівностей у глобальному розвитку людства. Затверджені на сесії Генеральної асамблеї ООН (2000) 189 країнами світу у рамках підписання “*Декларації тисячоліття ООН*” (“*The United Nations Millennium Declaration*”). Цілі розвитку тисячоліття: ліквідація крайньої форми бідності та голоду; забезпечення загальної початкової освіти; сприяння рівності чоловіків і жінок та розширення прав і можливостей жінок; зниження рівня дитячої смертності; поліпшення охорони материнства; боротьба з ВІЛ/СНІДом, малярією та іншими захворюваннями; забезпечення екологічної стабільності; формування міжнародної співпраці задля розвитку.

Шовінізм – роздутий до ідеологічних крайнощів націоналізм, що виявляється у надмірному звеличенні своєї нації, наданні їй винятковості.

СОЦІАЛЬНА ГЕОГРАФІЯ ЄВРОПИ: ПРОБЛЕМИ КУЛЬТУРНО-ЦИВІЛІЗАЦІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Відцентрові сили – сили, спрямовані на поділ країни: внутрішні лінгвістичні, релігійні, етнічні, ідеологічні відмінності.

Геополітична вісь – уявна лінія між двома чи кількома державами, що характеризує спільність, у тому числі перспективну, їхньої політичної, військової, економічної діяльності для досягнення певних політичних цілей.

Деволуція – процес, за якого регіони всередині держави вимагають і отримують політичну владу та щораз більшу автономію завдяки центральній владі (Г. де Блій, П. Муллер, О. Шаблій, 2004).

Доцентрові сили – сили, що внутрішньо об’єднують і пов’язують країну, такі як міцна національна культура, єдина релігія, менталітет, спільні ідеологічні цілі.

Економічна інтеграція – процес інтернаціоналізації господарського життя, зближення та об’єднання економік кількох держав.

Виділяють п'ять етапів міжнародної економічної інтеграції: зона вільної торгівлі, митний союз, спільний ринок, економічний союз, повна інтеграція.

Євразійство – концепція, основною засадою якої є ідея синтезу західної та східної культур як моделі суспільного розвитку; складне геополітичне поняття, яке об'єднує в собі: історично – східний сектор людської цивілізації; політично – актуальний або потенційний блок держав і націй, які відмовилися визнавати вимоги ліберально-демократичної ідеології; стратегічно – альянс східних, телурократичних держав; соціально – орієнтація на ідеократію, соціальну державу, некапіталістичний, неринковий економічний устрій.

Європейський Союз ((ЄС), *Європейська Унія*, *Європейська Співдружність*, англ. *European Union (EU)*) – союз держав-членів європейської спільноти, створений згідно з Договором про Європейський Союз, що підписаний 1992 р. і набув чинності 1993 р. Створення Союзу бере початок з 1951 р., коли Німеччина, Бельгія, Нідерланди, Люксембург, Франція та Італія підписали договір про заснування *Європейського об'єднання вугілля і сталі* (мета: об'єднання ресурсів з виробництва сталі та видобутку вугілля в межах європейського простору). Ці ж держави 1957 р. заснували *Європейське економічне співтовариство* (ЄЕС) та *Європейське співтовариство з атомної енергії*. Панівну роль з трьох міждержавних утворень на Європейському континенті почало відігравати ЄЕС, яке поступово розширювало склад своїх членів: 1973 р. приєднання Великої Британії, Данії, Ірландії; 1981 р. – Греції; 1985 р. – Гренландії (Данія вийшла з Союзу); 1986 р. – Іспанія, Португалія. ЄЕС 1993 р. перейменовано в *Європейський Союз* ((ЄС), згідно з договором, підписаним у м. Маастрихт (Нідерланди) 1991 р., та затвердженням 1992 р.), головною метою якого проголошено сприяння інтегруванню Європи в єдине економічне і політичне ціле для подальшого прогресу її народів. Визначено і цілі організації: досягнення високого рівня економічного розвитку й зайнятості; утворення єдиного простору без внутрішніх кордонів; створення економічного й валютного союзу; здійснення спільної зовнішньої політики; здійснення спільної оборонної політики; захист прав та інтересів народів Союзу запровадженням спільного громадянства. До ЄС 1995 р. приєдналися Австрія, Фінляндія і Швеція; 1999 р. в обіг уведено єдину валюту в межах ЄС –

євро; 2004 р. до ЄС вступили Естонія, Кіпр, Латвія, Литва, Мальта, Польща, Словаччина, Словенія, Угорщина та Чехія, а 2007 р. – Болгарія та Румунія. Станом на 2012 р. ЄС налічує 27 держав. Офіційною столицею ЄС вважають Брюссель (Бельгія). Між Україною та ЄС 2009 р. підписано договір “Порядок денний асоціації Україна—ЄС для підготовки та сприяння імплементації Угоди про асоціацію”, 21.03.2014 р. підписано політичний розділ Угоди про асоціацію ЄС–Україна, 27.06.2014 р. – економічний розділ. Головні органи ЄС: законодавча влада – *Європейський парламент* (вирішує законодавчі та бюджетні питання, здійснює контроль за роботою Європейської Комісії) та *Рада Європейського Союзу* (підписує міжнародні договори, вирішує законодавчі та бюджетні питання); виконавча влада – *Європейська комісія* (здійснює законотворчу ініціативу й виконання бюджету, спостерігає за виконанням національних бюджетів держав-членів); судова влада – *Суд Європейського Союзу* (забезпечує одноманітність в інтерпретації європейських законів). Офіційний сайт: <http://ec.europa.eu>.

Євроregion – транскордонне регіональне утворення на теренах Європи, що сформувалося в межах суміжних одиниць адміністративно-територіального поділу двох і більше країн на засадах реалізації спільних програм і угод, підписаних на рівні органів місцевого самоврядування.

Єдиний економічний простір – сукупність територій, у межах яких діють загальні принципи господарювання, узгоджені єдині правила зовнішньоекономічних відносин.

Імплазія населення – явище, протилежне до демографічного вибуху; стосується скорочення населення багатьох європейських країн, у яких показники смертності перевищують показники народжуваності й темпи імміграції.

Інтеграція – різноманітні форми об’єднання декількох просторових секторів. Може відбуватися як на підставі воєнної експансії, так і мирно. Мирна геополітична інтеграція: економічна, культурна, мовна, військово-стратегічна, політична, релігійна тощо. Кінцевий підсумок інтеграції – збільшення стратегічного і просторового об’єму блоку.

Плюралістичне суспільство – суспільство, у якому дві або більше груп населення, кожна з яких має власну культуру, живуть поряд одна з одною, не асимілюючись, усередині однієї держави.

Пояс дроблення – регіон, затиснутий між міцнішими зовнішніми культурно-політичними силами; перебуває під постійним тиском і часто фрагментований агресивними противниками. Класичний приклад: Східна Європа (Г. де Блій, П. Муллер, О. Шаблій, 2004).

Регіоналізація – процес формування цивілізаційних, економічних, соціально-економічних, політичних та культурно-духовних відмінностей у межах окремих країн та у континентальному чи глобальному масштабах (Г. де Блій, П. Муллер, О. Шаблій, 2004).

Регіональна держава – “природна економічна зона”, що формується в глобальній економіці як її частина; її лідери мають справу прямо з іноземними партнерами і відстоюють найвигідніші умови для національних урядів, під керівництвом яких працюють (Г. де Блій, П. Муллер, О. Шаблій, 2004).

Регіональна межа – переважно умовна лінія, яка окреслює регіон. Винятком є природні бар’єри – межі регіонів: ріки, гірські системи тощо.

Реліктовий кордон – політичний кордон, що перестав функціонувати, але сліди якого можна помітити у культурному ландшафті (Г. де Блій, П. Муллер, О. Шаблій, 2004).

Соціальний пріоритет – соціальне завдання, визначене групою або суспільством як найбільш невідкладне, яке потребує першочергового вирішення.

СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНА РЕГІОНАЛІЗАЦІЯ. ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ. ГЕОГРАФІЯ СОЦІАЛЬНИХ НЕГАРАЗДІВ

Адаптація соціальної політики України – реформування системи страхування, охорони праці, здоров’я, пенсійного забезпечення, політики зайнятості та інших галузей соціальної політики відповідно до стандартів Європейського Союзу; поступове досягнення загальноєвропейського рівня соціального забезпечення і захисту населення (Указ Президента України “Про затвердження Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу”, 11.06.1998 р.).

Адміністративне правопорушення (проступок) – протиправна (умисна або необережна) дія чи бездіяльність, яка посягає на державний або громадський порядок, власність, права і свободи громадян, на встановлений порядок управління і за яку законодавством передбачено адміністративну відповідальність.

Активна політика ринку праці – комплекс методів і заходів, спрямований на якнайшвидше повернення безробітних до активної праці. Охоплює: створення додаткових сфер зайнятості, підготовку та перепідготовку кадрів, підвищення їхньої кваліфікації, посилення територіальної та професійної мобільності робочої сили, надання допомоги у працевлаштуванні, застосування гнучких форм зайнятості тощо (Т. В. Семигіна, 2005).

Активний пошук роботи – сукупність дій безробітної людини, спрямованих на пошуки роботи: підготовка та розсилання автобіографії та заявок на роботу, проходження співбесіди, реєстрація в агенціях з найму робочої сили та службах зайнятості тощо. Є умовою для отримання допомоги з безробіття (Т. В. Семигіна, 2005).

Альтруїзм – моральний принцип, який передбачає безкорисливе піклування про благо інших і готовність жертвувати для інших своїми особистими інтересами.

Амністія – повне або часткове звільнення від покарання осіб, що скоїли злочин, або заміна цим особам призначеного судом покарання на м'якше.

Аналіз соціальної політики – сукупність методик, за допомогою яких можливе дослідження конкретних подій та ситуацій соціальної політики, розробка передбачень з приводу їхнього можливого розвитку і прийняття якісних соціально політичних рішень.

Аномія – стан суспільної системи, для якого характерна відсутність загальноприйнятних цінностей і норм як універсальних регуляторів соціальної поведінки людей. Типова для будь-якого перехідного суспільства. Наслідки аномії: зростання соціальної незатребуваності, незадоволення людьми своїм становищем у суспільстві – тим, що людина дає суспільству, і тим, що від нього отримує.

Арт-терапія – психотерапія з використанням засобів мистецтва.

Асоціальна особистість – особа, поведінка якої не збігається з загальноприйнятими в суспільстві соціальними нормами.

Баланс трудових ресурсів – система показників, що характеризують кількість трудових ресурсів та їхнє використання. Відображає відповідність наявного кадрового потенціалу вимогам виробництва.

Батьки-вихователі – особи, які беруть на виховання та спільне проживання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування (Постанова Кабінету Міністрів України “Про затвердження Положення про дитячий будинок сімейного типу”, 26.04.2002 р.).

Батьківські права й обов’язки – особлива форма взаємовідносин батьків і дітей, зумовлена історичним розвитком, закріплена в моральних і юридичних нормах та правилах поведінки.

Бездіяльність – певна форма поведінки особи, пов’язана з невиконанням нею дій, які вона повинна була і могла вчинити на підставі покладених на неї посадових обов’язків і згідно з чинним законодавством України.

Дитяча бездоглядність – послаблення чи відсутність нагляду за поведінкою, заняттями дітей, підлітків з боку батьків чи осіб, які їх замінюють.

Бездомність (безхатченство) – відсутність постійного житла в індивідів чи сімей, що робить неможливим ведення осілого способу життя і повноцінного соціального функціонування.

Безоплатна допомога – надання гуманітарної допомоги без будь-якої грошової, матеріальної або інших видів компенсації донорам (Закон України “Про гуманітарну допомогу”, 22.10.1999 р.).

Безпечне материнство – забезпечення здоров’я матері, у тому числі фізичних, психічних та соціальних чинників благополуччя вагітної жінки до пологів, під час пологів та у післяпологовий період, і дитини для її гармонійного розвитку (Розпорядження Кабінету Міністрів України “Про затвердження Концепції безпечного материнства”, 29.03.2002 р.).

Безпечні умови для людини – стан середовища життєдіяльності, за якого нема небезпеки шкідливого впливу його чинників на людину (Закон України “Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення”, 24.02.1994 р.).

Безпритульні діти – діти, які покинуті батьками, самі залишили сім'ю або дитячі заклади, де перебували на вихованні, і не мають певного місця проживання (Закон України “Про охорону дитинства”, 26.04.2001 р.).

Благодійна діяльність (доброчинна діяльність) – добровільна безкорислива діяльність благодійних організацій, що не передбачає одержання прибутків від цієї діяльності (Закон України “Про благодійництво та благодійні організації”, 16.09.1997 р.).

Благодійництво – добровільна безкорислива пожертва фізичних та юридичних осіб у наданні набувачем матеріальної, фінансової, організаційної та іншої благодійної допомоги (Закон України “Про благодійництво та благодійні організації”, 16.09.1997 р.).

Вертикальна мобільність – перехід індивіда з одної соціальної групи в іншу (згори—вниз).

Волонтер – особа, яка добровільно безоплатно здійснює благодійну суспільно корисну роботу.

Волонтерський рух – добровільна, доброчинна неприбуткова та вмотивована діяльність, що має суспільно-корисний характер (Закон України “Про соціальну роботу з дітьми та молоддю”, 21.06.2001 р.).

Впровадження політики – втілення запланованих дій, здатність забезпечувати виконання заходів, налагоджувати адекватні процедури й підтримувати зв'язки задля досягнення очікуваних результатів політики (Т. В. Семигіна, 2005).

Географія соціальних негараздів – нова галузева дисципліна соціальної географії, яка вивчає геопросторову організацію сфери неблагополуччя. Галузеві дисципліни географії соціальних негараздів: географія злочинності, географія наркоманії, географія ВІЛ/СНІДу, географія бідності, географія проституції, географія ігроманії, географія онлайн-залежності; просторові дисципліни: географія соціальних негараздів поселень, географія соціальних негараздів регіонів, географія соціальних негараздів країн, географія соціальних негараздів світу. На останньому просторовому рівні географія соціальних негараздів виходить на рівень географії глобальних проблем людства, де соціальні негаразди розглядають на рівні з проблемами війни і миру, забезпечення продуктами харчування тощо (М. І. Білецький, А. І. Котик, 2012).

Девіантна поведінка – дії та вчинки окремої особи чи групи осіб, що суперечать соціальним нормам, визнанням шаблонам, стандартам поведінки.

Державні соціальні гарантії – визначені законами мінімальні розміри оплати праці, доходів громадян, пенсійного забезпечення, соціальної допомоги, розміри інших видів соціальних виплат, передбачені законами та іншими нормативно-правовими актами, які забезпечують рівень життя, не нижчий від прожиткового мінімуму (Закон України “Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії”, 05.10.2000 р.).

Коефіцієнт доступності допомоги – частка людей, які отримують допомогу, серед тих, хто потенційно має право на отримання такого виду допомоги.

Консеквенціоналізм – принцип, за яким уважають, що ніщо саме по собі не є добрим чи поганим, тому не може бути абсолютних моральних принципів, потрібно оцінювати наслідки тих чи інших дій на практиці.

Консервативна модель соціальної політики (корпоративна модель соціальної політики) – модель соціальної політики, характерна для країн із соціально орієнтованою ринковою економікою, де визначена необхідність державного забезпечення певного рівня добробуту і коригування соціальних наслідків ринкової економіки, а відповідальність за благополуччя населення розділена між державою, особою і корпорацією (Г. Еспінг-Андерсен (G. Esping-Andersen)).

Конформізм – свідоме прийняття особою, групою осіб поглядів, цінностей, норм поведінки певної соціальної групи під тиском зовнішніх умов та обставин у супереч власним переконанням.

Критерій оптимальності Парето (оптимум Парето, англ. Pareto optimality) – критерій оцінювання альтернативних політичних рішень, який ґрунтується на міркуванні, що зміна в політиці доцільна, якщо вона поліпшує соціально-економічне становище принаймні однієї особи і не погіршує становища жодної іншої.

Латентний період – прихований період якогось процесу.

Лихо – обстановка на певній території, яка склалася внаслідок аварії, небезпечного природного явища, природної або техногенної катастрофи, які можуть завдати або завдали

значної шкоди довкіллю та населенню у фізичному, соціальному, економічному, культурному аспектах.

Лібералізм – соціально-політична ідеологія, яка підтримує та пропагує особисту свободу й обмежений контроль з боку уряду, систему вільного підприємництва і віру в права людей, які належать їм від народження і які не залежать від держави.

Ліберальна (залишкова) модель соціальної політики – модель соціальної політики, за якої соціальна підтримка громадян відбувається завдяки системі приватного страхування в разі незначного втручання держави, яка виконує тільки регулювальну функцію та гарантує мінімальні доходи громадянам; зростає принцип адресності, який полягає в тому, що соціальну допомогу надають лише на підставі перевірки нужденності (Г. Еспінг-Андерсен (G. Esping-Andersen)).

Малозабезпечена сім'я – сім'я, яка з поважних або незалежних від неї причин має середньомісячний сукупний дохід, нижчий від прожиткового мінімуму для сім'ї (Закон України “Про державну допомогу сім'ям з дітьми”, 21.11.1992 р.).

Маргіналізація – процес соціального падіння. Маргіналізація призводить до матеріального зубожіння і навіть до зникнення маргіналізованих груп. Маргіналізовані особи, групи осіб часто обмежені в отриманні соціальних послуг, програм і соціальних привілеїв. Категорія маргіналізації введена американським соціологом Р. Парком (R. Park, 1833–1900) для виявлення соціопсихологічної неадаптації мігрантів до умов міського середовища.

Медичне страхування – вид страхування, який забезпечує право громадян, які працюють та членів їхніх сімей на кваліфіковане медичне обслуговування у випадку захворювання, вагітності та пологів, нещасного випадку.

Незаконна міграція – проживання на певній території (переважно в іншій країні) без законних підстав.

Модель соціального нігілізму – модель соціальної політики, яка ґрунтується на ідеології занепаду соціального добробуту; держава фактично усувається від соціального захисту, забезпечуючи його лише представникам елітних груп; соціальні послуги надають тільки недержавні організації.

Модель соціальної політики – умовна характеристика, загальна схема опису найважливіших елементів (цінності, цілі,

завдання, інструменти реалізації), що дає змогу порівнювати соціальну політику в різних країнах.

Набута безпорадність – стан особи, який виникає внаслідок відсутності у неї впливу на те, що відбувається з нею в житті, коли виникає віра в те, що жодна діяльність не матиме корисних результатів, а це погіршує здатність засвоювати корисні моделі поведінки.

Національна безпека – захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави (національних інтересів), за якої забезпечені сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація загроз національним інтересам у різних сферах життєдіяльності суспільства та держави. Історично національну безпеку ототожнюють з військовою безпекою, захищеністю від збройного нападу ззовні. Військовий компонент зберігає значущість і нині. Водночас загострення глобальних проблем сучасності додає поняттю “Національна безпека” принципово нових аспектів – інформаційного, екологічного, демографічного, енергетичного, соціального, культурного, продовольчого та ін.

Національна могутність – категорія, що традиційно відображає такі компоненти, як територія держави, її природні ресурси і кількість населення, економічний, соціальний і військовий потенціал. Сучасне розуміння національної могутності охоплює також інтелектуальний та гуманітарний потенціал народу, здатність економіки до інноваційного розвитку, якість уряду та політичної системи взагалі.

Національна стратегія – концепція діяльності держави спрямована на захист довготермінових ключових інтересів нації.

Національний інтерес – усвідомлення і відображення потреб суспільства в державній політиці. Термін запозичений з англomовної літератури, де він означає “державний інтерес”. Складається з нарощування економічного, політичного, інформаційного, наукового, військового, фінансового, науково-технічного й інших потенціалів держави, посилення їхнього геополітичного впливу, зростання добробуту населення, інтелектуального і морального прогресу суспільства. На його зміст впливають такі чинники, як специфіка географічного положення країни, соціально-економічна і політична ситуація в ній, національно-культурні й цивілізаційні особливості.

Природні межі національного інтересу: обмеженість ресурсної бази, національний інтерес інших країн.

Неблагополучна сім'я – сім'я, яка через об'єктивні або суб'єктивні причини втратила свої виховні можливості, внаслідок чого в ній складаються несприятливі умови для виховання дітей.

Нижчий клас – частина соціальної структури суспільства у країнах із розвинутою економікою, яку утворюють люди, які мають достаток на межі малозабезпеченості (Т. В. Семігіна, 2005).

“Нові українці” – умовна соціологічна категорія, що характеризує групу українського населення, яка різко підвищила свій матеріальний стан за час економічних реформ кінця ХХ–початку ХХІ ст.

Пастка бідності (пастка безробіття) – ситуація, коли отримання грошової допомоги (з безробіття, малозабезпеченості тощо) сприяє збереженню бідності, оскільки особи економічно вигідніше отримувати навіть незначну державну допомогу і не працювати, ніж мати низькооплачувану роботу з високим рівнем податків і відрахувань.

Пауперизація – масове зuboжіння населення.

Пенітенціарна система – система норм, органів та закладів, що організовує відбування покарання осіб, засуджених до позбавлення волі.

Психологічне насильство в сім'ї – насильство, пов'язане з дією одного члена сім'ї на психіку інших членів сім'ї внаслідок словесних образ або погроз, переслідування, залякування, якими навмисно спричиняють емоційну невпевненість, нездатність захистити себе та можуть завдавати або завдають шкоду психічному здоров'ю (Закон України “Про попередження насильства в сім'ї”, 15.11.2001 р.).

Ресоціалізація – відновлення в особистості якостей, необхідних для нормальної життєдіяльності в суспільстві.

Середній клас – основна частина соціальної структури суспільства у країнах з розвинутою економікою.

Складні життєві обставини – обставини, що об'єктивно порушують нормальну життєдіяльність особи, наслідки яких вона не може подолати самотійно.

Соціальна політика – сфера державної діяльності, відповідальна за створення та надання соціального захисту, що включає

соціальні послуги та виплати (“The Blackwell Encyclopedia of Social Work”, 2000); сукупність заходів держави, спрямованих на досягнення певних соціальних цілей: мета полягає в забезпеченні добробуту громадян та посиленні соціальної солідарності в суспільстві (Т. В. Семигіна, 2005).

Соціальна профілактика – робота, спрямована на попередження аморальної, протиправної, асоціальної поведінки дітей та молоді, виявлення будь-якого негативного впливу на життя і здоров’я дітей та молоді й запобігання такому впливу (Закон України “Про соціальну роботу з дітьми та молоддю”, 21.06.2001 р.).

Соціальне сирітство – соціальне явище, зумовлене ухиленням або усуненням батьків від виконання батьківських обов’язків щодо неповнолітньої дитини.

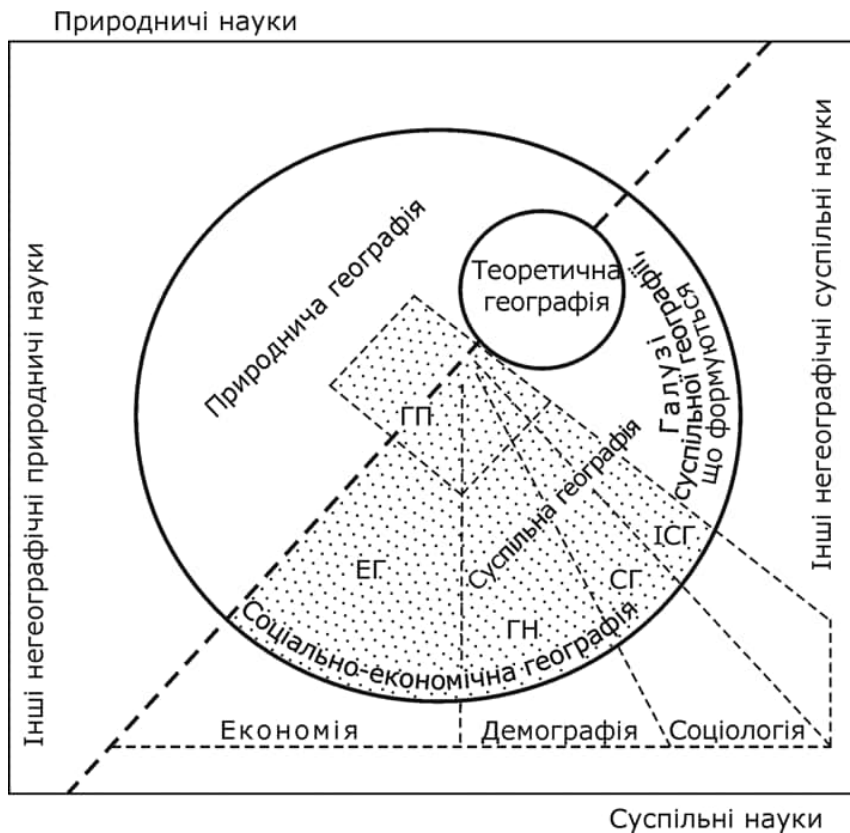
Соціальні сироти (діти вулиці) – діти, які законом не визнані як такі, що позбавлені батьківського піклування, проте фактично є сиротами, оскільки батьки не займаються їхнім утриманням та вихованням.

Суспільно-географічний район (СГР) – великий регіон України, територія якого тісно пов’язана з найбільшим розташованим на ній населеним пунктом – демографічним, урбаністичним, соціальним, культурним та економічним ядром, що визначає її головні зовнішні функції і геопросторову організацію (О. І. Шаблій, 2001). Ознаки СГР України: тісна соціально-економічна, демографічна і культурна пов’язаність його території з головним ядром, яким є найбільше за кількістю населення місто; формування у великому регіоні територіальної соціально-економічної системи; спеціалізація регіону у загальноукраїнському поділі та інтеграції праці; можливість здійснювати в його межах територіальне регулювання і координацію соціальних, економічних та демографічних процесів на субукраїнському рівні (О. І. Шаблій “Суспільна географія: теорія, історія, українознавчі студії”, 2001).

*М*ІСЦЕ СОЦІАЛЬНОЇ ГЕОГРАФІЇ
У СИСТЕМІ СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНИХ
ДИСЦИПЛІН

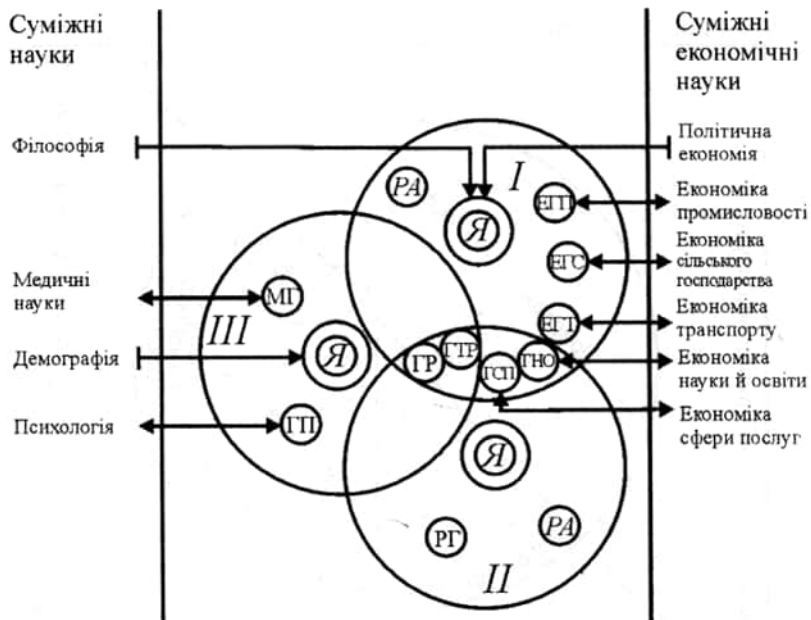
КЛАСИФІКАЦІЯ СУСПІЛЬНОЇ ГЕОГРАФІЇ*
(С. Я. Ниммик, 1984)

* Джерело: Шаблій О. І. Основи суспільної географії : підручник / О. І. Шаблій. – Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2012. – С. 19.

КЛАСИФІКАЦІЯ СУСПІЛЬНОЇ ГЕОГРАФІЇ*

(С. Б. Лавров)

I – економічна географія; II – соціальна географія; III – географія населення.

ЕПТ – економічна географія промисловості; ЕГС – економічна географія сільського господарства; ЕГТ – економічна географія транспорту;

ГНО – географія науки і освіти; ГСП – географія сфери послуг;

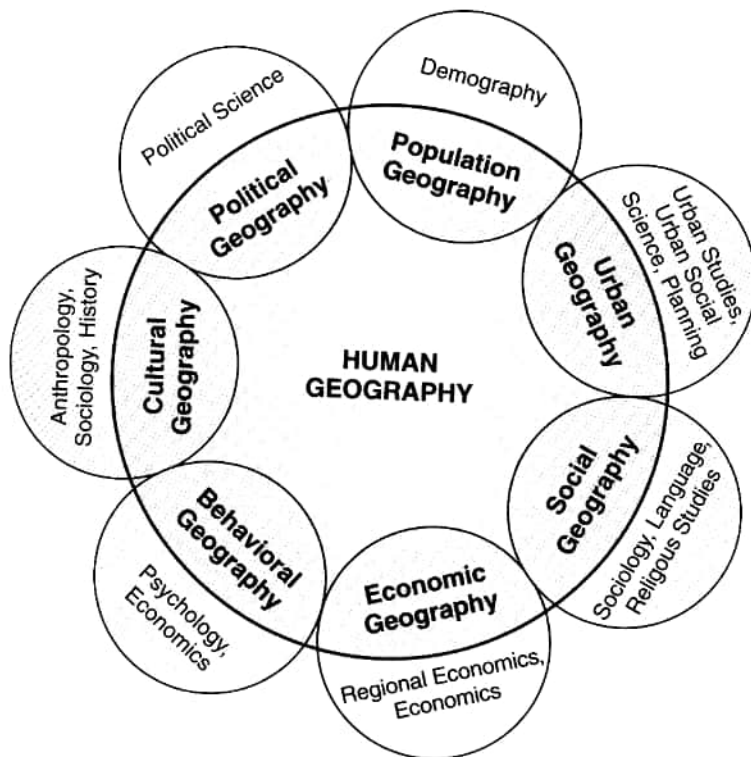
ГТР – географія трудових ресурсів; РГ – рекреаційна географія;

ГР – географія розселення; МГ – медична географія; ГП – географія поведінки; РА – регіональні аспекти; Я – теоретичне ядро (наприклад, в блоці

I – теорія економічного районування і концепція ТВК).

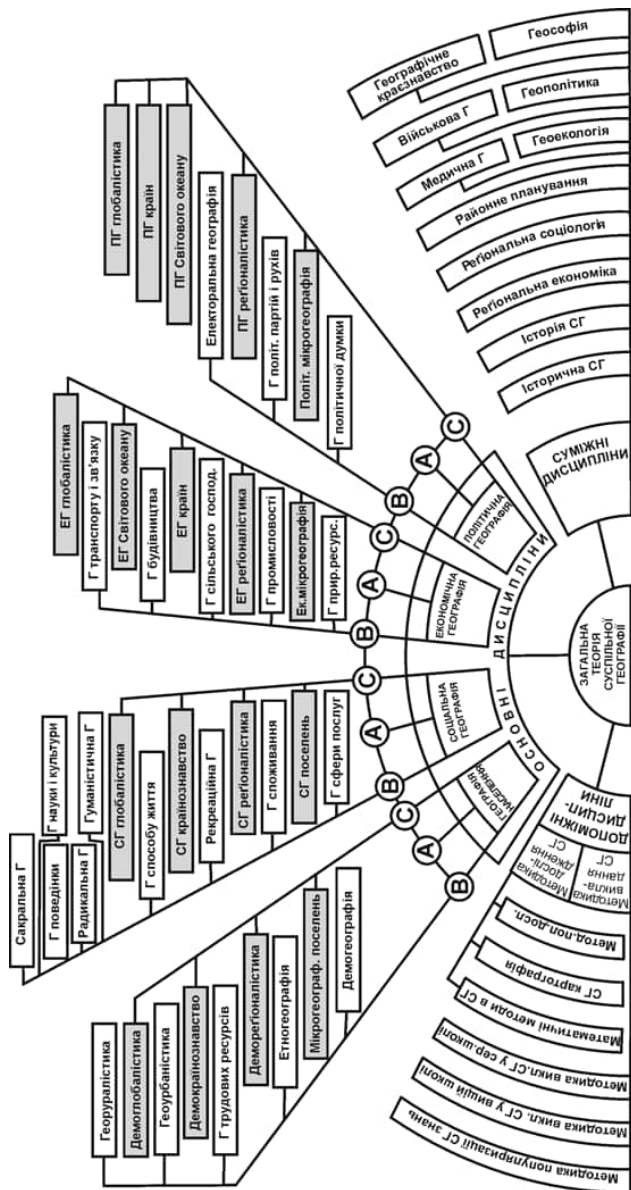
* Джерело: Шаблій О. І. Основи загальної суспільної географії. – 2003. – С. 24.

СТРУКТУРА СУСПІЛЬНОЇ ГЕОГРАФІЇ*
(J. Fellmann, A. Getis, J. Getis, 1997)

* Джерело: *Fellmann J. Human Geography : Landscapes of human activities / J. Fellmann, A. Getis, J. Getis ; [10th ed.]. — Boston : McGraw Hill, 2009. — P. 22.*

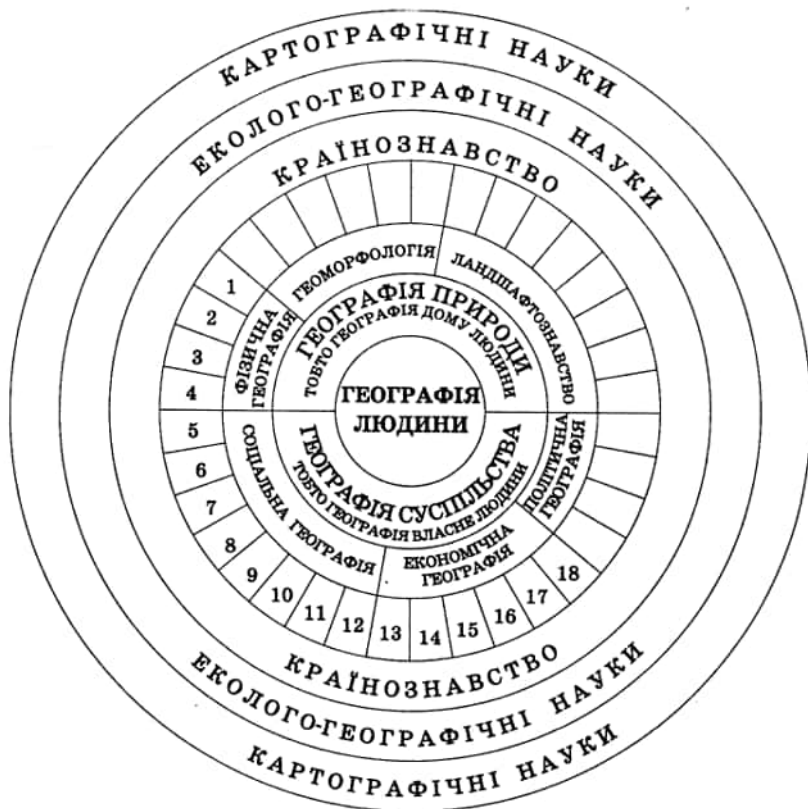
КЛАСИФІКАЦІЯ СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНИХ ДИСЦИПЛІН*
(О. І. Шаблій, 1997)

* Джерело: Шаблій О. І. Основи суспільної географії. – 2012. — С. 20.

СТРУКТУРА ГЕОГРАФІЧНОЇ НАУКИ*

(Л. Т. Шевчук, 1997)

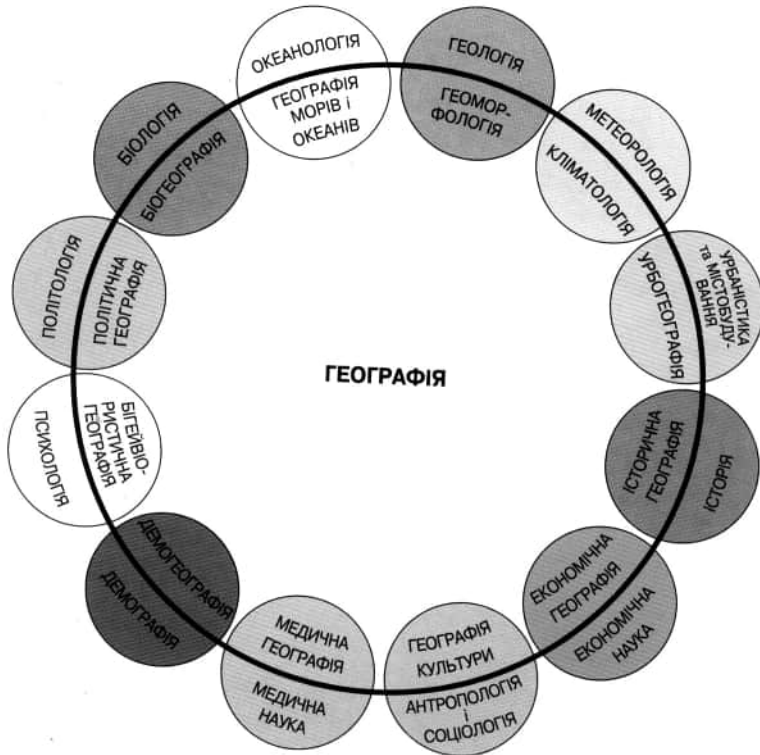

* Джерело: Шевчук Л. Т. Соціальна географія : навч. посібник / Л. Т. Шевчук. – К. : Знання, 2007. – С. 42.

МІСЦЕ СОЦІАЛЬНОЇ ГЕОГРАФІЇ У СИСТЕМІ...

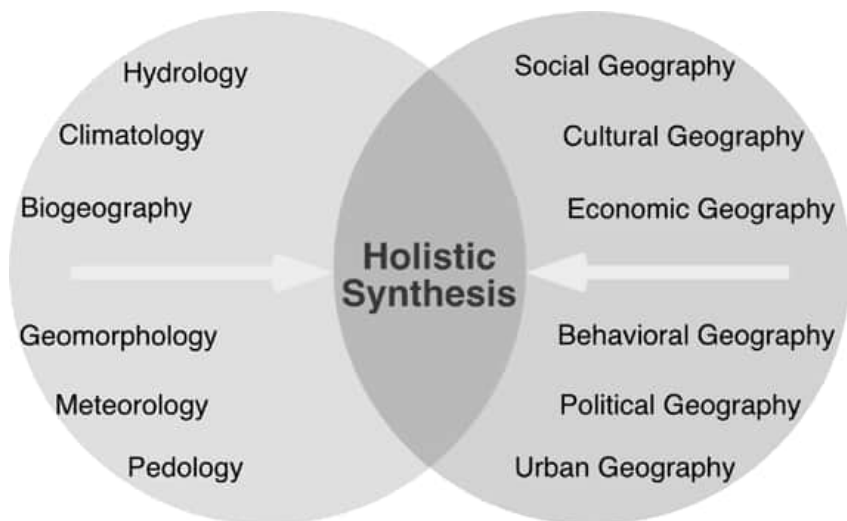
СИСТЕМА ГЕОГРАФІЧНИХ НАУК*

(Г. де Блій, П. Муллер, 2002)

* Джерело: Блій де Г. Географія : світи, регіони, концепти / Г. де Блій, П. Муллер, О. Шаблій ; [пер. з англ. ; передмова та розділ "Україна" О. І. Шаблій]. — К. : Либідь, 2004. — С. 51.

ГОЛОВНІ СУБДИСЦИПЛІНИ ФІЗИЧНОЇ ТА СУСПІЛЬНОЇ ГЕОГРАФІЇ*
(Pidwirny M., 2006)

* Джерело: Pidwirny M. Fundamentals of Physical Geography / M. Pidwirny [Electronic resource]. — Mode of access : <http://www.physicalgeography.net/fundamentals/contents.html>.

***П*ІДХОДИ ДО РАЙОНУВАННЯ
ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ**

СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНЕ РАЙОНУВАННЯ УКРАЇНИ¹
(О. І. Шаблій, 1993)

Назва району	Перелік областей України, що входять до складу суспільно-географічного району
Центральний	Київська, Житомирська, Чернігівська, Черкаська, Вінницька
Західний	Львівська, Івано-Франківська, Закарпатська, Чернівецька, Тернопільська, Хмельницька, Рівненська, Волинська
Північно-Східний	Харківська, Сумська, Полтавська
Східний	Донецька, Луганська
Центрально-Східний	Дніпропетровська, Запорізька, Кіровоградська
Південний	Одеська, Миколаївська, Херсонська, АР Крим

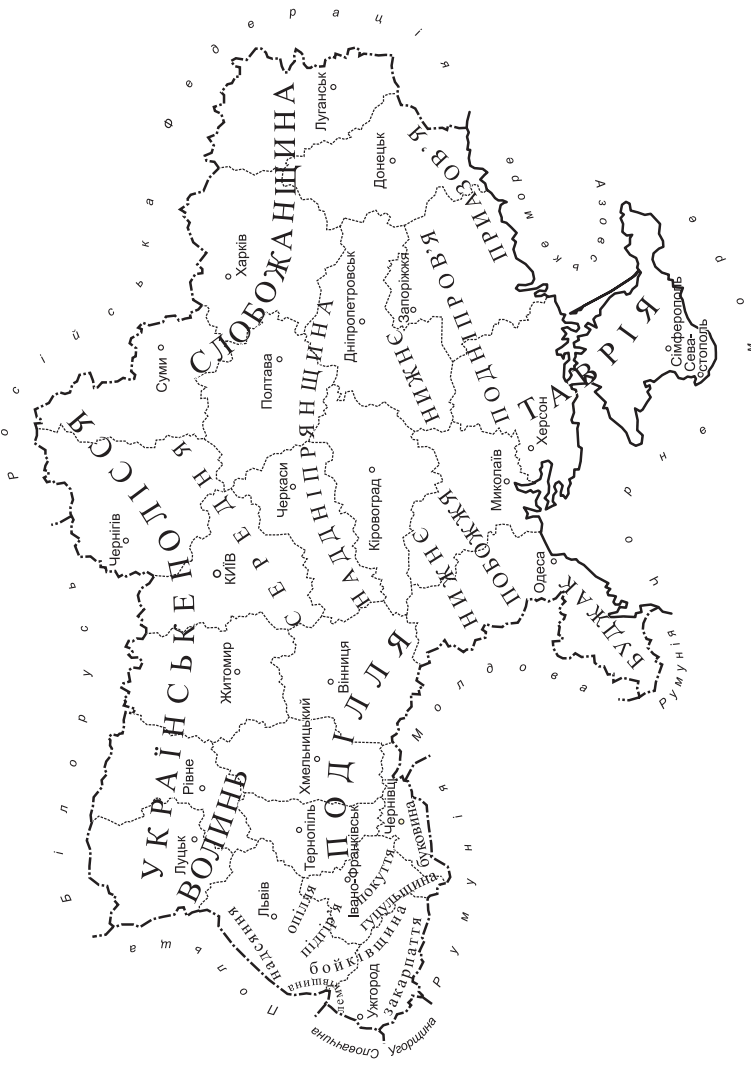
МЕДИКО-ГЕОГРАФІЧНЕ РАЙОНУВАННЯ УКРАЇНИ²
(О. І. Шаблій, А. Т. Шевчук, 1997)

Медико-географічні райони	Перелік адміністративно-територіальних одиниць України, що входять до складу медико-географічного району
Львівський	Волинська обл., Закарпатська обл., Львівська обл., Рівненська обл.
Чернівецький	Івано-Франківська обл., Тернопільська обл., Хмельницька обл., Чернівецька обл.
Вінницький	Вінницька обл., Житомирська обл.
Київський	м. Київ, Київська обл., Кіровоградська обл., Черкаська обл.
Чернігівський	Сумська обл., Чернігівська обл.
Харківський	Дніпропетровська обл., Полтавська обл., Харківська обл.
Донецький	Донецька обл., Запорізька обл., Луганська обл.
Одеський	м. Севастополь, АР Крим, Миколаївська обл., Одеська обл., Херсонська обл.

¹ Друкується без змін за: Шаблій О. І. Суспільна географія : теорія, історія, українознавчі студії / О. І. Шаблій. — Львів : Вид. центр АНУ ім. І. Франка, 2001. — С. 636.

² Джерело: Шевчук А. Т. Основи медичної географії : текст лекцій / А. Т. Шевчук. — Львів : Світ, 1997. — С. 140.

ЕТНОГРАФІЧНЕ РАЙОНУВАННЯ УКРАЇНИ*

* Джерело: Ровенчак І. І. Історико-етнографічне районування / І. І. Ровенчак // Україна : навч. атлас. – К. : НВП “Картографія”, 1998. – С. 9.

РЕЛІГІЙНЕ РАЙОНУВАННЯ УКРАЇНИ³
(О. І. Шаблій, Л. Т. Шевчук, 1999)

Релігійні райони	Перелік адміністративно-територіальних одиниць України, що входять до складу релігійного району
Західний	Волинська обл., Рівненська обл., Львівська обл., Тернопільська обл., Хмельницька обл., Закарпатська обл., Івано-Франківська обл., Чернівецька обл.
Центральний	м. Київ, Київська обл., Житомирська обл., Чернігівська обл., Сумська обл., Черкаська обл., Кіровоградська обл., Полтавська обл.
Східний	Харківська обл., Луганська обл., Дніпропетровська обл., Запорізька обл., Донецька обл.
Південний	м. Севастополь, АР Крим, Одеська обл., Миколаївська обл., Херсонська обл.

РЕКРЕАЦІЙНЕ РАЙОНУВАННЯ УКРАЇНИ⁴
(О. О. Бейдик, 2001)

Ресурсно-рекреаційні райони	Перелік адміністративно-територіальних одиниць України, що входять до складу ресурсно-рекреаційного району
Причорноморський	АР Крим, м. Севастополь, Миколаївська обл., Одеська обл., Херсонська обл.
Карпатсько-Подільський	Закарпатська обл., Львівська обл., Івано-Франківська обл., Тернопільська обл., Чернівецька обл., Хмельницька обл., Вінницька обл.
Полісько-Столичний	Волинська обл., Рівненська обл., Житомирська обл., м. Київ, Київська обл., Чернігівська обл., Полтавська обл., Черкаська обл.
Харківський	Сумська обл., Харківська обл.
Придніпровсько-Донецький	Дніпропетровська обл., Запорізька обл., Кіровоградська обл., Донецька обл., Луганська обл.

³ Джерело: Шевчук Л. Т. Сакральна географія : навч. посібник / Л. Т. Шевчук. – Львів : Світ, 1999. – С. 143.

⁴ Джерело: Бейдик О. О. Рекреаційно-туристичні ресурси України : Методологія та методика аналізу, термінологія, районування / О. О. Бейдик. – К. : ВЦ КНУ, 2002. – 396 с.

**СОЦІАЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНА
ХАРАКТЕРИСТИКА УКРАЇНИ**

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК РЕГІОНІВ УКРАЇНИ, 2012¹

Регіон	Населення, тис. осіб	Природний приріст / скорочення, %	Рівень урбанізації, %	Валовий регіональний продукт, грн на 1 особу	Середньо- місячна заробітна платя найманих працівників, грн
Україна	45 633,6	-3,1	68,8	23 600	3 026
АР Крим	1 963,0	-1,1	62,8	16 507	2 654
Вінницька	1 634,2	-4,2	49,9	14 332	2 432
Волинська	1 038,6	1,6	51,9	13 916	2 339
Дніпропетровська	3 320,3	-4,3	83,5	34 709	3 138
Донецька	4 403,2	-6,3	90,6	28 986	3 496
Житомирська	1 273,2	-4,1	58,2	14 616	2 369
Закарпатська	1 250,7	3,3	37,2	12 278	2 351
Запорізька	1 791,7	-4,2	77,0	23 657	2 927
Івано-Франківська	1 380,1	0,2	43,3	14 814	2 539
Київська	1 719,5	-3,6	61,6	26 140	3 157
Кіровоградська	1 002,4	-5,5	62,1	15 533	2 428
Луганська	2 272,7	-6,4	86,8	19 788	3 090
Львівська	2 540,9	-0,6	60,8	16 353	2 578
Миколаївська	1 178,2	-3,2	67,7	20 276	2 822
Одеська	2 388,3	-1,4	66,8	22 544	2 700
Полтавська	1 477,2	-6,5	61,3	29 652	2 850
Рівненська	1 154,3	3,5	47,8	13 785	2 575
Сумська	1 152,3	-6,9	67,6	15 711	2 503
Тернопільська	1 080,4	-2,5	44,0	11 713	2 185
Харківська	2 742,2	-4,7	80,1	23 639	2 753
Херсонська	1 083,4	-3,0	61,2	14 346	2 269
Хмельницька	1 320,2	-4,2	55,2	13 602	2 425
Черкаська	1 277,3	-6,2	56,2	17 325	2 508
Чернівецька	905,3	0,3	42,3	10 939	2 329
Чернігівська	1 088,5	-9,2	63,2	15 406	2 308
м. Київ	2 814,3	2,2	100,0	70 424	4 607
м. Севастополь	381,2	-1,7	93,8	20 455	2 891

¹ Укладено на основі: Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.

СОЦІАЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА УКРАЇНИ

РОЗВИТОК МЕДИЧНОЇ СФЕРИ УКРАЇНИ, 2011²*

Регіон	Кількість лікарняних закладів, од.		Кількість ліжок в лікарняних закладах, од.		Кількість амбулаторно-поліклінічних закладів, од.		Планова ємність амбулаторно-поліклінічних закладів, відвідувань за зміну		Кількість ліжок в амбулаторно-поліклінічних закладах, ліжок на 10 000 населення		Кількість відвідувань за зміну амбулаторно-поліклінічних закладів, осіб на 10 000 населення		Кількість населення у розрахунок на одне лікарняне ліжко, осіб на 1 ліжко		Кількість лікарів усіх спеціальностей, осіб		Кількість лікарів усіх спеціальностей, осіб на 10 000 населення		Кількість середнього медичного персоналу, осіб на 10 000 населення		Кількість населення на одного лікаря, осіб на 1 лікаря		Кількість населення на одного середнього медичного працівника, осіб на 1 середнього медичника		Кількість уперше зареєстрованих випадків захворювань населення, тис. випадків	
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26
Україна	2 473	411 947	8 239	998 946	90,6	219,8	110,3	224 123	49,3	459 112	101,0	203	99	32 380,1												
АР Крим	87	16 700	334	34 636	85,5	177,2	117,0	9 621	49,2	18 557	95,0	203	105	1 065,1												
Вінницька	68	13 537	122	26 432	83,2	162,4	120,2	8 079	49,7	17 439	107,2	201	93	1 344,3												
Волинська	57	8 521	158	18 258	82,3	176,3	121,6	3 982	38,4	11 156	107,7	260	93	763,4												
Дніпропетровська	149	31 048	468	93 440	93,6	281,7	106,8	16 139	48,7	31 368	94,6	206	106	2 807,9												
Донецька	211	37 133	537	84 937	84,6	193,5	118,2	19 507	44,4	40 713	92,7	225	108	2 798,6												

² Укладено на основі: Заклади охорони здоров'я та захворюваність населення України у 2011 році : статистичний бюлетень [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/15/Arch_zozd_bl.htm.

Закінчення табл.

<i>1</i>	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
Житомирська	71	10 076	303	31 931	79,1	250,6	126,4	4 903	38,5	14 203	111,5	260	90	810,9
Закарпатська	60	9 758	350	27 950	78,2	224,0	127,9	5 271	42,2	11 451	91,8	237	109	795,7
Запорізька	100	16 289	291	36 694	91,0	204,9	109,9	8 487	47,4	17 805	99,4	211	101	1 053,1
Івано-Франківська	85	11 968	263	23 397	86,9	169,9	115,1	8 517	61,8	15 137	109,9	162	91	1 202,0
Київська	94	14 780	442	37 239	86,2	217,3	116,0	7 189	41,9	15 624	91,2	238	110	1 265,8
Кіровоградська	76	9 504	208	28 699	95,4	288,1	104,8	3 615	36,3	10 425	104,7	276	96	608,1
Луганська	143	21 833	418	48 410	96,3	213,4	103,9	9 822	43,3	21 895	96,5	231	104	1 344,3
Львівська	128	24 304	458	48 987	96,3	194,2	103,8	15 113	59,9	28 673	113,7	167	88	2 103,8
Миколаївська	67	10 093	248	23 769	85,7	201,9	116,7	4 292	36,4	9 988	84,8	274	118	738,2
Одеська	129	21 224	419	48 420	89,3	207,9	112,0	11 604	48,8	21 863	92,0	205	109	1 741,0
Полтавська	94	13 029	345	38 499	88,7	262,0	112,8	7 150	48,7	14 925	101,6	206	98	876,0
Рівненська	69	9 995	209	24 330	86,7	211,0	115,4	4 830	41,9	13 256	115,0	239	87	874,2
Сумська	72	10 877	288	27 757	94,6	241,3	105,7	4 580	39,8	12 560	109,2	251	92	595,4
Тернопільська	67	9 827	222	21 010	91,2	195,0	109,6	5 655	52,5	12 149	112,8	190	89	742,1
Харківська	127	24 748	400	62 817	90,8	230,4	110,2	16 149	59,2	25 989	95,3	169	105	2 092,2
Херсонська	68	10 927	165	20 535	101,0	189,8	99,0	3 911	36,1	10 188	94,2	277	106	688,0
Хмельницька	82	11 712	284	25 409	88,9	192,9	112,4	5 583	42,4	13 908	105,6	236	95	862,2
Черкаська	87	11 026	332	29 823	86,6	234,1	115,5	5 025	39,5	13 269	104,2	253	96	964,3
Чернівецька	62	7 486	226	17 064	83,0	189,1	120,5	5 725	63,5	9 533	105,7	158	95	628,8
Чернігівська	86	12 096	199	23 873	112,0	221,1	89,3	4 002	37,1	12 114	112,2	270	89	761,6
м. Київ	116	30 075	493	85 687	108,5	309,0	92,2	23 333	84,1	31 170	112,4	119	89	2 623,6
м. Севастополь	18	3 381	57	7 943	89,1	209,4	112,2	2 039	53,8	3 754	99,0	186	101	230,2

СОЦІАЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА УКРАЇНИ

ЗАХВОРЮВАНІСТЬ НА ВІЛ/СНІД, АКТИВНИЙ ТУБЕРКУЛЬОЗ 2012³

Регіон	ВІЛ-інфіковані, осіб	Хворі на СНІД, осіб	Рівень захворюваності на СНІД, осіб на 100 тис. населення	Кількість хворих на активний туберкульоз, осіб на 100 тис. населення
Україна	20 777	10 085	22	68,2
АР Крим	1 102	216	11	76,6
Вінницька	332	184	11	55,4
Волинська	277	145	14	51,5
Дніпропетровська	3 431	1 903	58	93,1
Донецька	3 748	2 358	54	71,9
Житомирська	400	201	16	69,2
Закарпатська	82	32	3	58,1
Запорізька	523	409	23	69,5
Івано-Франківська	172	62	4	69,6
Київська	697	400	23	68,1
Кіровоградська	365	67	7	78,1
Луганська	740	317	14	79,4
Львівська	393	165	6	66,6
Миколаївська	1 129	248	21	87,5
Одеська	2 304	1 169	49	93,9
Полтавська	450	280	19	60,7
Рівненська	245	62	5	61,5
Сумська	170	56	5	56,8
Тернопільська	118	30	3	52,2
Харківська	591	284	10	49,8
Херсонська	567	198	18	108,1
Хмельницька	307	174	13	51,8
Черкаська	474	291	23	63,0
Чернівецька	109	31	3	48,5
Чернігівська	507	176	16	62,8
м. Київ	1 311	459	16	41,0
м. Севастополь	233	168	44	62,0

³ Укладено на основі: Регіони України 2013 : статистичний збірник [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://ukrstat.gov.ua>.

РЕЛІГІЙНА МЕРЕЖА В УКРАЇНІ: РЕГІОНАЛЬНИЙ ОГЛЯД, 2013⁴

Регіон	Кількість релігійних організацій, од.	Кількість громад, од.	Кількість монастирів, од.	Кількість ченців у монастирях, осіб	Кількість духовних навчальних закладів, од.	Кількість слухачів духовних навчальних закладів, осіб	Кількість священнослужителів, осіб	Кількість недільних шкіл, од.	Кількість періодичних видань, од.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Україна	36 995	35 460	500	6 834	202	19 752	31 313	13 157	384
АР Крим	2 078	2 042	6	93	9	340	1 206	483	11
Вінницька	2 102	2 046	24	206	4	196	1 321	795	23
Волинська	1 572	1 528	17	211	7	879	1 527	977	7
Дніпро-петровська	1 310	1 261	11	178	7	255	1 249	396	21
Донецька	1 772	1 701	11	387	11	775	1 680	887	44
Житомирська	1 463	1 399	27	313	7	155	871	269	6
Закарпатська	1 920	1 822	59	501	6	490	1 835	1 039	15
Запорізька	1 040	1 009	8	150	3	155	993	392	18
Івано-Франківська	1 390	1 307	36	36	10	237	1 176	428	11
Київська	1 752	1 701	18	92	9	595	1 535	808	8
Кіровоградська	733	719	4	35	626	164	14
Луганська	825	798	6	49	5	284	1 192	354	16
Львівська	3 086	2 947	64	880	19	1 566	2 656	1 113	23
Миколаївська	736	716	4	28	530	367	5
Одеська	1 332	1 260	21	444	11	821	1 032	402	10
Полтавська	1 095	1 071	5	97	3	647	848	301	18
Рівненська	1 533	1 481	20	478	6	3 001	1 556	772	14
Сумська	811	793	7	80	2	111	641	217	4
Тернопільська	1 778	1 709	40	425	11	734	1 384	468	4

⁴ Укладено на основі: Звіт про мережу церков і релігійних організацій в Україні станом на 01.01.2013 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.irs.in.ua> ; Релігійно-інформаційна служба України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://risu.org.ua>.

СОЦІАЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА УКРАЇНИ*Закінчення табл.*

<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>6</i>	<i>7</i>	<i>8</i>	<i>9</i>	<i>10</i>
Харківська	924	884	9	71	8	501	998	340	8
Херсонська	935	911	6	22	1	152	563	445	11
Хмельницька	1 888	1 822	24	245	6	599	1 128	585	16
Черкаська	1 343	1 316	7	229	1	450	712	306	12
Чернівецька	1 293	1 245	21	420	8	1 209	1 863	424	5
Чернігівська	968	939	14	208	3	94	753	156	10
м. Київ	1 184	906	27	931	45	5 506	1 316	240	47
м. Севастополь	132	127	4	25	122	29	3

СФЕРА ПОСЛУГ УКРАЇНИ, 2012⁵

Регіон	Кількість діючих підприємств, од.	Обсяг реалізованих послуг населенню, тис. грн
Україна	59 816	74 428 231,9
АР Крим	2 984	3 924 268,8
Вінницька	1 126	1 301 136,5
Волинська	965	673 091,4
Дніпропетровська	4 615	3 863 271,6
Донецька	5 882	3 833 554,4
Житомирська	1 046	697 110,5
Закарпатська	1 078	637 631,2
Запорізька	2 450	1 899 685,0
Івано-Франківська	1 244	813 748,6
Київська	1 661	1 308 809,5
Кіровоградська	891	477 157,4
Луганська	2 310	1 390 109,8
Львівська	4 341	2 825 031,2
Миколаївська	1 836	848 964,0
Одеська	3 960	3 672 307,4
Полтавська	1 655	926 149,1
Рівненська	1 125	585 037,8
Сумська	1 037	660 387,8
Тернопільська	903	506 468,8
Харківська	4 787	3 658 031,5
Херсонська	1 579	731 148,2
Хмельницька	1 277	662 428,0
Черкаська	972	961 680,2
Чернівецька	805	556 254,3
Чернігівська	966	656 178,8
м. Київ	7 868	28 537 959,8
м. Севастополь	447	457 740,4

⁵ Укладено на основі: Діяльність підприємств сфери послуг : статистичний бюлетень [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.

СОЦІАЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА УКРАЇНИ

РОЗДРІБНА ТОРГІВЛЯ, 2012⁶

Реґіон	Оборот роздрібно́ї торгівлі, млн грн.	Роздрібний товарооборот у міських поселеннях, грн на 1 особу	Роздрібний товарооборот у сільській місцевості, грн на 1 особу
Україна	804 330,8	11 849	2 344
АР Крим	36 036,2	12 156	2 119
Вінницька	22 697,5	7 882	2 321
Волинська	15 905,7	10 312	3 169
Дніпропетровська	61 351,4	12 059	3 037
Донецька	82 562,9	9 268	1 906
Житомирська	16 970,1	8 283	2 064
Закарпатська	16 272,2	11 512	2 983
Запорізька	34 419,2	10 958	2 189
Івано-Франківська	20 217,7	10 442	1 083
Київська	31 536,8	13 613	9 614
Кіровоградська	13 645,2	8 743	2 061
Луганська	34 702,0	7 009	1 286
Львівська	36 232,1	1 510	366
Миколаївська	20 025,1	9 669	1 607
Одеська	50 130,7	15 027	3 656
Полтавська	21 273,8	10 442	1 760
Рівненська	14 573,9	9 08	1 990
Сумська	14 914,4	6 954	1 100
Тернопільська	13 312,7	9 141	1 049
Харківська	56 452,5	11 201	2 293
Херсонська	16 716,7	9 625	2 223
Хмельницька	18 291,3	8 987	1 222
Черкаська	19 440,4	9 466	2 017
Чернівецька	11 255,3	10 588	1 930
Чернігівська	14 603,8	7 736	2 482
м. Київ	101 526,6	26 099	—
м. Севастополь	9 237,6	14 598	1 348

⁶ Укладено на основі: Роздрібна торгівля України у 2012 році : статистичний збірник [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.

ОСВІТНЯ ІНФРАСТРУКТУРА УКРАЇНИ, 2012⁷

Region	Наповненість загальноосвітніх навчальних закладів, учнів на один денний заклад	Забезпечення загальноосвітніх навчальних закладів вчителями, вчителів на один заклад	Кількість загальноосвітніх навчальних закладів, закладів на 10 000 осіб	Кількість студентів ВНЗ I-IV рівнів акредитації, студентів на 10 000 населення
Україна	213	26	4,3	544
АР Крим	299	32	3,0	283
Вінницька	162	23	5,8	309
Волинська	158	22	7,5	324
Дніпропетровська	287	27	3,0	513
Донецька	299	29	2,5	387
Житомирська	159	23	6,4	346
Закарпатська	225	28	5,4	228
Запорізька	247	28	3,4	573
Івано-Франківська	197	29	5,4	397
Київська	223	26	4,4	235
Кіровоградська	165	22	5,5	282
Луганська	243	27	3,1	460
Львівська	180	25	5,6	618
Миколаївська	191	22	4,8	367
Одеська	259	28	3,7	597
Полтавська	175	22	4,9	437
Рівненська	207	28	6,0	432
Сумська	168	23	4,8	445
Тернопільська	125	20	8,1	507
Харківська	249	27	3,2	928
Херсонська	214	26	4,5	354
Хмельницька	151	23	6,4	382
Черкаська	169	24	5,2	407
Чернівецька	223	28	4,8	413
Чернігівська	145	21	5,9	294
м. Київ	463	43	1,8	1 981
м. Севастополь	455	40	1,9	464

⁷ Укладено на основі: Загальноосвітні навчальні заклади України на початок 2012/2013 навчального року : статистичний збірник / [відп. за випуск І. В. Калачова] [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publposl_u.htm.

СОЦІАЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА УКРАЇНИ

КУЛЬТУРНА ІНФРАСТРУКТУРА УКРАЇНИ, 2012⁸

Регіон	Кількість масових та універсальних бібліотек, одиниць на 10 000 осіб	Бібліотечний фонд, примірників на 100 осіб	Кількість закладів клубного типу, закладів на 10 000 осіб	Кількість музеїв, од.
Україна	4,2	690	4,0	592
АР Крим	4,0	622	3,2	34
Вінницька	6,1	996	7,0	19
Волинська	5,8	655	6,5	17
Дніпропетровська	2,4	636	1,8	23
Донецька	2,2	579	1,5	26
Житомирська	7,3	796	8,5	18
Закарпатська	4,0	489	3,7	14
Запорізька	3,2	539	2,5	22
Івано-Франківська	5,6	585	5,2	24
Київська	5,2	578	4,9	24
Кіровоградська	5,9	806	6,0	31
Луганська	3,2	560	2,4	19
Львівська	5,4	746	5,5	25
Миколаївська	4,4	724	4,6	10
Одеська	3,7	880	3,1	11
Полтавська	5,5	787	5,8	36
Рівненська	5,3	1112	5,9	13
Сумська	5,1	724	5,5	17
Тернопільська	8,4	749	8,5	29
Харківська	3,1	743	2,5	33
Херсонська	4,8	733	4,2	9
Хмельницька	7,2	820	8,9	24
Черкаська	5,8	832	5,8	26
Чернівецька	4,4	652	4,3	8
Чернігівська	6,8	929	7,1	31
м. Київ	0,5	386	0,1	44
м. Севастополь	1,6	602	0,9	5

⁸ Укладено на основі: Заклади культури, мистецтва, фізкультури та спорту України у 2012 році : статистичний збірник / [відп. за випуск І. В. Калачова] [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publposl_u.htm.

**БЕЗРОБІТТА НАСЕЛЕННЯ (ЗА МЕТОДОЛОГІЄЮ МОП)
У ВІЦІ 15–70 років⁹**

Регіон	Безробіття населення, % економічно активного населення віком 15–70 років			
	2000	2005	2010	2012
Україна	11,6	7,2	8,1	7,5
АР Крим	8,1	5,5	6,2	5,8
Вінницька	8,7	6,8	10,0	8,8
Волинська	10,0	8,9	8,5	8,1
Дніпропетровська	11,6	5,5	7,1	6,6
Донецька	9,7	6,2	8,4	8,0
Житомирська	12,3	9,8	9,8	9,7
Закарпатська	11,6	7,0	8,7	8,7
Запорізька	12,7	6,9	7,5	7,0
Івано-Франківська	10,5	8,8	8,2	7,9
Київська	12,8	6,6	7,3	6,3
Кіровоградська	14,9	8,8	8,9	8,4
Луганська	11,2	7,8	7,2	6,4
Львівська	13,3	8,8	7,8	7,5
Миколаївська	14,6	9,3	8,4	7,9
Одеська	11,8	5,4	6,1	5,8
Полтавська	10,1	7,3	9,7	8,6
Рівненська	12,2	9,7	11,4	9,8
Сумська	14,9	7,6	10,6	8,6
Тернопільська	13,8	9,1	10,5	9,8
Харківська	13,1	6,6	7,2	6,8
Херсонська	13,9	8,9	8,6	8,7
Хмельницька	13,8	8,7	8,6	8,6
Черкаська	11,7	9,8	9,9	9,0
Чернівецька	17,1	9,8	8,5	8,0
Чернігівська	11,3	7,9	10,5	9,8
м. Київ	8,6	4,3	5,8	5,5
м. Севастополь	14,7	3,4	6,0	5,9

⁹ Укладено на основі: Регіони України 2013 : статистичний збірник [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://ukrstat.gov.ua>.

**СОЦІАЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНА
ХАРАКТЕРИСТИКА ДЕРЖАВ СВІТУ**

КРАЇНИ СВІТУ ЗА ГЕОГРАФІЧНИМИ СВІТАМИ¹

Назва країни	Площа, тис. км ²	Населення, 2013 р., тис. осіб	Валовий внутрішній продукт, 2012 р., мрд. дол. США	Релігійний склад населення, %	
				4	5
<i>Південна Азія</i>					
Бангладеш	144	152 518	115,6	Іслам — 83, індуїзм — 16	
Бутан	47	743	1,8	Буддизм — 70, індуїзм — 24, іслам — 5	
Індія	3288	1 238 950	1 841,7	Індуїзм — 83, іслам — 13	
Мальдівські Острови	0,3	317	2,2	Іслам (суніти) — 100	
Непал	147	26 495	19,4	Індуїзм — 90, буддизм — 5, іслам — 3	
Пакистан	796	185 338	231,2	Іслам — 97 (суніти — 77, шіїти — 20)	
Шрі-Ланка	66	20 278	59,4	Буддизм — 70, індуїзм — 15, християнство — 8, іслам — 7	
<i>Східна Азія</i>					
Гонконг ¹	1,1	7 184	263,3	Буддизм — 84, християнство — 8, інші релігії — 18	
Китай	9597	1 362 180	8 358,4	Конфуціанство — 20, буддизм — 6, даосизм — 2	
Корея Південна	99	50 219	1 129,6	Буддизм — 74, протестантизм — 38, католицизм — 11, конфуціанство — 3	
Корея Північна	121	24 895	40,0	Традиційні вірування — 16, чхондоге — 14, буддизм — 2, атеїсти — 68	
Макао (Китай)		598	43,6	Буддизм — 50, католицизм — 15, протестантизм — 1	

¹ Укладено на основі розподілу країн за географічними світами запропонованого Г. де Блієм та П. Муллером і представлено у праці *Блії Г. де. Географія : світи, регіони, концепції* : [пер. з англ. ; передмова та роздл. "Україна" О. І. Шаблій] / Г. де Блій, П. Муллер, О. Шаблій. — К. : Анбідь, 2004.

Продовження табл.

1	2	3	4	5
Монголія	1567	2 755	10,3	Переважно буддизм, іслам
Тайвань	362	23 367	—	Буддизм — 22, даосизм — 20, християнство — 4
Японія	378	127 270	5 959,7	Синтоїзм — 76, буддизм — 16
<i>Південно-Східна Азія</i>				
Бруней	6	393	17,0	Іслам — 63, буддизм — 14, християнство — 10
В'єтнам	332	90 388	155,8	Буддизм — 55, католицизм — 7, іслам — 1
Індонезія	1919	249 866	878,0	Іслам — 87, християнство — 10, індуїзм — 2, буддизм — 1
Камбоджа	181	15 135	14,1	Буддизм — 88, іслам — 2
Лаос	237	6 581	9,3	Буддизм — 85, християнство — 2
Малайзія	330	29 961	303,5	Іслам — 53, буддизм і конфуціанство — 30
М'янма	677	53 300	51,9	Буддизм — 89, іслам — 4
Сінгапур	0,6	5 399	274,7	Буддизм — 30, християнство — 20, іслам — 17
Східний Тімор	14,9	1 066	1,3	Анімїзм, католицизм, іслам (суніти)
Таїланд	513	65 927	365,6	Буддизм — 95
Філіппіни	300	98 959	250,3	Католицизм — 83, протестантизм — 9, іслам — 5
<i>Північна Африка — Південно-Західна Азія</i>				
Афганістан	652	25 500	20,5	Іслам — 99 (суніти — 84, шіїти — 15)
Бахрейн	1	1 235	29,0	Іслам — 85, християнство — 8
Ємен	528	25 235	35,6	Іслам — 97 (суніти — 55, шіїти — 42)
Ізраїль	21	8 132	258,2	Іудаїзм — 85, іслам — 13, християнство — 2
Ірак	438	34 035	210,3	Іслам — 97 (шіїти — 63, суніти — 34)
Іран	1633	77 134	514,1	Іслам — 99 (шіїти — 95, суніти — 4)
Йорданія	89	6 535	31,2	Іслам — 95, християнство — 5
Казахстан	2717	17 146	201,7	Іслам — 43
Катар	11	2 068	173,0	Іслам (суніти) — 86, індуїзм — 10, християнство — 4

Продовження табл.

1	2	3	4	5
Киргизстан	199	5 747	6,5	Іслам — 65, православ'я
Кувейт	18	3 582	160,9	Іслам — 92, християнство — 6
Ліван	10	4 822	42,9	Іслам (шіїти) — 57, християнство (мароніти) — 43
Об'єднані Арабські Емірати	84	8 264	348,6	Іслам — 96, (суніти — 77, шіїти — 19)
Оман	212	3 929	70,0	Іслам — 86 (у т. ч. ібадитський — 75), індуїзм — 14
Палестинські території	6,3	4 421	—	Іслам (суніти)
Саудівська Аравія	2150	29 994	711,1	Іслам — 99 (суніти — 85, шіїти — 14)
Сірія	185	21 898	73,7	Іслам — 90, християнство — 10
Таджикистан	143	8 104	7,0	Іслам — 90 (суніти — 85, шіїти — 5)
Туреччина	775	75 627	789,3	Іслам — 99
Туркменістан	488	5 240	33,7	Іслам — 85, православ'я — 10
Узбекистан	447	30 183	51,1	Іслам — 88, православ'я
Алжир	2382	38 700	208,0	Іслам — 99, християнство та іудаїзм — 1
Єгипет	1001	83 661	257,3	Іслам — 94
Лівія	1760	6 202	62,4	Іслам — 97
Марокко	47	33 141	96,7	Іслам — 99
Туніс	164	10 833	45,7	Іслам — 98, християнство — 1
<i>Північна Америка</i>				
Канада	9971	35 296	1 821,4	Католицизм — 46, протестантизм — 30
США	9364	317 460	15 684,8	Протестантизм — 56, католицизм — 28, іудаїзм — 2
<i>Середня Америка</i>				
Антигуа та Барбуда	0,4	86	1,2	Протестантизм — 87, католицизм — 10

Продовження табл.

1	2	3	4	5
Антильські Острови	0,8	20	—	Каголицизм
Багамські Острови	14	351	8,1	Протестантизм — 76, католицизм — 19
Барбадос	0,4	285	3,7	Протестантизм — 94, католицизм — 5
Беліз	23	313	1,5	Християнство — 87
Гаїті	28	10 413	7,8	Каголицизм — 80, протестантизм — 16
Ґваделупа	1,7	403	—	Каголицизм
Ґватемала	109	15 438	50,8	Каголицизм — 99
Гондурас	112	8 555	18,0	Каголицизм — 97
Ґренада	0,3	103	0,8	Каголицизм — 68, протестантизм — 32
Домініка	0,7	71	0,5	Каголицизм — 77, протестантизм — 15
Домініканська Республіка	49	9 445	59,0	Каголицизм — 95
Коста-Ріка	51	4 667	45,1	Каголицизм — 95
Куба	111	11 167	68,2	Каголицизм — 85
Мартініка	1,1	394	—	Каголицизм — 88
Мексика	1958	118 395	1 177,3	Каголицизм — 89, протестантизм — 6
Нікараґуа	130	6 071	10,5	Каголицизм — 95
Панама	76	3 406	36,3	Каголицизм — 93
Пуерто-Ріко	9	3 667	101,5	Каголицизм — 75, протестантизм — 5
Сальвадор	21	6 340	23,8	Каголицизм — 75
Сент-Вінсент і Ґренадіни	0,4	109	0,7	Протестантизм — 62, католицизм — 19
Сент-Кітс і Невіс	0,4	54	0,7	Протестантизм — 85, католицизм — 10

Продовження табл.

1	2	3	4	5
Сент-Люсія	0,6	180	1,2	Католицизм — 90
Тринідад і Тобаго	5	1 328	24,0	Християнство — 58, індуїзм — 30, іслам — 8
Ямайка	11	2 711	14,8	Християнство — 60
<i>Південна Америка</i>				
Аргентина	2780	40 117	474,9	Католицизм — 90, іудаїзм — 2
Болівія	1099	10 027	27,0	Католицизм — 95
Бразилія	8547	201 033	2 252,7	Католицизм — 90
Венесуела	912	28 946	382,4	Католицизм — 96, протестантизм — 2
Гайана	215	795	2,9	Християнство — 57, індуїзм — 33, іслам — 9
Гвіана	90	785	—	Католицизм — 78, протестантизм — 4
Еквадор	284	15 655	84,5	Католицизм — 95
Колумбія	1139	47 414	369,8	Католицизм — 95
Парагвай	407	6 783	25,5	Католицизм — 90
Перу	1285	30 475	197,1	Католицизм — 95
Суринам	163	534	4,7	Католицизм — 48, індуїзм — 27, іслам — 20
Уругвай	177	3 286	49,1	Католицизм — 66, протестантизм — 2, іудаїзм — 2
Чілі	757	16 634	268,3	Католицизм — 89, протестантизм — 11
<i>Африканська Субсахара</i>				
Ангола	1247	20 609	114,2	Католицизм і протестантизм — 64, традиційні вірування — 34
Бенін	113	10 323	7,6	Традиційні вірування — 70, іслам — 15, християнство — 15
Ботсвана	582	2 025	14,4	Традиційні вірування — 50, християнство — 50
Буркіна-Фасо	274	17 322	10,4	Традиційні вірування — 65, іслам — 25, християнство — 10

СОЦІАЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДЕРЖАВ СВІТУ

Продовження табл.

1	2	3	4	5
Бурунді	28	10 163	2,5	Християнство — 68, традиційні вірування — 32
Габон	268	1 672	18,7	Християнство — 96, іслам — 2
Гамбія	11	1 849	0,9	Іслам — 85, християнство — 9, традиційні вірування — 6
Гана	239	24 656	40,7	Традиційні вірування — 38, іслам — 30, християнство — 24
Гвінея	246	10 824	6,7	Іслам — 85, християнство — 8, традиційні вірування — 7
Гвінея-Бісау	36	1 704	0,9	Традиційні вірування — 54, іслам — 38, християнство — 8
Демократична Республіка Конго	2345	67 514	17,9	Християнство — 70, традиційні вірування — 20, іслам — 10
Джібуті	23	873	1,2	Іслам — 87
Екваторіальна Гвінея	28	1 622	17,7	Християнство — 89
Ерїтрея	118	6 333	3,1	Християнство — 45, іслам — 45
Ефіопія	1104	86 614	43,1	Іслам — 43, християнство — 37, традиційні вірування
Замбія	753	13 093	20,7	Християнство — 63, традиційні вірування — 35
Західна Сахара	2521	567	—	Іслам — 85
Зімбабве	391	12 974	10,8	Синкретизм — 50 (християнство — 26, традиційні вірування — 24)
Кабо-Верде	4	492	1,9	Каголицизм — 98, протестантизм — 2
Камерун	475	20 387	25,0	Традиційні вірування — 51, християнство — 33, іслам — 16
Кенія	580	44 354	37,2	Християнство — 66, традиційні вірування — 26
Коморські Острови	2	744	0,6	Іслам — 86, каголицизм — 14

Продовження табл.

<i>I</i>	2	3	4	5
Конго	342	4 448	13,7	Католицизм — 50, традиційні вірування — 48
Кот-д'Івуар	320	23 202	24,7	Традиційні вірування — 63, іслам — 25, християнство — 12
Лесото	30	2 074	2,5	Християнство — 93
Ліберія	111	4 294	1,8	Традиційні вірування — 70, іслам — 20, християнство — 10
Маврійкій	1,9	1 258	10,5	Індуїзм — 52, католицизм — 26, іслам — 17
Мавританія	1026	3 461	4,2	Іслам — 100
Малагаскар	587	21 263	10,0	Традиційні вірування — 52, християнство — 41, іслам — 7
Майотта	0,4	252	—	Іслам — 97 (суніти)
Малаві	118	16 363	4,3	Християнство — 66, традиційні вірування — 18
Малі	1240	15 302	10,3	Іслам — 80, традиційні вірування — 18, християнство — 2
Мозамбік	802	23 700	14,6	Традиційні вірування — 60, християнство — 30, іслам — 10
Намбібія	824	2 113	12,8	Християнство — 90
Нігер	1267	17 129	6,6	Іслам — 85, традиційні вірування — 14
Нігерія	924	173 615	262,6	Іслам — 50, християнство — 40, традиційні вірування — 10
Південна Африка	1221	52 982	384,3	Протестантизм — 55, католицизм — 9, індуїзм — 1, іслам — 1
Південний Судан	620	11 296	9,3	Християнство, традиційні африканські анімістичні релігії
Реуньйон	2,5	840	—	Католицизм — 88
Руанда	26	10 537	7,1	Християнство — 74, традиційні вірування — 25
Сан-Томе і Принсіпі	1	187	0,3	Католицизм — 90

СОЦІАЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДЕРЖАВ СВІТУ

Продовження табл.

1	2	3	4	5
Свазіленд	17	1 250	3,7	Християнство — 60, традиційні вірування — 40
Сейшельські Острови	0,45	91	1,0	Католицизм — 90
Сенегал	197	13 567	14,2	Іслам — 92, традиційні вірування — 6, християнство — 2
Сомалі	638	10 496	0,9	Іслам (суніти) — 99
Судан	1 886	37 964	58,7	Іслам — 70, традиційні вірування — 20, християнство — 5
Сьєрра-Леоне	72	6 190	3,8	Традиційні вірування — 52, іслам — 40, християнство — 8
Танзанія	945	44 929	28,2	Традиційні — 42, іслам — 31, християнство — 27
Того	57	6 191	3,8	Традиційні вірування — 70, християнство — 20, іслам — 10
Уганда	241	35 357	19,9	Християнство — 66, традиційні вірування — 18, іслам — 16
Центрально-африканська Республіка	623	4 616	2,1	Християнство — 50, традиційні вірування — 27, іслам — 15
Чад	1 284	12 825	11,0	Іслам — 44, християнство — 33, традиційні вірування — 23
<i>Європа</i>				
Австрія	84	8 501	399,6	Католицизм — 85, протестантизм — 6
Албанія	29	2 822	13,1	Іслам — 70, православ'я — 20, католицизм — 10
Андорра	0,5	76	3,7	Католицизм — 84
Бельгія	31	11 180	483,7	Католицизм — 75
Болгарія	111	7 282	51,0	Православ'я — 82, іслам — 16
Боснія та Герцеговина	51	3 792	17,0	Іслам — 40, православ'я — 31

Продовження табл.

1	2	3	4	5
Ватикан	0,044	0,8	—	Католицизм — 100
Велика Британія	245	63 705	2 435,2	Протестантизм — 52, католицизм — 9, іслам — 3
Гренландія	2130	56	1,3	Протестантизм (лютеранство)
Греція	132	10 815	249,1	Православ'я — 98, іслам — 1
Данія	43	5 624	314,2	Лютеранство — 91
Естонія	45	1 287	21,9	Лютеранство — 98
Ірландія	70	4 593	210,3	Католицизм — 93, протестантизм — 5
Ісландія	103	325	13,7	Лютеранство — 96, інші християнські конфесії — 3
Іспанія	506	46 704	1 349,4	Католицизм — 99
Італія	301	59 901	2 013,3	Католицизм — 99
Кіпр	9	866	23,0	Православ'я — 77, іслам — 18
Латвія	62	2 007	28,4	Лютеранство — 85, інші християнські конфесії — 15
Литва	65	2 946	42,2	Католицизм — 87, православ'я — 10
Ліхтенштейн	0,16	37	4,8	Католицизм — 87, протестантизм — 8
Люксембург	3	537	57,1	Католицизм — 97
Македонія	26	2 062	9,7	Християнство — 80, іслам — 20
Мальта	0,3	416	8,7	Католицизм — 98
Молдова	34	3 560	7,3	Православ'я — 98
Монако	0,002	36	6,1	Католицизм — 95
Нідерланди	41	16 834	772,2	Католицизм — 36, протестантизм — 27
Німеччина	357	80 586	3 399,6	Протестантизм — 45, католицизм — 37
Норвегія	324	5 096	499,7	Протестантизм — 88, інші християнські конфесії — 12
Польща	323	38 502	489,8	Католицизм — 95, інші християнські конфесії
Португалія	92	10 487	212,5	Католицизм — 97, протестантизм — 1

Продовження табл.

<i>I</i>	2	3	4	5
Румунія	238	20 121	169,4	Православ'я — 70, католицизм — 6, протестантизм — 6
Сан-Маріно	0,06	37	1,9	Католицизм — 96
Сербія	102	7 182	37,5	Православ'я і католицизм — 65, іслам — 19
Словаччина	49	5 412	91,6	Католицизм — 80, протестантизм — 12
Словенія	20	2 061	45,5	Католицизм — 96, іслам — 1
Угорщина	93	9 906	125,5	Католицизм — 68, протестантизм — 25
Україна	604	45 447	176,3	Православ'я — 68, греко-католицизм — 19, католицизм, протестантизм, іудаїзм
Фінляндія	338	5 500	250,0	Лютеранство — 89, православ'я — 1
Франція	552	65 860	2 612,9	Католицизм — 90, протестантизм — 2, іудаїзм — 1, іслам
Хорватія	57	4 291	56,4	Католицизм — 77, православ'я — 11, протестантизм — 1, іслам — 1
Чехія	79	10 514	195,7	Католицизм — 44, протестантизм — 6, інші християнські конфесії
Чорногорія	13,8	620	4,2	Православ'я — 75
Швейцарія	41	8 112	632,2	Католицизм — 48, протестантизм — 44
Швеція	450	9 640	525,7	Лютеранство — 94, католицизм — 2
<i>Російський світ</i>				
Азербайджан	87	9 235	67,2	Іслам — 92, православ'я — 7
Білорусь	208	9 467	63,3	Православ'я — 60, католицизм — 8
Вірменія	30	3 017	9,9	Вірменська Апостольська Церква — 90, інші християнські конфесії та іслам — 10
Грузія	70	4 484	15,8	Грузинська православна церква — 70, Російська православна церква — 10
Росія	17075	143 600	2 022,0	Православ'я — 80, іслам, іудаїзм

Закінчення табл.

1	2	3	4	5
<i>Австралійський світ</i>				
Австралія	7741	23 346	1 520,6	Протестантизм – 60, католицизм – 26
Нова Зеландія	271	4 507	167,4	Протестантизм – 62, католицизм – 18
<i>Тихоокеанський світ</i>				
Вануату	12	265	0,8	Протестантизм – 77, католицизм – 15, традиційні вірування – 8
Гуам	0,6	159	—	Католицизм – 85
Кірібаті	0,8	106	0,2	Католицизм – 53, протестантизм – 40
Маршаллові Острови	0,2	56	0,2	Протестантизм – 50, католицизм – 15
Науру	0,02	10		Християнство – 95
Нова Каледонія	19,1	259	2,7	Католицизм – 59, іслам – 3
Палау	0,5	21	0,3	Християнство – 70, традиційні вірування – 30
Папуа-Нова Гвінея	463	7 060	15,7	Християнство – 66, традиційні вірування – 34
Самоа	2,8	188	0,7	Протестантизм – 74, католицизм – 26
Соломонові Острови	29	581	1,0	Християнство – 91
Тонга	0,7	103	0,5	Протестантизм – 82, католицизм – 18
Туvalu	0,02	11	0,04	Протестантизм – 97
Мікронезія	0,7	101	0,3	Католицизм – 50, протестантизм – 48
Фіджі	18	858	3,9	Християнство – 52, індуїзм – 38, іслам – 8
Французька Полінезія	4	268	3,5	Протестантизм – 47, католицизм – 39

Укладено на основі: Атлас вчителя : [відп. ред. В. В. Молочко]. — К. : Картографія, 2010. — 328 с.

СОЦІАЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДЕРЖАВ СВІТУ

ІНДЕКС ЛЮДСЬКОГО РОЗВИТКУ ДЕРЖАВ СВІТУ, 2012²

Рейтинг країни	Назва країни	Значення індексу	Очікувана тривалість життя при народженні, роки	Середня тривалість навчання, роки	Очікувана тривалість навчання, роки	Валовий національний продукт на душу населення, дол. США на 1 особу
1	2	3	4	5	6	7
	Світ у цілому	0,694	70,1	7,5	11,6	10 184
Країни з дуже високим рівнем людського розвитку						
1	Норвегія	0,955	81,3	12,6	17,5	48 688
2	Австралія	0,938	82,0	12,0	19,6	34 340
3	США	0,937	78,7	13,3	16,8	43 480
4	Нідерланди	0,921	80,8	11,6	16,9	37 282
5	Німеччина	0,920	80,6	12,2	16,4	35 431
6	Нова Зеландія	0,919	80,8	12,5	19,7	24 358
7	Ірландія	0,916	80,7	11,6	18,3	28 671
7	Швеція	0,916	81,6	11,7	16,0	36 143
9	Швейцарія	0,913	82,5	11,0	15,7	40 527
10	Японія	0,912	83,6	11,6	15,3	32 545
11	Канада	0,911	81,1	12,3	15,1	35 369
12	Південна Корея	0,909	80,7	11,6	17,2	28 231
13	Гонконг	0,906	83,0	10,0	15,5	45 598
13	Ісландія	0,906	81,9	10,4	18,3	29 176
15	Данія	0,901	79,0	11,4	16,8	33 518
16	Ізраїль	0,900	81,9	11,9	15,7	26 224
17	Бельгія	0,897	80,0	10,9	16,4	33 429
18	Австрія	0,895	81,0	10,8	15,3	36 438
18	Сінгапур	0,895	81,2	10,1	14,4	52 613
20	Франція	0,893	81,7	10,6	16,1	30 277
21	Фінляндія	0,892	80,1	10,3	16,9	32 510
21	Словенія	0,892	79,5	11,7	16,9	23 999
23	Іспанія	0,885	81,6	10,4	16,4	25 947
24	Ліхтенштейн	0,883	79,8	10,3	11,9	84 880
25	Італія	0,881	82,0	10,1	16,2	26,158

² Укладено на основі: Human Development Reports, 2013 [Electronic resource]. — Mode of access : <http://hdr.undp.org/en/reports/global/hdr2013/download/ru>.

Продовження табл.

1	2	3	4	5	6	7
26	Люксембург	0,875	80,1	10,1	13,5	48 285
26	Велика Британія	0,875	80,3	9,4	16,4	32 538
28	Чехія	0,873	77,8	12,3	15,3	22 067
29	Греція	0,860	80,0	10,1	16,3	20 511
30	Бруней	0,855	78,1	8,6	15,0	45 690
31	Кіпр	0,848	79,8	9,8	14,9	23 825
32	Мальта	0,847	79,8	9,9	15,1	21 184
33	Андорра	0,846	81,1	10,4	11,7	33 918
33	Естонія	0,846	75,0	12,0	15,8	17 402
35	Словаччина	0,840	75,6	11,6	14,7	19 696
36	Катар	0,834	78,5	7,3	12,2	87 478
37	Угорщина	0,831	74,6	11,7	15,3	16 088
38	Барбадос	0,825	77,0	9,3	16,3	17 308
39	Польща	0,821	76,3	10,0	15,2	17 776
40	Чілі	0,819	79,3	9,7	14,7	14 987
41	Литва	0,818	72,5	10,9	15,7	16 858
41	Об'єднані Арабські Емірати	0,818	76,7	8,9	12,0	42 716
43	Португалія	0,816	79,7	7,7	16,0	19 907
44	Латвія	0,814	73,6	11,5	14,8	14 724
45	Аргентина	0,811	76,1	9,3	16,1	15 347
46	Сейшельські Острови	0,806	73,8	9,4	14,3	22 615
47	Хорватія	0,805	76,8	9,8	14,1	15 419
Країни з високим рівнем людського розвитку						
48	Бахрейн	0,796	75,2	9,4	13,4	19 154
49	Багамські Острови	0,794	75,9	8,5	12,6	27 401
50	Білорусь	0,793	70,6	11,5	14,7	13 385
51	Уругвай	0,792	77,2	8,5	15,5	13 333
52	Чорногорія	0,791	74,8	10,5	15,0	10 471
52	Палау	0,791	72,1	12,2	13,7	11 463
54	Кувейт	0,790	74,7	6,1	14,2	52 793
55	Росія	0,788	69,1	11,7	14,3	14 461
56	Румунія	0,786	74,2	10,4	14,5	11 011
57	Болгарія	0,782	73,6	10,6	14,0	11 474

СОЦІАЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДЕРЖАВ СВІТУ

Продовження табл.

1	2	3	4	5	6	7
57	Саудівська Аравія	0,782	74,1	7,8	14,3	22 616
59	Куба	0,780	79,3	10,2	16,2	5 539
59	Панама	0,780	76,3	9,4	13,2	13 519
61	Мексика	0,775	77,1	8,5	13,7	12 947
62	Коста-Ріка	0,773	79,4	8,4	13,7	10 863
63	Ґренада	0,770	79,4	8,4	13,7	10 863
64	Лівія	0,769	75,0	7,3	16,2	13 765
64	Малайзія	0,769	74,5	9,5	12,6	13 676
64	Сербія	0,769	74,7	10,2	13,6	9 533
67	Антигуа та Барбуда	0,760	72,8	8,9	13,3	13 883
67	Тринідад і Тобаґо	0,760	70,3	9,2	11,9	21 941
69	Казахстан	0,754	67,4	10,4	15,3	10 451
70	Албанія	0,749	77,1	10,4	11,4	7 822
71	Венесуела	0,748	74,6	7,6	14,4	11 475
72	Домініка	0,745	77,6	7,7	12,7	10 977
72	Грузія	0,745	73,9	12,1	13,2	5 005
72	Ліван	0,745	72,8	7,9	13,9	12 364
72	Сент-Кітс і Невіс	0,745	73,3	8,4	12,9	14 460
76	Іран	0,742	73,2	7,8	14,4	10 695
77	Перу	0,741	74,2	8,7	13,2	9 306
78	Македонія	0,740	75,0	8,2	13,4	9 377
78	Україна	0,740	68,8	11,3	14,8	6 428
80	Маврікій	0,737	73,5	7,2	13,6	13 300
81	Боснія та Герцеговина	0,735	75,8	8,3	13,4	7 713
82	Азербайджан	0,734	70,9	11,2	11,7	8 153
83	Сент-Вінсент і Ґренадіни	0,733	72,5	8,6	13,3	9 367
84	Оман	0,731	73,2	5,5	13,5	24 092
85	Бразилія	0,730	73,8	7,2	14,2	10 152
85	Ямайка	0,730	73,3	9,6	13,1	6 701
87	Вірменія	0,729	74,4	10,8	12,2	5 540
88	Сент-Люсія	0,725	74,8	8,3	12,7	7 971
89	Еквадор	0,724	75,8	7,6	13,7	7 471

Продовження табл.

1	2	3	4	5	6	7
91	Колумбія	0,719	73,9	7,3	13,6	8 711
92	Шрі-Ланка	0,715	75,1	9,3	12,7	5 170
93	Алжир	0,713	73,4	7,6	13,6	7 418
94	Туніс	0,712	74,7	6,5	14,5	8 103
Країни з середнім рівнем людського розвитку						
95	Тонга	0,710	72,5	10,3	13,7	4 153
96	Беліз	0,702	76,3	8,0	12,5	5 327
96	Домініканська Республіка	0,702	73,6	7,2	12,3	8 506
96	Фіджі	0,702	69,4	10,7	13,9	4 087
96	Самоа	0,702	72,7	10,3	13,0	3 928
100	Йорданія	0,700	73,5	8,6	12,7	5 272
101	Китай	0,699	73,7	7,5	11,7	7 945
102	Туркменістан	0,698	65,2	9,9	12,6	7 782
103	Таїланд	0,690	74,3	6,6	12,3	7 722
104	Мальдівські Острови	0,688	77,1	5,8	12,5	7 478
105	Суринам	0,684	70,8	7,2	12,4	7 327
106	Ґабон	0,683	63,1	7,5	13,0	12 521
107	Сальвадор	0,680	72,4	7,5	12,0	5 915
108	Болівія	0,675	66,9	9,2	13,5	4 444
108	Монголія	0,675	68,8	8,3	14,3	4 245
110	Палестинські території	0,670	73,0	8,0	13,5	3 359
111	Парагвай	0,669	72,7	7,7	12,1	4 497
112	Єгипет	0,662	73,5	6,4	12,1	5 401
113	Молдова	0,660	69,6	9,7	11,8	3 319
114	Філіппіни	0,654	69,0	8,9	11,7	3 752
114	Узбекистан	0,654	68,6	10,0	11,6	3 201
116	Сірія	0,648	76,0	5,7	11,7	4 674
117	Федеративні Штати Мікронезії	0,645	69,2	8,8	11,4	3 352
118	Ґайана	0,636	70,2	8,5	10,3	3 387
119	Ботсвана	0,634	53,0	8,9	11,8	13 102
120	Гондурас	0,632	73,4	6,5	11,4	3 426
131	Індонезія	0,629	69,8	5,8	12,9	4 154
121	Кірибаті	0,629	68,4	7,8	12,0	3 079

СОЦІАЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДЕРЖАВ СВІТУ

Продовження табл.

1	2	3	4	5	6	7
121	Південна Африка	0,629	53,4	8,5	13,1	9 594
124	Вануату	0,626	71,3	6,7	10,6	3 960
125	Киргизстан	0,622	68,0	9,3	12,6	2 009
125	Таджикистан	0,622	67,8	9,8	11,5	2 119
127	В'єтнам	0,617	75,4	5,5	11,9	2 970
128	Намібія	0,608	62,6	6,2	11,3	5 973
129	Нікарагуа	0,599	74,3	5,8	10,8	2 551
130	Марокко	0,591	72,4	4,4	10,4	4 384
131	Ірак	0,590	69,6	5,6	10,0	3 557
132	Кабо-Верде	0,586	74,3	3,5	12,7	3 609
133	Гватемала	0,581	71,4	4,1	10,7	4 235
134	Тімор-Лешті	0,576	62,9	4,4	11,7	5 446
135	Гана	0,558	64,6	7,0	11,4	1 684
136	Екваторіальна Гвінея	0,554	51,4	5,4	7,9	21 715
136	Індія	0,554	65,8	4,4	10,7	3 285
138	Камбоджа	0,543	63,6	5,8	10,5	2 095
138	Лаос	0,543	67,8	4,6	10,1	2 435
140	Бутан	0,538	67,6	2,3	12,4	5 246
141	Свазіленд	0,536	48,9	7,1	10,7	5 104
Країни з низьким рівнем людського розвитку						
142	Конго	0,534	57,8	5,9	10,1	2 934
143	Соломонові Острови	0,530	68,2	4,5	9,3	2 172
144	Сан-Томе і Принсіпі	0,525	64,9	4,7	10,8	1 864
145	Кенія	0,519	57,7	7,0	11,1	1 541
146	Бангладеш	0,515	69,2	4,8	8,1	1 785
146	Пакистан	0,515	65,7	4,9	7,3	2 566
148	Ангола	0,508	51,5	4,7	10,2	4 812
149	М'янма	0,498	65,7	3,9	9,4	1 817
150	Камерун	0,495	52,1	5,9	10,9	2 114
151	Мадагаскар	0,483	66,9	5,2	10,4	828
152	Танзанія	0,476	58,9	5,1	9,1	1 383
153	Нігерія	0,471	52,3	5,2	9,0	2 102
154	Сенегал	0,470	59,6	4,5	8,2	1 653
155	Мавританія	0,467	58,9	3,7	8,1	2 174

Закінчення табл.

1	2	3	4	5	6	7
156	Папуа-Нова Гвінея	0,466	63,1	3,9	5,8	2 386
157	Непал	0,463	69,1	3,2	8,9	1 137
158	Лесото	0,461	48,7	5,9	9,6	1 879
159	Того	0,459	57,5	5,3	10,6	928
160	Ємен	0,458	65,9	2,5	8,7	1 820
161	Гаїті	0,456	62,4	4,9	7,6	1 070
162	Уганда	0,456	54,5	4,7	11,1	1 168
163	Замбія	0,448	49,4	6,7	8,5	1 358
164	Джібуті	0,445	58,3	3,8	5,7	2 350
165	Гамбія	0,439	58,8	2,8	8,7	1 731
166	Бенін	0,436	56,5	3,2	9,4	1 439
167	Руанда	0,434	55,7	3,3	10,9	1 147
168	Кот-д'Івуар	0,432	56,0	4,2	6,5	1 593
169	Коморські Острови	0,429	61,5	2,8	10,2	986
170	Малаві	0,418	54,8	4,2	10,4	774
170	Судан	0,414	61,8	3,1	4,5	1 848
172	Зімбабве	0,397	52,7	7,2	10,1	424
173	Ефіопія	0,396	59,7	2,2	8,7	1 017
174	Ліберія	0,388	57,3	3,9	10,5	480
175	Афганістан	0,374	49,1	3,1	8,1	1 000
176	Гвінея-Бісау	0,364	48,6	2,3	9,5	1 042
177	Сьєрра-Леоне	0,359	48,1	3,3	7,3	881
178	Бурунді	0,355	50,9	2,7	11,3	544
179	Гвінея	0,355	54,5	1,6	8,8	941
180	Центрально- африканська Республіка	0,352	49,1	3,5	6,8	722
181	Ерїтрея	0,351	62,0	3,4	4,6	531
182	Малі	0,344	51,9	2,0	7,5	853
183	Буркіна-Фасо	0,343	55,9	1,3	6,9	1 202
184	Чад	0,340	49,9	1,5	7,4	1 258
185	Мозамбік	0,327	50,7	1,2	9,2	906
186	Демократична Республіка Конго	0,304	48,7	3,5	8,5	319
187	Нігер	0,304	55,1	1,4	4,9	701

ЛІТЕРАТУРА

*Монографії, підручники, навчальні посібники, словники,
наукові статті*

1. Алаев Э. Б. Социально-экономическая география : понятийно-терминологический словарь / Э. Б. Алаев. – М. : Мысль, 1983.
2. Атлас вчителя [відп. ред. В. В. Молочко]. – К. : Картографія, 2010. – 328 с.
3. Бейдик О. О. Рекреаційно-туристичні ресурси України : методологія та методика аналізу, термінологія, районування / О. О. Бейдик. – К. : ВЦ КНУ, 2002. – 396 с.
4. Білецький М. Ідеї В. Кубійовича в географічному дослідженні сфери послуг / М. Білецький // Географічна наука і практика : виклики епохи : міжнар. наук. конф., присвячена 130-річчю географії у Львівському університеті (Львів, 16–18 травня 2013 р.). – Т. 1. – Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2013. – С. 66–70.
5. Білецький М. Структурно-динамічні процеси розвитку сфери послуг регіону / М. Білецький // Львівська суспільно-географічна школа у національному і європейському вимірах : [матеріали міжнар. наук. семінару]. – Львів : Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2005. – С. 339–347.
6. Білецький М. І. Географія соціальних негараздів : становлення науки в Україні / М. І. Білецький, Л. І. Котик // Географія та туризм : наук. збірник / [ред. кол. : Я. Б. Олійник (відп. ред.) та ін.]. – К. : Альтерпрес, 2011. – С. 228–235.
7. Білецький М. І. Навчальна програма, самостійна робота, індивідуальні завдання та тести з курсу “Географія сфери послуг” для студентів географічного факультету / М. І. Білецький. – Львів : Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2010. – 88 с.
8. Білецький М. І. Соціальна географія : навч. посібник / М. І. Білецький, І. В. Ванда, Л. І. Котик. – Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2014. – 468 с.
9. Білецький М. І. Соціальна географія : навч.-метод. посібник / М. І. Білецький, І. В. Ванда, Л. І. Котик. – Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2013. – 164 с.
10. Блії де Г. Географія : світи, регіони, концепти / Г. де Блії, П. Муллер, О. Шаблій ; [пер. з англ. ; передмова та розділ “Україна” О. І. Шаблія]. – К. : Либідь, 2004. – 740 с.
11. Бордун О. Ю. Транспортна інфраструктура західноукраїнського прикордоння: економіко-географічне дослідження : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. геогр. наук / О. Ю. Бордун. – Львів, 2003. – 20 с.
12. Бутирська І. В. Інфраструктурне забезпечення регіонального розвитку : проблеми та шляхи їх вирішення : монографія / І. В. Бутирська. – Чернівці : Книги-XXI, 2006. – 238 с.
13. Ванда І. Соціально-географічні ідеї у працях Степана Рудницького / І. Ванда, Л. Котик, І. Ранця // Історія української географії та картографії. – Ч. 1. : зб. матеріалів третьої міжнар. наук. конф., присвяченої

- 130-літньому ювілею акад. С. Рудницького (Тернопіль, 6–7 грудня 2007 р.). – Тернопіль, 2007. – С. 23–29.
14. *Влах М. Р.* Географія населення : словник-довідник / М. Р. Влах. – Львів : Видав. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2005. – 241 с.
 15. *Габрель М. М.* Підвищення ефективності містобудівних рішень в організації приміських територій : монографія / М. М. Габрель. – Львів : СПОЛОМ, 2014. – 272 с.
 16. *Гаврилишин Б.* До ефективних суспільств: Дороговкази в майбутнє : доповідь Римському клубові / Б. Гаврилишин ; [упорядн. В. Рубцов ; 3-те вид., доп.]. – К. : Пульсари, 2009. – 248 с.
 17. Географія українських і сумежних земель / [за ред. В. Кубійовича]. – Т. 1. – [факс. перевид.]. – К. : Обереги, 2005.
 18. *Гладкий Ю. Н.* Гуманитарная география : научная экспликация / Ю. Н. Гладкий. – СПб. : СПб.ГУ, 2010. – 664 с.
 19. Глобалізація світового господарства : геопросторовий вимір : монографія / О. О. Любіцева [та ін.]. – К. : КНУ ім. Т. Шевченка, 2010. – 160 с.
 20. Глобальні зміни світу – 2025 : доповідь Національної розвідувальної ради США / [пер. з англ.]. – Львів : Літопис, 2010. – 188 с.
 21. Глобальні проблеми світу : атлас. – К. : Картографія, 2009. – 144 с.
 22. *Голиков А. П.* Вступ до економічної і соціальної географії : навч. посібник / А. П. Голиков, Я. Б. Олійник, А. В. Степаненко. – К. : Либідь, 1997. – 316 с.
 23. *Гудзеляк І. І.* Географія населення : навч. посібник / І. І. Гудзеляк. – Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2008. – 232 с.
 24. *Гукалова І. В.* Якість життя населення України : суспільно-географічна концептуалізація : монографія / І. В. Гукалова. – К. : Друкарня МВС України, 2009. – 346 с.
 25. Демографический энциклопедический словарь / [гл. ред. Д. И. Валентей]. – М. : Сов. энцикл., 1985. – 608 с.
 26. *Джеймс П.* Все возможные миры. Развитие географических идей / П. Джеймс, Дж. Мартин ; [пер. с англ.]. – М. : Прогресс, 1988. – 672 с.
 27. *Джонстон Р.* География и географы. Очерк развития англо-американской социальной географии после 1945 г. / Р. Джонстон ; [пер. с англ.]. – М. : Прогресс, 1987. – 368 с.
 28. *Дністрянська Н. І.* Дуже малі міські поселення Львівської області : суспільно-географічний потенціал та перспективи розвитку : монографія / Н. І. Дністрянська, М. С. Дністрянський. – Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2013. – 198 с.
 29. *Дністрянський М. С.* Етногеографія України : навч. посібник / М. С. Дністрянський. – Львів : Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2008. – 232 с.
 30. Доктор географії Олена Степанів / [упоряд. О. Шаблій]. – Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2002. – 324 с.
 31. Жити разом : поєднання різноманіття і свободи в Європі ХХІ століття / [пер. з англ. Г. Лелів, М. Комарницький, Г. Сташків]. – Львів : Літопис, 2011. – 112 с.
 32. *Заблоцька Р. О.* Світовий ринок послуг : підручник / Р. О. Заблоцька. – К. : Знання України, 2005. – 280 с.

ЛІТЕРАТУРА

33. *Заблоцький Б. Ф.* Регіональна економіка : навч. посібник / Б. Ф. Заблоцький. – Львів : Новий Світ-2000, 2007. – 548 с.
34. *Заставецька О. В.* Комплексний соціальний і економічний розвиток території : теоретичні і методичні основи дослідження / О. В. Заставецька. – Тернопіль, 1997.
35. *Кисельов Ю. О.* Основи геософії : проблеми теорії та методології : монографія / Ю. О. Кисельов. – Луганськ : ЛНУ, 2011. – 208 с.
36. *Кифяк В. Ф.* Організація туристичної діяльності в Україні / В. Ф. Кифяк. – Чернівці : Зелена Буковина, 2003. – 312 с.
37. *Книш М. М.* Економічна і соціальна географія країн, що розвиваються : навч. посібник / М. М. Книш. – Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2006. – 264 с.
38. *Книш М. М.* Політико-географічна глобалістика : навч. посібник / М. М. Книш, А. І. Котик. – Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2014. – 484 с.
39. *Книш М. М.* Політико-географічна глобалістика : навч.-метод. посібник для самостійної роботи студентів / М. М. Книш, А. І. Котик. – Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2012. – 138 с.
40. *Книш М. М.* Регіональна економічна і соціальна географія світу (Латинська Америка та Карибські країни, Африка, Азія, Океанія) : навч. посібник / М. М. Книш, О. І. Мамчур. – Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2013. – 368 с.
41. *Книш М. М.* Суспільно-географічна картографія : навч.-метод. посібник / М. М. Книш. – Львів : Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2009. – 136 с.
42. *Ковальчук А. С.* Географія релігії в Україні : монографія / А. С. Ковальчук. – Львів : Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2003. – 308 с.
43. *Кузик С. П.* Географія туризму : навч. посібник / С. П. Кузик. – К. : Знання, 2011. – 271 с.
44. *Лібанова Е. М.* Бідність населення України : методологія, методика та практика аналізу : монографія / Е. М. Лібанова. – К. : КНЕУ, 2008. – 330 с.
45. *Лозинський Р. М.* Мовна ситуація в Україні (суспільно-географічний погляд) : монографія / Р. М. Лозинський. – Львів : Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2008. – 502 с.
46. *Любіцева О. О.* Географія релігій : навч. посібник / О. О. Любіцева, С. В. Павлов, К. В. Мезенцев. – К. : АртЕк, 1998. – 504 с.
47. *Любіцева О. О.* Ринок туристичних послуг (геопросторові аспекти) : навч. посібник / О. О. Любіцева. – К. : Альтерпрес, 2006. – 436 с.
48. *Львів. Комплексний атлас* / [за ред. проф. О. Шаблія]. – К. : Картографія, 2012. – 192 с.
49. *Мальська М. П.* Міжнародний туризм і сфера послуг : підручник / М. П. Мальська, Н. В. Антонюк, Н. М. Ганич. – К. : Знання, 2008. – 661 с.
50. *Мальська М. П.* Просторові системи послуг (теорія, методологія, практика) : монографія / М. П. Мальська. – К. : Знання, 2009. – 363 с.
51. *Масляк П. О.* Країнознавство : підручник / П. О. Масляк. – К. : Знання, 2008. – 292 с.
52. *Мироненко Н. С.* Рекреационная география / Н. С. Мироненко, И. Т. Твердохлебов. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1991. – 207 с.
53. *Міграційні явища та процеси : поняття, методи, факти : довідник* / [наук. ред. У. Я. Садова]. – Львів : ІРД НАН України, 2009. – 228 с.

54. Народы и религии мира : энциклопедия / [глав. ред. В. А. Тишков]. – М. : Большая Российская Энциклопедия, 1998. – 928 с.
55. Національний атлас України. – К. : Картографія, 2008. – 440 с.
56. *Немець А. М.* Необхідність розширення функцій соціальної географії – нагальна потреба часу / *А. М. Немець, К. А. Немець* // Наукові пошуки географічної громадськості : минуле, сьогодні, майбутнє : [матеріали всеукр. наук.-практ. конф., присвяченої 75-річчю утворення Луганської області (8–10 жовтня 2013 р., м. Луганськ) ; відп. ред. Ю. О. Кисельов]. – Луганськ : ДЗ АНУ ім. Т. Шевченка, 2013. – С. 37–41.
57. *Немець А. М.* Просторова організація соціально-географічних процесів в Україні : монографія / *А. М. Немець, Я. Б. Олійник, К. А. Немець*. – Х. : РВВ ХНУ, 2003. – 160 с.
58. *Немець А. М.* Соціально-географічні основи стратегії переходу України на модель стійкого розвитку : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра геогр. наук / *А. М. Немець*. – Х. : Харків. нац. ун-т ім. В. Каразіна, 2004. – 34 с.
59. Новітня українська суспільна географія : хрестоматія / [упоряд. та автор біогр. статей проф. О. Шаблій]. – Львів : Вид. центр АНУ ім. І. Франка, 2007. – 1008 с.
60. Олена Степанів. Наукові праці. Есе. Спогади / [упоряд. О. Шаблій]. – Львів : Видавничий центр Наукового товариства ім. Шевченка, 2003. – 608 с.
61. *Олійник Я. Б.* Вступ до соціальної географії : навч. посібник / *Я. Б. Олійник, А. В. Степаненко*. – К. : Знання, 2000. – 204 с.
62. *Пістун М. Д.* Основи теорії суспільної географії / *М. Д. Пістун*. – К. : Вища школа, 1996. – 231 с.
63. *Подвірна Х. Є.* Геопросторова організація сфери охорони здоров'я (на матеріалах Львівської області) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. геогр. наук / *Х. Є. Подвірна*. – Львів : АНУ ім. І. Франка, 2010. – 20 с.
64. *Посацький Б. С.* Основи урбаністики. Територіальне і просторове планування : навч. посібник / *Б. С. Посацький*. – Львів : Вид. Нац. ун-ту “Львівська політехніка”, 2012. – 344 с.
65. *Ранця І. І.* Програма та методичні вказівки до семінарських занять з курсу “Соціальна географія” для студентів географічного факультету / *І. І. Ранця, І. В. Ванда, А. І. Котик*. – Львів : Вид. центр АНУ ім. І. Франка, 2007. – 84 с.
66. Регіональна міграційна політика та механізми її реалізації / [НАН України, ІРД ; наук. ред. У. Я. Садова]. – Львів : ІРД НАН України, 2011. – 528 с.
67. Регіони України : проблеми та пріоритети соціально-економічного розвитку : монографія / [за ред. З. С. Варналія]. – К. : Знання України, 2005. – 498 с.
68. *Ровенчак І. І.* Географія культури : проблеми теорії, методології та методики дослідження : монографія / *І. І. Ровенчак*. – Львів : Вид. центр АНУ ім. І. Франка, 2008. – 240 с.
69. *Ровенчак І. І.* Географія культури : проблеми теорії, методології та методики дослідження : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра геогр. наук / *І. І. Ровенчак*. – Львів : Вид. АНУ ім. І. Франка, 2010. – 35 с.

ЛІТЕРАТУРА

70. *Ровенчак І. І.* Міжнародні політичні, військові та економічні організації : навч.-метод. посібник / І. І. Ровенчак, А. І. Котик. – Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2012. – 142 с.
71. *Родоман Б. Б.* Введение в социальную географию : курс лекций / Б. Б. Родоман. – М. : Изд. Рос. откр. ун-та, 1993. – 78 с.
72. *Рудницький С. А.* Чому ми хочемо самостійної України / С. А. Рудницький / [упоряд., передмова О. І. Шаблій]. – Львів : Світ, 1994.
73. *Садова У. Я.* Соціальна політика в Україні : регіональні дослідження і перспективи розвитку : монографія / У. Я. Садова. – Львів : ІРД НАН України, 2005. – 408 с.
74. *Середній клас України : теорія та сучасні тенденції становлення.* – К. : Корпорація, 2004. – 582 с.
75. *Скабара Р. М.* Суспільно-географічні аспекти злочинності (на матеріалах Львівської області) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. геогр. наук / Р. М. Скабара. – Львів, 2003. – 20 с.
76. *Соціальний розвиток України : сучасні трансформації та перспективи* / [за ред. проф. Б. М. Данилишина]. – Черкаси : Брама-Україна, 2006. – 760 с.
77. *Соціально-економічна географія світу : навч. посібник* / [за ред. С. П. Кузика]. – Львів : Світ, 2002. – 672 с.
78. *Соціально-економічна географія України : навч. посібник* / [за ред. О. І. Шаблій]. – Львів : Світ, 2000. – 678 с.
79. *Сталий розвиток : навч. посібник* / [за ред. А. Ц. Масловської, А. П. Садовенка, В. І. Середи]. – К. : Компанія ВАІТЕ, 2009. – 240 с.
80. *Статистичний щорічник України за 2011 рік.* – К. : Консультант, 2012.
81. *Стецький В. В.* Географія науки і освіти : текст лекцій. – Львів : Вид. ЛНУ ім. І. Франка, 2008. – 164 с.
82. *Стеченко Д. М.* Управління регіональним розвитком : навч. посібник / Д. М. Стеченко. – К. : Вища школа, 2000. – 223 с.
83. *Теслюк Р. Т.* Суспільно-географічні аспекти якості життя населення регіону (на матеріалах Львівської області) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. геогр. наук / Р. Т. Теслюк. – Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2008. – 20 с.
84. *Топчієв О. Г.* Основи суспільної географії : навч. посібник / О. Г. Топчієв. – Одеса : Астропринт, 2001. – 560 с.
85. *Топчієв О. Г.* Основи суспільної географії : навч. посібник / О. Г. Топчієв. – Одеса : Астропринт, 2009. – 544 с.
86. *Топчієв О. Г.* Суспільно-географічні дослідження : методологія, методи, методика / О. Г. Топчієв. – Одеса : Астропринт, 2005. – 632 с.
87. *Трансформація структури господарства України : регіональний аспект* / [за ред. Г. В. Балабанова, В. П. Нагірної, О. М. Нижника]. – К. : Міленіум, 2003.
88. *Шаблій О. І.* Основи загальної суспільної географії : підручник / О. І. Шаблій. – Львів : Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2003. – 444 с.
89. *Шаблій О. І.* Основи суспільної географії : підручник / О. І. Шаблій. – Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2012. – 496 с.

90. *Шаблій О. І.* Суспільна географія : теорія, історія, українознавчі студії / О. І. Шаблій. – Львів : Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2001. – 744 с.
91. *Шевченко В. О.* Загальна медична географія світу / В. О. Шевченко, В. М. Гуцуляк, Г. П. Нечипоренко [та ін.]. – К. : [без вид.], 1998. – 178 с.
92. *Шевчук А. Т.* Основи медичної географії : текст лекцій / А. Т. Шевчук. – Львів : Світ, 1997. – 167 с.
93. *Шевчук А. Т.* Сакральна географія : навч. посібник / А. Т. Шевчук. – Львів : Світ, 1999. – 160 с.
94. *Шевчук А. Т.* Соціальна географія : навч. посібник / А. Т. Шевчук. – К. : Знання, 2007. – 349 с.
95. *Ягодка А. Г.* Соціальна інфраструктура і політика : навч. посібник / А. Г. Ягодка. – К. : КНЕУ, 2000. – 212 с.
96. *Atkinson A.* Social Indicators : The EU and Social Inclusion / A. Atkinson, B. Cantillon, E. Marlier, B. Nolan. – Oxford University Press, 2002. – 238 p.
97. *Castree N.* A Dictionary of Human Geography / N. Castree, R. Kitchin, A. Rogers. – Oxford : Oxford University Press, 2013. – 592 p.
98. *Castree N.* Human geography. Major Works in Social Science, the Humanities and the Physical Sciences / N. Castree, D. Gregory. – 5 V. – London : SAGE Publications Ltd, 2011. – 2136 p.
99. *Daniels P.* An Introduction to Human Geography / P. Daniels, M. Bradshaw, D. Shaw, J. Sidaway ; [4th ed.]. – Harlow : Pearsons, 2012. – 600 p.
100. *Dorling D.* The Visualization of Spatial Social Structure / D. Dorling. – Sheffield : Wiley, 2012. – 384 p.
101. *Ellegard K.* Torsten Hagerstrands time-geography as the cradle of the activity approach in transport geography / K. Ellegard, U. Svedin // J. of Transport Geography. – 2012. – Vol. 23. – P. 17–25.
102. *Encyclopedia of the Stateless Nations* / J. Minahan. – N.Y. : Greenwood Publishing Group, 2002. – 2241 p.
103. *Fellmann J.* Human Geography : Landscapes of human activities / J. Fellmann, A. Getis, J. Getis ; [10th ed.]. – Boston : McGraw Hill, 2009. – 546 p.
104. *Fik J. T.* The Geography of Economic Development. Regional Changes, Global Challenges / J. T. Fik ; [2th ed.]. – Boston, 2000. – 294 p.
105. *Hägerstrand T.* Globalt och lokalt / T. Hägerstrand // Svensk Geografisk Årsbok. – 1989. – Vol. 65. – P. 9–19.
106. *International Encyclopedia of Human Geography in 12 volumes* / R. Kitchin, N. Thrift. – Amsterdam : Elsevier, 2009.
107. *Kitchin R.* The cognition of geographic space / R. Kitchin, M. Blades. – London, NY : I.B.Tauris, 2002. – 241 p.
108. *Rubenstein M. J.* The Cultural Landscape An Introduction to Human Geography / J. M. Rubenstein ; [11th ed.]. – Harlow : Pearsons, 2013. – 540 p.
109. *The Atlas of the Real World: Mapping the Way We Live* / D. Dorling, M. Newman, A. Barford. – London : Thames & Hudson, 2010.
110. *The Social Atlas of Europe* / D. Ballas, D. Dorling, B. Hennig. – Bristol ; Chicago : Policy Press, 2014. – 206 p.

ЛІТЕРАТУРА

Нормативні документи

1. Державна цільова програма розвитку українського села на період до 2015 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1158-2007-%D0%BF>.
2. Закон України “Про благоустрій населених пунктів” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2807-15>.
3. Закон України “Про внесення змін до деяких законів України щодо захисту населення та інформаційного простору від негативного впливу” №4316-VI від 12 січня 2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4316-17>.
4. Закон України “Про загальну середню освіту” №651-14 від 5 грудня 2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/651-14>.
5. Закон України “Про зайнятість населення” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5067-17>.
6. Закон України “Про затвердження Загальнодержавної програми забезпечення профілактики ВІА-інфекції, лікування, догляду та підтримки ВІА-інфікованих і хворих на СНІД на 2009–2013 роки” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1026-17>.
7. Закон України “Про затвердження Загальнодержавної програми збереження та використання об’єктів культурної спадщини на 2004–2010 роки” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1692-15>.
8. Закон України “Про затвердження Загальнодержавної цільової соціальної програми протидії захворюванню на туберкульоз на 2012–2016 роки” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5451-17>.
9. Закон України “Про захист прав споживачів” № 1023-12 від 2 грудня 2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1023-12>.
10. Закон України “Про імміграцію” № 2491-14 редакція від 19.11.2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2491-14>.
11. Закон України “Про культуру” № 2778-17 від 12 грудня 2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2778-17>.
12. Закон України “Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні” №3715-VI від 8 вересня 2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3715-17>.
13. Закон України “Про прожитковий мінімум” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/966-14>.
14. Закон України “Про свободу совісті та релігійні організації” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/987-12>.
15. Закон України “Про туризм” №324/95-ВР від 15 вересня 1995 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80/ed20120209>.

16. Стратегія подолання бідності : Указ Президента України від 15 серп. 2001 року №637/2001 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua>.

Інформаційні ресурси

1. Вікіпедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org>.
2. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukrstat.gov.ua>.
3. Європейська конвенція з прав людини [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_UKR.pdf.
4. Національний інститут стратегічних досліджень [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.niss.ua>.
5. Програма розвитку ООН, звіти та інформація про людський розвиток [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.undp.org>.
6. Соціальна географія : наук. журнал [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.soc-geogr.net>.
7. Соціальна та культурна географія : наук. журнал [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.tandf.co.uk/journals/routledge/14649365.html>.
8. Dialogues in Human Geography [Electronic resource]. – Mode of access : <http://dhg.sagepub.com/content/3/1.toc>.
9. Encyclopedia of World Problems and Human Potential [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.uia.be/world-problems-and-global-issues>.
10. Global status report on alcohol and health, 2014 [Electronic resource]. – Mode of access : http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/112736/1/9789240692763_eng.pdf?ua=1.
11. Human Development Reports [Electronic resource]. – Mode of access : <http://hdr.undp.org/en/reports/global/hdr2013/download/ru>.
12. Nation Brands Index [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.simonanholt.com/Research/research-introduction.aspx>.
13. Peoples Global Action [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.nadir.org/nadir/initiativ/aggp>.
14. Pew Research Center [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.pewresearch.org>.
15. Science Direct [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.science-direct.com>.
16. The Club of Rome [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.clubofrome.org>.
17. United Nations [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.un.org>.
18. World Bank [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.worldbank.org>.
19. World Health Organization [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.who.int/en/index.html>.

ПОКАЖЧИК

ПОКАЖЧИК

- А**бсолютна бідність 24
Авраамітичні релігії 36
Авраамічні віровчення 36
Автономна Чернеча Держава Святої
Гори Афон 37
Ад'юнкт 67
Адаптація соціальної політики
України 94
Адміністративне правопорушення 95
Адміністративний проступок 95
Адміністративно-територіальний
устрій 8
Академія 66
Акредитований вищий навчальний
заклад 66
Активна політика ринку праці 95
Активний пошук роботи 95
Акультурація 36
Алергічні хвороби 24
Альтердіяльність 12
Альтруїзм 95
Альфа-місто 78
Американізація 76
Амністія 95
Аналіз соціальної політики 95
Анаморфовані карти 21
Анімізм 36
Аномія 8, 95
Антропологічна географія культури 37
Апартеїд 76
Ареал 8
Арт-терапія 95
Асиміляція 37
Асистент-стажист 66
Асоціальна особистість 96
Аспірант 67
Атеїзм 37
Афон 37
Афонська гора 37
- Б**агатокультурність 52
Багатовимірний індекс бідності 81
- Базова мережа закладів культури 67
Базові потреби 8
Баланс трудових ресурсів 96
Бальнеологія 24
Батьки-вихователі 96
Батьківські права та обов'язки 96
Безвірництво 37
Бездіяльність 96
Бездоглядність дитяча 96
Бездомність 96
Безоплатна допомога 96
Безперервна освіта 67
Безпечне материнство 96
Безпечні умови для людини 96
Безпритульні діти 97
Безробітні 76
Безробіття 76
Безхатченство 96
Біблія 59
Бідність 24
Біженець 76
Бікультурна особистість 37
Білінгв 37
Білінгвізм 37
Біопатогенна зона 24
Біхевіористське довкілля 21
Благодійна діяльність 97
Благодійництво 97
Буддизм 37
- В**аловий національний дохід на
душу населення 24
Варна 37
Вертикальна мобільність 97
– соціальна мобільність 16
Вестернізація 76
Вечірня школа II–III ступенів 67
Виживання мови 37
Вимушене безробіття 76
Виробництво 60
Виробнича сфера 60
Витіснення мови 38
Вихованець 75

- Вища освіта 67
Вищий навчальний заклад 67
 --- I-II рівнів акредитації 68
Відаюдник 51
Відносна бідність 25
Відпочинок 25
Відсталість 76
“Відтік інтелекту” 68
“Відтік розуму” 68
Відцентрові сили 91
Війна 77
Військовий стан 77
ВІА-інфекція 77
ВІА-інфіковані 77
Вільний час 25
Вірність мови 38
Вітальні потреби 8
Вітальність мови 38
Волонтер 97
Волонтерський рух 97
Волюнтаризм 21
Впровадження політики 97
Всесвітній день культурного різноманіття 48
Всесвітня організація охорони здоров'я 25
Всеукраїнська рада церков і релігійних організацій 38
Вузол діяльності 10
- Г**алузь 60
Галузь обслуговування 63
Гендер 77
Гендерна культура 77
 – рівноправність 77
Гендерний індекс людського розвитку 77
 – розвиток 78
Генеральна Асамблея ООН 87
Генетично модифікована їжа 78
 -- організм 79
Геноцид 42, 78
Географічне положення 21
Географічний детермінізм 21
 – світ 78
Географія гендерна 8
 – інкультурації 38
 – культури 38
 – культурних інновацій 38
 – повсякденного життя 38
 – релігії 39
 – розвитку 8
 – соціальних негараздів 97
 – споживання 9
 – спорту 9
 – сприйняття 9
 – сфери послуг 61
 – феміністична 10
 – часова 10
 – часо-просторова 10
Геокультура 38
Геополітична вісь 91
Геопросторова організація 10
Геотопоніміка 49
Гімназія 68
Гімназія-інтернат 68
Гірська хвороба 25
Глобалізація 78
Глобальне місто 78
Глобальний індекс кваліфікованих спеціалістів 79
Глобальні проблеми 79
 -- людства 79
 -- світу 79
 -- сучасності 79
ГМО 79
Географія інкультурацій 38
Головна галузь 61
Головні галузі географії культури 39
Горизонтальна соціальна мобільність 16
Гра 12
Грамотність 79
Грант 68
Громада 11
Громадянська війна 80
Гуманітарна катастрофа 80
- Д**вомовність 37
Девіантна поведінка 98
Деволуція 91
Декларація тисячоліття ООН 91
Деколонізація 80
Демократія 80

ПОКАЖЧИК

- Депресивна територія 61
Депресивний регіон 61
Депресія 25, 61
Держава 11
Державна мова 39
– територія 11
Державний лад 11
Державні соціальні гарантії 98
Джати 46
Джихад 80
Диверсифікація 61
Динамічна галузь 61
Дискримінація 88
Дитяча експлуатація 80
Диференціювання 61
Діалог культур 39
Діорама 10
Діти вулиці 102
Діяльність для іншого 12
– для себе 11
– для себе самого 12
– службова 12
– у сфері культури 68
Доброчинна діяльність 97
Довкілля 26
Дозвілля 25
Докторант 68
Домінантна культура 39
Допоміжна галузь 61
Доцентрові сили 91
Дошкільний навчальний заклад 68
“Друга природа” 50
Духовна культура 39
Духовне життя етносу 40
– здоров’я 26
Духовний код культури 40
Дхарма 40
Дхармічні віровчення 40
Дхармічні релігії 40
- Е**втаназія 80
Егодіяльність 11
Екологічна криза 81
Екологічний детермінізм 21
– нігілізм 21
– посибілізм 22
– пробабілізм 22
- Економічна діяльність 61
Економічна і соціальна рада ООН 87
– інтеграція 91
– криза 81
Економічний детермінізм 22
ЕКОСОР 87
Експансія 81
Екстерн 69
Екуменізм 59
Етнічна група 40
– земля 40
– специфіка 52
– територія 40
– традиція 52
Етнічний автостереотип 40
– етикет 52
– статус 53
– стереотип 53
– характер 53
Етнічні упередження 53
– стереотипи 40
– цінності 50
Етногенез 40
Етногеографія 41
– культури 41
Етнографічна група 41
– зона 41
Етнографічне районування 41
Етнографічний район 41
Етнокультурна географія 41
– конвергенція 41
Етнологія 41
Етнофобія 42
Етноцид 42
Ефект глобальної гнучкості 81
- Є**вразійство 92
Європейська комісія 93
– Співдружність 92
– Унія 92
– хартія регіональних мов або мов меншин 42
Європейське економічне співтовариство 92
– об’єднання вугілля і сталі 92
Європейське співтовариство з атомної енергії 92

- Європейський парламент 93
Європейський Союз (ЄС) 92
Євроregion 93
Єдиний економічний простір 93
ЄЕС 92
- Ж**иттєвий простір 17
Життєдіяльність 11
– людини 11
Жіночі притулки 81
Жорстоке поводження з дітьми 81
- З**агальна декларація ЮНЕСКО про
культурну різноманітність 48
– середня освіта 69
Загальноосвітній навчальний
заклад 69
Заклад культури 69
Заклади охорони здоров'я 26
– ресторанного господарства 64
Залежна територія 81
Залежність від психоактивних
речовин 86
Залишкова модель соціальної
політики 99
Запозичення 42
Захворюваність 26
Захворювання 36
Західна Християнська Церква 59
Збройний конфлікт 81
Здобувач 69
Здоров'я 26
– нації 26
Здоровий спосіб життя 26
Злочин 81
Змінна школа II–III ступенів 67
Зміст навчання 69
– науки 12
– соціальної географії 12
- Й**ога 42
- І**грова діяльність 12
Ідентичність 12
Інкультураційна географія 38
Імперія 81
- Імплазія населення 93
Інвестиція 62
Індекс багатовимірної бідності 81
– благодійності 82
– брендів міст 42
– гендерного розриву 82
– гендерної нерівності 83
– глобальних міст 83
– Джині 83
– концентрації доходів 83
– людського розвитку 27,
– маси тіла 27
– національних брендів 43
– нерівності доходів 83
– обмеження релігійної свободи 44
– розвитку людського
потенціалу 27
– сили національного бренда 44
– сприйняття корупції 83
– сталого розвитку 84
– – – людського потенціалу 84
– щастя 85
– якості життя та добробуту літніх
людей 84
- Індивід 12
Індивідуальне здоров'я 27
Індуїзм 44
Інкультурація 44
Інноваційна діяльність 62
Інновація 62
Іноземець 84
Інститут 69
– релігійної свободи 45
Інтегральний індекс регіонального
людського розвитку 27
Інтеграція 93
Інтелектуальний капітал 70
Інтелектуальні інвестиції 70
Інтерн 70
Інтернаціоналізація мови 45
Інфекційні хвороби 27
Інформаційне суспільство 12
Інформаційний потенціал 12
Інфраструктура 70
Іслам 45
Ісламизм 84
Історико-географічні регіони 45

ПОКАЖЧИК

- Історико-культурна географія 45
Історико-культурні регіони 45
Історико-культурні рекреаційні ресурси 32
Історична географія культури 45
Історичні регіони 45
Іудаїзм 46
- Карма** 46
Картина світу 46
Картоїди 22
Каста 46
Католицизм 59
Китаїзація 84
Кіднепінг 84
Кількісне дослідження 22
Класифікація суспільно-географічних дисциплін 107
– суспільної географії 104, 105
Кліматотерапія 27
Когнітивна карта 22
Коефіцієнт доступності допомоги 98
Колегіум 70
Колегіум-інтернат 70
Коледж 70
Колонія 84
Комплексність 62
Компліментарність 46
Комунікативні бар'єри 46
Конкретні об'єкти дослідження соціальної географії 12
Конкурентоспроможність 70
Консеквенціоналізм 98
Консервативна модель соціальної політики 98
Консерваторія 71
Контактні табу 49
Конформізм 98
Конфуціанство 46
Концентрування 62
Концепція 13
Коран 45
Корінний етнос 46
Корпоративна модель соціальної політики 98
Корупція 85
Крайня форма бідності 24
- Країна 13
Країни у складі Співдружності 85
Криза 62
– економічна 62
– соціальна 62
Критерій оптимальності Парето 98
Критичний рівень безробіття 76, 85
Ксенофобія 47
Культь 56
– предків 47
Культура 47
– бідності 85
– інфантилізму 47
– інфантильності 47
Культурна адаптація 47
– антропологія 47
– дистанція 48
– дифузія 48
– діяльність 68
– пам'ять 48
– спадщина 48
Культурне різноманіття 48
– середовище 48
– спадкування 48
Культурний артефакт 49
– простір України 71
– феномен 49
– шок 49
Культурні ареали 49
– блага 71
– табу 49
– установки 49
Культурно-географічна топоніміка 49
Культурно-історичні регіони 45
Культурно-територіальна єдність 45
Культурологія 49
Курорт 28
– державного значення 28
– місцевого значення 28
Курсант 71
- Лавра** 49
Латентний період 98
Лихо 98
Лібералізм 99
Ліберальна модель соціальної політики 99

- Лікар 28
Лікарська допомога 29
Лікувальні грязі 28
Лікувально-оздоровча місцевість 28
Лікування 28
Лінгвокультурна адаптація 47
Лінгвоцид 42
Ліцей 71
Ліцей-інтернат 71
Ліцензування 71
Лонгітюдне дослідження 22
Людство 13
Людська гідність 50
Людський розвиток 28
Людські риси 13
- Магія** 50
Малозабезпечена сім'я 99
Манкурт 50
Маргіналізація 50, 99
Маркетинг 62
Масовий білінгвізм 50
Материнська мова 50
Матеріальна культура 50
Мафія 85
Медико-географічна оцінка довкілля 29
Медико-географічне картографування 29
-- прогнозування 29
-- районування 29
Медико-географічний район 29
Медико-географічні класифікації погоди 29
Медицина 29
Медична географія 29
- допомога 29
- сестра 30
Медичне країнознавство 30
- ландшафтознавство 30
- страхування 99
Менталітет 50
Ментальна карта 22
Ментальність 51
Мета-аналіз 22
Метод 22
- "мозкового штурму" 22
- Дельфі 23
- умовного покоління 23
Методика 23
Метрополія 85
Миротворчість 85
Мистецтво 72
- медицини 28
Міграція 85
- нелегальна 99
Міжкультурна толерантність 58
Міжкультурні бар'єри спілкування 51
- контакти 51
Міжнародний день грамотності 79
- день музеїв 72
- індекс щастя 85
- суд ООН 87
Мікрокультура 51
Мінеральні води 30
Містечко 15
Місто 13
- світу 78
Місце проживання 13
Місцева громада 13
Місцеві традиційні вірування і культури 54
Міське поселення 13
Мовна агресія 51
- меншина 55
Мовні табу 49
Мовно-етнічна адаптація 47
Модель соціального нігілізму 99
- соціальної політики 99
Мокша 51
Молитва 51
Монархія 86
Монастир 51
Монах 51
Монахиня 51
Моніторинг 23
Монотеїзм 51
Мотив 14
Мотивація 14
Музей 72
Музична академія 71
Мультикультуралізм 52
Мультикультурна людина 52

ПОКАЖЧИК

- Набу**та безпорадність 100
Навчально-реабілітаційний центр 72
Наркоманія 86
Наркотизація 86
Наркотичні засоби і психотропні речовини 86
Наркаторгівля 86
Насильницький білінгвізм 52
Науковий закон 14
– парк 72
– потенціал 72
Науково-педагогічні працівники 72
Національна безпека 72, 100
– гідність 52
– гордість 52
– могутність 100
– психологія 52
– специфіка 52
– стратегія 100
– толерантність 58
– традиція 52
Національний брендинг 52
– етикет 52
– інтерес 100
– культурний продукт 73
– статус 53
– стереотип 53
– характер 53
Національні релігії 53
– упередження 53
Нація 14
Неблагополучна сім'я 101
Неголовні галузі географії культури 53
Некорінний етнос 54
Некрогеографія 54
Нерідна культура 54
Нижчий клас 101
Ніч музеїв 73
“Нові українці” 101
Нозогеографія 30
Ноосфера 86
Норми 14
Носії ВІА 77
- Об'**єднана програма ООН з ВІА/СНІДу 86
Об'єкти культурного призначення 73
- Оборот ресторанного господарства 63
Оборот роздрібною торгівлі 63
Обслуговування галузь 63
ООН 86
Оптимум Парето 63, 98
Організація Об'єднаних Націй 86
– – з питань освіти, науки і культури 54
Органічні продукти 87
Освіта 73
Освітні рівні 73
Освітня діяльність 73
Основний вид економічної діяльності 63
Особистість 14
Офіційна мова 39
Очікувана тривалість життя при народженні 30
Очікувана тривалість навчання 30
- П**аломник 51
Паломництво 54
Пастка безробіття 101
– бідності 101
Патріотизм 54
Пауперизація 101
Пацієнт 30
Педагогічні працівники 73
Пенітенціарна система 101
Первинний мікротопонімічний ареал 54
Первісні вірування 54
Перехідна зона 87
Периферія 88
Перспективні галузі географії культури 53
Підприємництво 63
Планомірність 63
Плюралістичне суспільство 93
Побутова послуга 63
Поведінка 14
Позашкільний навчально-виховний заклад 73
Позиційна редукція 23
Позиційний принцип 23
– тиск 23
Показники бідності 30

- Поліетнічність 55
Політеїзм 55
Поляризація 63
Поняття 14
Поселення 14
Послуга 63
Послушник 51
Потенціал 63
Потреба 14
Пояс дроблення 88, 94
Права людини 88
Православ'я 59
Працівник культури 74
– у сфері культури 74
Предмет дослідження соціальної географії 11
Престиж культури 55
Приватизація 63
Природне вогнище хвороби 31
Природний білінгвізм 55
– детермінізм 21
Природні рекреаційні ресурси 32
Природно-вогнищеві хвороби 31
Програма розвитку ООН 88
Продавець 64
Продукція 64
Прожитковий мінімум 31
ПРООН 88
Протестантизм 59
Проторелігійність 54
Професійно-технічний навчальний заклад 74
Прочанин 51
Проща 54
Психічне здоров'я 31
Психічні розлади 31
Психологічне насильство в сім'ї 101
Публічна влада 11
Пустельник 51
П'ятикнижжя 46
- Рада** Безпеки ООН 87
– Європейського Союзу 93
– з опіки ООН 87
- Район 14
Районоутворення 15
Районування 15
- Ранжування держав світу за рівнем стресу та депресії населення 88
Расизм 88
Расова дискримінація 88
Реалізація 64
Реальне довкілля 23
Регіон 15
Регіоналізація 94
Регіональна держава 94
– межа 94
– мова 55
Регіональний соціальний розвиток 17
Рекреаційна географія 31
– діяльність 31
– місткість 31
– територія 31
Рекреаційне навантаження 31
– районування 32
Рекреаційний об'єкт 32
– потенціал 32
– район 32
Рекреаційні ресурси 32
Рекреація 32
Релігійна громада 55
– організація 55
– свідомість 55
– толерантність 58
Релігійне районування 55
Релігійний культ 56
– район 56
– фундаменталізм 88
Релігійно-інформаційна служба України 56
Релігія 56
Реліктовий кордон 94
Ресоціалізація 101
Респондент 23
Ресторан 64
Ресторанне господарство 64
Реструктуризація 64
Рівень грамотності дорослого населення 89
– життя населення 32
– захворюваності 33
– писемності дорослого населення 89
Рідна культура 56
– мова 56

ПОКАЖЧИК

- Робота 64
Розвиток економіки 64
- Сакральна географія** 39
Сакральний 57
Самітник 51
Самоврядування 15
Санатана-дхарма 44
Санаторна школа I–III ступенів 74
Санаторно-курортні заклади 33
Сансара 40
Світова культура 57
– мова 57
– спадщина ЮНЕСКО 57
Світове місто 78
Світовий день здоров'я 25
– жандарм 89
– поліцейський 89
– рейтинг благодійності 82
Світові релігії 57
Секретаріат ООН 87
Секуляризація 57
Селище міського типу 15
Село 15
Середній клас 101
Середня тривалість навчання 33
Середовище життєдіяльності
людини 15
Сикхізм 57
Синдром набутого імунodefіциту
людини 89
Синтоїзм 57
Сільська місцевість 15
Сімейний лікар 33
Складні життєві обставини 101
Служіння 12
Слухач 74
СНІД 89
Соціалізація 16
Соціальна географія 16
– глобалізація 89
– ефективність 65
– інформація 16
– інфраструктура 74
– криза 62
– мобільність 16
– нерівність 89
– піраміда 89
– поведінка 16
– політика 101
– поляризація 89
– профілактика 102
– роль 16
– стратифікація 16, 34
– структура 16
– структура суспільства 16
– сфера 17
Соціальне 17
– відторгнення 33
– залучення 33
– здоров'я 33
– самовизначення 17
– сирітство 102
– тяжіння 23
Соціальний 17
– досвід 17
– пріоритет 94
– простір 17
– розвиток 17
– рух населення 18
– статус 18
– час 18
Соціальні відношення 18
– властивості 18
– закономірності 18
– індикатори 18
– показники 18
– проблеми 18
– процеси 18
– сироти 102
– явища 18
Соціально-економічна привабливість
регіону 65
Соціально-культурна страта 19
Соціологія 19
Соціум 19
Спелеотерапія 34
Спеціалізація 65
Спеціальна школа I–III ступенів 74
Співдружність націй 85
Споживач 65
Споживчий кошик 34
– кредит 65
Способи картографічного зображення 23

- Стабілізація економіки 65
Сталий розвиток 89
Стійкість культури 57
Столиця 19
Стратифікація суспільства 34
Структура географічної науки 108
– господарства 65
Студент 74
Стягування 65
Субкультура 51
Суд Європейського Союзу 93
Сунізм 45
Суспільне здоров'я 34
Суспільний поділ праці 65
– стан 58
Суспільно-географічна периферія 89
Суспільно-географічне районування
України 112
Суспільно-географічний район 102
Суспільство 19
Сфера послуг 66
Сформовані галузі географії
культури 39
Східна Християнська Церква 59
- Т**абу 58
Такі, що формуються галузі географії
культури 53
Театр 74
Теїзм 58
Тематичні табу 49
Теорія 19
Терапія 28
Територіальна громада 19
– соціальна спільнота 19
Територіальний оптимум 24
Термальні води 34
Термін 20
Тероризм 90
Технікум 74
Тип культури 58
Толерантність 58
Топоніміка 58
Тора 46
Торгівля 66
Торговельне приміщення 66
Тотем 58
- Тотемізм 58
Традиційні галузі географії
культури 39
Траєкторія 10
Трансформація особистості
міжкультурна 58
Туберкульоз 90
Туризм 34
Турист 34
Туристичний продукт 35
- У**ніверситет 75
Універсум культури 58
Урбанізація 20
Учень 75
Училище 74
- Ф**ельдшер 35
Фемінізація бідності 35
Фемінізм 35
Феноменальне довкілля 23
Фетиш 59
Фетишизм 59
Фізичне здоров'я 35
Фітопрепарат 35
Фітотерапія 35
Фокус-група 24
Фундаменталізм 90
Функції соціальної географії 20
Функціональна неграмотність 90
- Х**адж 59
Хасидизм 59
Хвороба 36
Хобі 36
Християнство 59
Хроногеографія 10
- Ц**ентр світу 78
Церква 59
Цивілізація 90
Цикл бідності 36
Цілі розвитку тисячоліття 91
Цінності 21

ПОКАЖЧИК

- Ч**асовий ландшафт 10
Чиказька рада з міжнародних відносин 78, 83
Чинник 21
Чужа культура 54
- Ш**аманізм 59
Шіізм 45
Школа-інтернат I-III ступенів 74, 75
Шовінізм 91
Штучний білінгвізм 60
- Ю**даїзм 46
ЮНЕСКО 90
- Я**зичництво 60
Якість вищої освіти 75
– життя населення 36
– освітньої діяльності 75
– соціальних послуг 66
- A.** Т. Kearney 79, 83
Anholt-GfK Roper City Brands Index 42
Anholt-GfK Roper Nation Brands Index 43
- B**ody Mass Index 27
- C**harities Aid Foundation 82
Corruption Perceptions Index 83
European Union 92
Expected years of schooling 30
- F**uture Brand 44
FutureBrand Country Brand Index 44
- G**allup's WorldView World Poll 82
Gender-related Development Index 77
Gini coefficient 83
Global AgeWatch Index 84
– Cities Index 83
Government Restrictions Index 44
Gross national income (GNI) per capita 24
- H**appy Planet Index 85
HelpAge International 84
Human Development Index 27
– Development Reports 25, 30, 33, 139
– Sustainable Development Index 84
- I**ncome concentration index 83
Index of concentration of incomes 83
- J**oint United Nations Programme on HIV/AIDS 86
- L**ife expectancy at birth 30
- M**ean years of schooling 33
Millennium Development Goals 91
Multidimensional Poverty Index 81
- N**ew Economic Foundation 85
- P**areto optimality 98
Pew Research Center 60
- R**eligious Restriction Index 44
- S**ocial Hostilities Index 44
SocialWatch 83
- T**he Chicago Council on Global Affairs 78, 83
The Club of Rome 79
The Hays Global Skills Index 79
The Gender Equity Index 83
The Gender Inequality Index 83
The Most Stressed-Out Countries 88
The Global Gender Gap Index 82
The Pew Charitable Trusts 60
The United Nations Millennium Declaration 91
The World Economic Forum 82, 83
Transparency International 84
- U**nited Nations 86
United Nations Development Programme 88
United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization 54
- W**orld Giving Index 82
World Health Organization 25

ДОВІДКОВЕ ВИДАННЯ

БІЛЕЦЬКИЙ Мирослав Іванович
ВАНДА Ірина Володимирівна
КОТИК Любова Іванівна

СОЦІАЛЬНА ГЕОГРАФІЯ

СЛОВНИК-ДОВІДНИК

Редактор *Мирослава Мартиняк-Жовтанецька*
Технічний редактор *Світлана Сенік*
Комп'ютерний набір *Любов Котик*
Комп'ютерне верстання *Любов Семенович*
Художнє оформлення *Любов Семенович*

Умовн. друк. арк. 9,5.
Тираж 100 прим. Зам.

Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, м. Львів, 79000.

Свідоцтво
про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції.
Серія ДК №3059 від 13.12.2007 р.